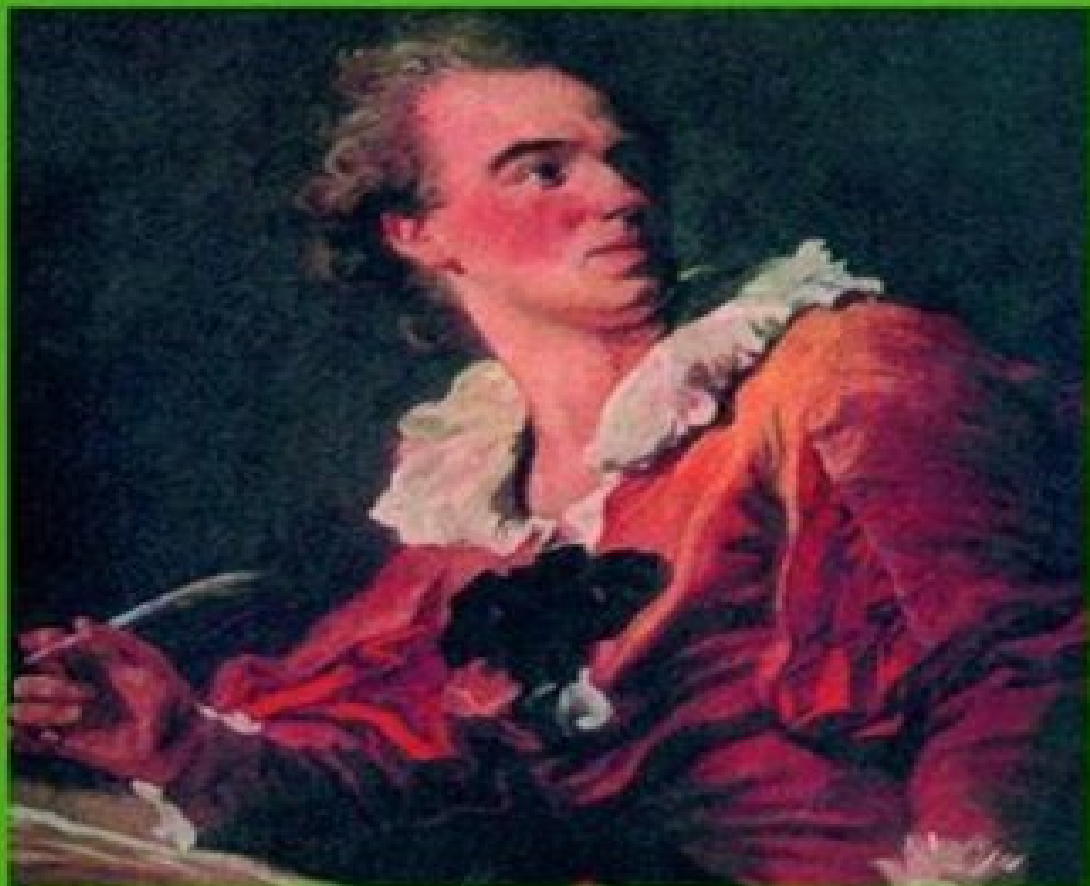
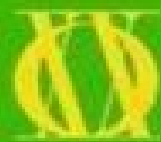

MONTHERLANT

Leproasele

RAO

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

PARTEA A DOUA

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

XXII

XXIII

EPILOG

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

APENDICE

HENRY DE
MONTHERLANT

Leproasele

Traducere din limba franceză
ANGELA CISMAS

rao internațional publishing company
septembrie 2006

PARTEA ÎNTÂI

I

Dacă morții, în Lumea de Apoi, n-ar fi fost preocupați în întregime de intrigi privind întâietatea (*idem* Spiritele celeste: Tronurile ce se înghesuie care mai de care pentru a deveni Dominații etc.), răposatul domn Dandillot s-ar fi răsucit zdravăn în mormânt în acel octombrie 1927. De când se întorseseră de la Etretat, soția și fiica lui își dădeau osteneala să schimbe totul în casă, aproape totdeauna încălcând gusturile celui dispărut. Mai cu seamă camera și biroul lui doreau ele să fie înnoite: biroul acela în care, prinzându-și într-una din zile soția „atingându-i lucrurile”, domnul Dandillot îi spusese: „Aici, nu ești decât tolerată”. La trei luni de zile după căsătorie, doamna Dandillot tot nu-și despachetase lucrurile personale, spunându-și că n-o să rămână acolo, că se va întoarce acasă la părinții ei; în ziua în care se hotărâse s-o facă, lucrurile acelea personale fuseseră mai curând adăugate celor ale soțului, decât amestecate cu ele. Venise acum rândul lucrurilor domnului Dandillot să fie scoase în afara obștii. Fuseseră puse pe foc până și dosarele lui sportive și fotografiile cu atleți (cu toate că doamna Dandillot nutrea față de sport o anume recunoștință, încredințată fiind că numai datorită culturii fizice moartea defunctului survenise cu zece ani mai devreme). Pe pereți, tapetul cenușiu și sobru fusese înlocuit cu unul roz, al cărui motiv era o pereche de privighetori. Domnul Dandillot nu era credincios, așa că pe cămin se afla acum poza Fecioarei, căreia i se alăturaseră, „pentru a mai atenua din severitate”, un pastel reprezentând niște mimoze, un desen în cărbune înfățișând un câțel king-charles, opere ale doamnei Dandillot de pe vremea când era fată, și „ceva” drăguț tăiat din revista *Illustration* și pus în ramă: *Delicii: o femeie învăluită în muselină*, semnată Domergue.

La fel, numeroase imagini pioase cu inima lui Isus, cu urcarea Golgotei, alături de obiecte de la prima împărtășanie: Isus Hristos era cinstit peste tot în casa acestor oameni gata să practice căsătoria civilă, divorțul și avortul. Fără să mai vorbim de multe alte obiecte mai mult sau mai puțin infame, cadouri în cea mai mare parte, căci ai casei aveau atât de puțină personalitate, încât toate obiectele ce le fuseseră dăruite erau puse bine la vedere. Așa stăteau lucrurile cu „marele romancier catolic” – e una din utilizările clasice ale bufoneriei literare franceze: zisul portret e transmis din generație în generație, ca și cel al „marelui istoric al lui Napoleon”; și unul, și celălalt în ramă mare, aurită, prin urmare, „marele romancier catolic”, invitat în Maroc, mărturisește că n-are niciun chef de călătoria asta, dar că o să se ducă, deoarece îi sunt „foarte pe plac călătoriile plătite de alții”. Să faci ceva de care n-ai niciun chef, numai pentru că o faci pe daiboj, să utilizezi un obiect care nu-ți e pe plac, doar pentru că l-ai căpătat, și asta când e vorba de niște oameni avuți: semn caracteristic – ce nu înșală niciodată – al individului de proastă calitate.

Solange Dandillot se întorsese de la Genova cu sufletul rănit. Genova ar fi trebuit să fie un loc decisiv. Și ce fusese? Nimic. Iar el acum era la adăpost, și pentru cât timp? Un om care a încasat o lovitură urâtă și ar avea nevoie să cugete la mii de lucruri urgente și importante se întâmplă să-și facă de lucru cu orice, acolo, mașinal: ar fi în stare să coasă nasturi ori să lustruiască încălțări, numai să nu fie nevoit să gândească. Așa făcea și Solange: aranja prin casă, „isprăvea” de potrivit o rochie veche, cu mânușile puse, ca să-și cruțe mâinile (dar mai degrabă ca și cum ar fi voit să nu se atingă de lucrurile tatălui ei), agățându-se cu disperare de treburile acelea și complicându-le necrezut de mult, după cum pretinde geniul Evei; în același timp, meticuloasă, pedantă și

dezordonată, după cerințele aceluiași geniu. În afară de faptul că aranjatul prin casă îi abătea gândurile, încerca și acel soi de voluptate ce rezultă de pe urma faptului că aranjând distrugi, vezi cum golul ia locul lucrurilor – o voluptate de ordin intelectual, pe cât îmi pare. Și cu ce furie aranja. Și aici! Și aici! Să isprăvim și cu cotlonul ăsta! Nimicind sectoare întregi de vechituri cu patima unei căpetenii războinice care nimicește pâlcurile de dușmani. Iar seara, de încordare, avea cearcăne la ochi, ca după o noapte albă, dar cu o liniște a conștiinței pe care rareori o simți după săvârșirea vreunui act de binefacere ori a vreunei îndatoriri înalte și aspre. La anumite femei, dereticatul prin casă e semn bun: înseamnă că, ieșind cu bine dintr-o criză, încep iarăși să țină la casa lor. La altele, dimpotrivă, e semn că vor să scape de conștiință, supunându-se unei munci îndobitocitoare. Solange se temea de ziua când totul avea să fie în bună ordine. Pentru a îndepărta ziua aceea și a-și face de lucru cât mai mult, a inventat nevoia de a lua tot felul de cumpărături de ici și colo; pleca de-acasă, se întorcea, pleca din nou: deși era și mai strânsă la pungă decât înainte de evenimentele din august, ca și cum ceva în ea s-ar fi chircit. În sfârșit, fiind de natură negativă, întotdeauna dormise mult; acum însă ajunsese să se culce și să stingă lumina de la nouă seara. Așa stând lucrurile, locul material pe care domnul Dandillot îl ocupa în locuința lor se micșora întruna, până când, din tot ceea ce adunase omul acesta în jurul lui vreme de șaizeci de ani n-a mai rămas decât atât cât a încăput într-o lădiță ce-a fost dusă în pod, la fel cum dintr-un trup incinerat nu mai rămâne decât un pumn de cenușă. Dacă moartea năpădește viața, cum se spune, viața se răzbună și ea cu vârf și îndesat.

Solange lua parte la opera asta de nimicire a tatălui ei cu multă inconștientă, dar și un pic conștientă. Restrângând în mod material urma

tatălui ei, își dădea seama că, prin asta, o restrângea și pe cea morală. Femeia vrea să-l diminueze pe bărbatul mort tot așa cum l-a diminuat pe când era în viață. Un bărbat a fost un spirit liber: întotdeauna se găsește o mamă, o soră, o soție care să se urce pe mormântul lui, înverșunându-se a dovedi că acesta era „creștin fără s-o știe”.

Când Solange a primit prima scrisoare de la Costals, în care acesta se plângea de vremea rea de la Genova, vorbea în termeni patetici despre singurătatea lui și, fără să spună anume că Solange îi lipsea, îi evoca prezența cu un dram de nostalgie, Solange a simțit ceva nemaîntâlnit până atunci: a fost destul de mulțumită că el nu părea fericit. Era departe de-a bănuși că soarele strălucea puternic la Genova, iar Costals, împărțit între lucrurile lui și aventurile feminine, era fericit ca un pașă. Iar patetismul lui se explica prin aceea că, ghicindu-i nemulțumirea, nu voia să-l creadă fericit pe el. Și asta totodată din milă față de Solange, dar și pentru că adeseori proceda ca și atenienii de pe vremuri, care aduceau sacrificii pe altarul Pizmei. I-a răspuns în cuvinte consolatoare, dar cu o nuanță de condescendență; pomenea ceva despre un „gust de cenușă în gură”; mila pe care bărbații o simt pentru femei are drept replică mila pe care femeile ar vrea s-o simtă față de ei. Costals a pufnit în râs când a citit locul acela comun de midinetă. Ceea ce simțea el în gură era gustul salivei domnișoarei Bevilacqua.

Solange se gândea acum la el cu un strop de acreală. Avântul îi fusese retezat, spontaneitatea și integritatea dorului ei se tulburaseră. În limbajul ei rudimentar ca totdeauna, pretindea că nu mai vrea „să se încreadă în aparențe”. A întârziat anume cu două zile răspunsul: nu voia să pară prea grăbită... Poate și pentru faptul că, de când locuia singură cu mama ei, era ceva mai puțin curată moralmente.

Bărbat, femeie, copil, te strici întotdeauna când trăiești numai în preajma femeilor.

Autorul se oprește aici... Descriindu-i pe mediocri, te apucă stenahoria până la urmă. „Și-acum, coană Baudoche, la bucătărie!” așa exclama Barrés, excedat. Măcar dacă cele două femei Dandillot ar fi fost îndeajuns de aplecate spre mediocritate, ca să poți face din ele o caricatură. Dar iată că se sustrăgeau până și caricaturii; și-apoi, noi preferăm în locul caricaturii fotografia. Costals își spusese întotdeauna: o fată, pentru un scriitor, e mereu un subiect trist și jalnic! Sigur, trupul și fața ei, dacă sunt frumoase, la vârsta asta se află la apogeu. Dar dincolo de ele!... „Pentru a le introduce în opera sa, vedeți la ce subterfugiu e silit să recurgă Shakespeare. Le reface. Le inventează. Se silește să viseze în legătură cu ele. E nevoie să visezi la o fată, pentru a fi cu puțință s-o introduci într-o operă poetică. Byron o mărturisește cât se poate de limpede^[1]. Iar Béatrice a lui Dante întruchipează Teologia. Atunci când scriitorul nu transfigurează personajul fetei, îl ratează. Molière ratează personajele de fete tinere... Balzac de asemenea...”

Autorul nu a dorit s-o transfigureze pe domnișoara Dandillot. S-o fi ratat? Dar e croită după natură, în orice caz. Dacă îl plictisește pe cititor, înseamnă că autorul a reprodus-o cu fidelitate, de vreme ce era plictisitoare din naștere.

Într-o duminică de noiembrie, în timp ce se pregăteau amândouă „să scape” de liturghia de la ora unsprezece, doamna Dandillot își privi atent fiica:

— De ce te dai cu kilograme de pudră?

— Nu mai multă ca de obicei.

— Ba da, fetițo, uită-te-n oglindă, parc-ai fi un Pierrot.

Solange și-a șters pudra cu batista. Obrazul a continuat să-i fie livid. Doamna Dandillot s-a

întunecat la față.

Peste câteva zile, în timp ce se sprijinea în coate la masă, Solange a băgat de seamă că brățara de la ceas alunecase înspre cot cu vreo doi-trei centimetri mai mult decât de obicei. Abia atunci își explică senzația pe care-o avea de la o vreme că mâinile îi plutesc în mânuși. N-a spus nimic: îi era rușine. Dar, puțin mai târziu, doamna Dandillot a văzut limpede despre ce era vorba, așa că pe masa din sufragerie și-a făcut apariția un flacon cu sirop tonic. Căminul familiei Dandillot a devenit în felul ăsta și mai reprezentativ: în armoariile grăitoare ale burgheziei figurează o cutie de specialitate farmaceutică. (Au nevoie de un doctor ca să le spună să mănânce mai puțin. Au nevoie de un doctor pentru „cura de tăcere”. Consultă doctorul dacă încep să facă burtă. Consultă doctorul dacă puștiul lor și-o freacă.) Solange și-a cumpărat și ruj. Și și-a schimbat pieptănătura, pentru că cea dinainte prea „o făcea” fetiță, iar genul ăsta de fetiță, cu trăsăturile trase în sus, îi dădea tot aerul unei fecioare, în timp ce pieptănătura nouă o făcea să semene cu o tânără femeie, iar o tânără femeie avea dreptul să nu mai fie chiar atât de proaspătă.

Scrisorile de la Costals continuau să sosească, două pe săptămână, pline de tandrețe. „Dar, oare, e sincer?” se întreba neofita noastră în materie de bănuieli. Îi era oarecum greu să răspundă la scrisorile acelea. Chiar și atunci când elanul din ea era în toi, și tot se exprima cu stângăcie, darămite acum, când elanul dispăruse.

„Ai luat cu dumneata o întreagă parte din ființa mea, un eu nu foarte vechi, pe care îl creaseși și care ocupa cea mai mare parte din mine, iar acum, absent fiind, lasă un mare gol...” Era adevărat, dar mintea ei era tot cea de dinainte, ca să nu sfârșească printr-un pic de literatură: „... așa cum într-o casă, după ce copilul pleacă, părinții se pomenesc, seara, singuri”. Sau altă mostră: „Iepurele meu din pluș te așteaptă, veșnic același,

cu butoni de cizmuliță în loc de ochi și cu o ureche care atârna ca o salcie plângătoare”. Perfect, numai că la asta adăuga și cele ce urmează, invenție sadea, hărăzită, pe cât se pare, să facă să vibreze coarda sentimentală și latura de satir a lui Costals, totdeauna dispus să se emoționeze când își evoca ea copilăria: „L-am luat în brațe și l-am așezat pe perna mea, ca atunci când eram fetiță, nu-i tare mult de-atunci”. (Până la cincizeci de ani, orice femeie încearcă să dea impresia că nu-i decât o fetiță; nu există nicio femeie, din o sută, care să nu-i fi spus măcar o dată unui bărbat: „Știi doar că nu sunt decât o fetiță”). La prima scrisoare de la Genova, Solange așteptase intenționat să răspundă, iar acum amâna răspunsul cu câteva zile, deoarece lucrul ăsta era pentru ea aproape o corvoadă. Domnișoara Dandillot dezmințea clișeul cum că o femeie se atașează mai mult de un bărbat care a făcut-o să sufere, precum și clișeul potrivit căruia o femeie îi cere bărbatului iubit să-i cedeze în lucrurile mici, dar să-i reziste în cele mari. La drept vorbind, fiecare ființă are o anumită capacitate de-a iubi, de-a urî, de-a suferi, de-a face ceva conștiincios, de-a aștepta. Solange, la Genova, emisese cel mai bun talaz al iubirii ei. Iubire care acum se retrăgea pe nevăzute, ca mareele.

Cum se explică atunci că în aceste condiții nu renunțase la planul ei? Să încercăm a da explicația. Era o fată care, până la douăzeci și trei de ani, dorise puțin și niciodată nu fusese în situația de a-și impune voința. Dar iată că acum voia ceva, și s-ar spune că toată această voință neîntrebuințată își adună forțele și atacă dintr-odată: ah! sunt o persoană fără voință! Ei bine, las' că vedem noi! Lipsa ei de dorință în toate cele își ia revanșa cu vârf și îndesat. Pune tot atâta înverșunare în a se crampona de căsătorie pe cât de multă docilitate îi trebuie și pe cât de nevoită a fost să îndure procedee „imposibile” pentru a-l reține pe bărbatul

care e stăpânul sorții ei. S-a agățat din răspuțeri de ideea asta. Încăpățânarea nu-i chiar atât de departe de lipsa apatică a voinței: ființele cu voință slabă sunt la fel de greu de oprit pe cât au fost de greu de pornit. Și-apoi, mai e și himerismul femeiesc. Ce poate fi mai diferit, la pornire, decât Andrée Hacquebaut și Solange Dandillot? Și totuși, amândouă ajung să se asemene într-o privință: în credința lor că îndărătnicia învinge totul. Asta pentru că încăpățânarea este opoziția oarbă și grosolană a eului la o realitate pe care nu e în stare s-o măsoare; iar opoziția asta e treabă femeiască. Se vorbește despre maladiile voinței. Și voința, uneori, poate fi o maladie.

În sfârșit, dincolo de toate argumentele astea, înverșunarea acestor două femei în a voi ceva care se vedea limpede cât de hazardant era rămâne de neînțeles. Dar de ce-am mai scrie romane, dacă nu pentru a-i arăta pe adulți așa cum sunt ei (și așa cum îi văd copiii), adică arbitrari și de neînțeles? Intrigile la care recurg femeile pentru a căsători sau a se căsători sunt de obicei rodul interesului, al ambiției etc... dar pot fi, foarte simplu, și rodul prostiei; poate că așa stăteau lucrurile și în cazul de față. Dar ce trădare față de viață, să dorești cu orice preț o căsătorie lipsită de dragoste!

Solange nu suferea din cauză că fusese lovită în iubirea ei, ci pentru că suportase un eșec, ca și din cauza incertitudinii, de pe urma căreia femeile suferă mult mai mult decât bărbații. Dezamăgirea ei căpăta uneori o flacără de agresivitate oarecum vicleană: taurul e periculos mai cu seamă la sfârșitul luptei, când a fost rănit. În ziua în care Costals i-a trimis o scrisoare entuziastă despre frumusețea italiencelor (în vremea când această frumusețe se veștejea), Solange s-a simțit frustrată că nu are și ea o viață privată, un trecut care să-i poată sluji drept armă împotriva lui. Și cum citise un articol neplăcut despre omul nostru, i-l trimise

cu deliciu. Simțea nevoia în același timp să-l rețină și să-l pedepsească.

La jumătatea lui noiembrie, Costals își anunța întoarcerea, pe 25. În scrisoarea următoare, își amâna sosirea, fără să precizeze data. Solange primi scrisoarea liniștit, dar puțin mai apoi, zărind mașina de scris, îi veniră lacrimile-n ochi: era indispusă în perioada aceea, iar imaginația ei devenea cu atât mai sensibilă, ca la acei oameni din popor care se apucă de făcut versuri atunci când sunt bolnavi. Mașina de scris fusese cumpărată cu trei luni în urmă. Convinsă că va „bate” manuscrisele lui Costals când îi va fi soție, voise să învețe dactilografia.

Când se întorsese de la Genova, azvârlise mașina într-un colț.

Exasperată să recunoască faptul că el nu avea nevoie de serviciile ei, Solange ajunsese să se întrebe dacă nu cumva o anunțase intenționat că vine mai devreme, cu unicul scop de-a o face să simtă, amânând apoi data, în cât de mare măsură se putea lipsi de ea. Dar și ca să vadă cât de mult o putea păcăli. Oare n-o să vină și ziua când ea o să impună regula jocului? Ce ispită ar fi, de-ar face el primul pas, ca ea să se dea un pas înapoi și să-l perpelească un pic!

Solange avea uneori senzația că nu mai e în stare de niciun sentiment; i se părea că nici nu mai exista, de vreme ce nimeni nu se ocupa de ea: scene, dispreț, ofense, orice ar fi fost de preferat în locul aceluși gol. Și devenise încă și mai tăcută sau nu-și isprăvea frazele, ca și cum vorbitul ar fi însemnat o cheltuială zadarnică de forțe; tot așa, nu mai voia să vadă pe nimeni, tresărind și chiar pălind când auzea soneria.

— Știu eu de ce nu mai vreau să ies din cochilie. Da! Da! Relațiile cu oamenii sunt prea dificile! Prea te fac să te cheltui. Când te gândești că, până și cu cei pe care-i iubești cel mai mult, întotdeauna trebuie s-o iei veșnic de la capăt.

— Dar mai sunt și eu, fetițo dragă, doar știi bine, răspunsese doamna Dandillot.

Solange trebuie să-și fi spus: „Cu părinții nu-i același lucru”...

Eforturile doamnei Dandillot de a-i trezi interesul față de conferințe și față de o grupare politică se izbiră de replici precum: „La ce bun?” „Totdeauna ne complicăm viața!” etc. Și e drept că până și cel mai mărunț lucru pe care-l îndeplinea îi golea creierul, ca o mașină pneumatică: aranjatul unui garderob sau descurcatul unui ghem de ață erau lucruri ce-o *solicitau* complet. Scrisul i s-a dezlânat: mângălea sfârșitul cuvintelor, sărea accentele și punctuația. Prezența servitoarei o exaspera, ca și cum ar fi distras-o de la obsesie, de la rumegatul ei, dar și pentru că prezența aceea o făcea să se gândească la poruncile ce trebuia date, la care nu s-ar fi gândit dacă ar fi trebuit să sune, dar și pentru că nu se pricepea să dea porunci fără explicații și vorbărie. Buzele îi erau uscate, răsuflarea îi mirosea urât. În fine, a făcut două furuncule la o fesă, apoi un altul la o coapsă. Totdeauna frigul o paraliza. Firea i se schimba la venirea iernii; cu atât mai mult tonusul ei vital coborâse acum! Stând într-o rână pe calorifer, cu fesa bolnavă în aer lângă *doamna Vigee-Sebrun și fiica ei* (cele două pisici dormeau și ele tot acolo, îmbrățișate), Solange tricota ore în șir pulovere pentru opere de binefacere (Costals refuzase cu indignare să-i tricoteze și lui unul), nu atât din interes pentru făcutul veșmintelor ori din simpatie pentru săraci, cât pentru absența gândurilor pricinuite de manevrarea andrelelor. Și era atât de absorbită cu lucrul ei, că nici n-o auzea pe doamna Dandillot când îi vorbea sau nu înțelegea ce-i spune. Iar brățara de la ceas, pe braț, tot nu urcase, în ciuda doctoriilor tonice. Își oprea uneori privirile pe venele de la încheietura mâinii, despre care Costals spusese odată că îi plăceau, ca pentru

a se încredința cu mirare că în ea continua să existe ceva ce-i fusese lui pe plac.

La Genova, Costals scria romanul în care o introdusese pe Solange. (Simțind toate acele lucruri așa cum le simțea, ar fi înnebunit dacă nu le-ar fi scris neîntârziat.) Tot ce punea din ea în carte lua din stăpânirea ei: iată o posesiune mult mai puternică decât posesiunea carnală. În ziua când a tras linia finală, Solange n-a murit golită ci, stând la masă, a simțit în gură ceva tare și a apucat cu degetele coroana spartă de la un dinte: de slabă ce era, se decalcifia. „Doamna de Chateaubriand, pe care prin forța voinței mele o făceam să scuipe sânge...” (Chateaubriand, *Memorii de dincolo de mormânt*)

Costals își anunță venirea pe 2 ianuarie, dată aleasă ca să „reteze” vizitele de Anul Nou, și-și dădu întâlnire cu Solange pe 3. Dar, la Paris, dădu de-o scrisoare a doamnei Dandillot. Voia să-l vadă urgent înainte de-a da ochii cu Solange.

Îl mai aștepta și-o scrisoare de la Andrée Hacquebaut, pe care n-a deschis-o, ci doar a clasat-o. Avea un clasor pentru scrisorile pe care le păstra fără să le fi citit. Și unul pentru scrisorile în care expeditoarea notase: „A se distruge”.

II

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard (Loiret)

lui

PIERRE COSTALS

Paris

30 decembrie 1927

Fac pe bosumflata de șase luni. Sunt nevoită să te informez, de vreme ce nu-mi faci onoarea să-ți dai seama: disprețuiești până și indiferența mea. Dar nu pot lăsa să treacă data asta fără să-ți urez un an bun, Costals. Să fie lipsă de demnitate din partea mea că-ți scriu după șase luni de tăcere, de vreme ce nu-ți mai cer nimic? Mi-ai sângerat dragostea, nu există alt cuvânt mai potrivit. Niciodată n-o să știi ce-ai pierdut refuzând: aș fi prefăcut sângerarea asta în Dragoste – un lucru plin, rotund, compact, strălucitor ca o pâine, ca o prăjitură. Dar să nu mai vorbim despre toate astea.

Îți scriu. Ușa de la dulapul cu oglindă, în care pun tot ceea ce are legătură cu dumneata, e deschisă, așa că mă aflu ca într-o cămăruță, o cameră mică, față în față numai cu dumneata. Abia dacă se vede, din cauza timpului mohorât. A fost scris ca într-o duminică să mă apuc iar să-ți scriu. Tristețea devine atât de pregnantă, la Saint-Léonard, într-o duminică ploioasă. Câte duminici n-am plâns la mine în casă, stând la fereastră!

Sunt liniștită, dar nu și vindecată. E de ajuns s-aud puțină muzică (am acum un aparat de radio) să am o insomnie, să plouă un pic... sau dimpotrivă, că razele soarelui mă aruncă trup și suflet spre tot ce-mi face rău. Mă plictisesc de moarte. Să te scoli lipsită de curaj și să nu-ți stea-n minte decât să faci în așa fel încât ziua să se termine cât mai repede, ca o doctorie pe care o iei astupându-ți nasul. De la

sinistra mea „vacanță” de la Cabourg, din iunie, n-am fost plecată din Saint-Léonard decât pentru douăzeci și patru de ore, la Orléans. Nu mai am chef să mă duc nicăieri. Nicăieri nu m-așteaptă nimeni. Nicăieri nimeni n-are chef să-mi vadă fața. Să știi că fața ta place cuiva, ce binefacere! Că fața ta există pentru cineva, într-o lume plină de morți care nu privesc și nu iubesc, ce frântură de nemurire!

Îți spun iar, nu încerc niciun fel de stinghereală scriindu-ți. Continuu să păstrez la fel de puternică impresia asta, cum să spun? Că noi amândoi știm lucruri pe care ceilalți nu le știu, lucruri pe care dumneata nici măcar nu mi le-ai spus, și pe care totuși mi le-ai spus doar mie.

A.H.

(Scrisoare clasată de destinatar fără s-o fi deschis.)

III

Marele romancier catolic i-a spus într-o zi unuia dintre confrății săi: „Am publicat paisprezece cărți. Ei bine, dacă aș fi fost celibatar, n-aș fi publicat decât șapte.

— Altfel spus, o carte din două pentru bugetul familiei. Nu găsești că proporția...?

— Ce vrei, am trei copii!” (Și asta pe tonul acela de acreală specific catolic.) Cu toate acestea, marele romancier catolic e bogat, deoarece Isus Hristos aduce foloase din plin atunci când vrei...

Toate josniciile și mediocritățile pe care le comit le pun în cârca familiei. De-ai zice că nu s-au căsătorit decât ca să aibă pretextul ăsta, la fel ca și cei care se oferă voluntari pe front doar ca să poată invoca apoi „gestul” ăsta toată viața. Doamna Dandillot, în taxiul care o ducea acasă la Costals, se simțea susținută, ca într-un corset de fier, de conștiința ei curată. Conștiința ei curată însemna dragostea pentru fiica ei: în numele acesteia ar fi furat. Știm de altfel că era o dragoste adevărată și puternică. Atunci când băiatul ajunge la pubertate, dragostea mamei față de el se stabilizează: nu se mai poate apropia de monstrul ăsta din care nu mai înțelege nimic. Dimpotrivă, transformarea fetei în fată mare face ca dragostea maternă să înflorească, începând să încline spre prietenie. Mai târziu, odată cu transformarea fetei în femeie, o nouă înflorire. De când Solange devenise femeie, doamna Dandillot o iubea și mai mult.

Ceea ce voia ea astăzi de la Costals era un *da* sau un *nu*. Dacă avea de gând să tot amine, ar fi ajuns ea să spună *nu*. Dar când Costals își făcu apariția, se simți oarecum intimidată. Era pentru prima oară când venea la el acasă; se simțea ca o echipă de fotbal care joacă pe terenul adversarului: se întâmpla ca din pricina asta să fie dezorientată. Iar lipsa de griji din timpul celor trei luni cât

trecuseră făcuse ca scriitorul să arate mai bine (totodată, se hrănise din Solange; de-aici, poate, și obrajii lui plini). În aparență mai calm și mai sigur pe el, Costals îi impunea oarecum. Păstrându-și argumentele cele mai tari, doamna Dandillot se mulțumi, o bună bucată de vreme, să repete ceea ce-i spusese de-atâtea ori.

— Te chircești dârdâind de frig, în loc să accepți să fii biciuit de vânt. Refuzi să dai piept cu obstacolul. Ți-e teamă să nu te înșeli, ți-e teamă de eșec. Ca să înveți să înoți, trebuie să te arunci în apă.

— Nu credeți că un om din doi, care nu știe să înoate și se aruncă în apă, se îneacă?

— Adevărul e că n-o iubești destul pe Solange.

— Întocmai, n-o iubesc destul. Nu întoarceți argumentul ăsta împotriva mea. Inima! Îți trebuie multă inimă ca să poți iubi un pic.

— Dar dragostea vine ea mai pe urmă, fii liniștit! Așa se petrec lucrurile întotdeauna...

— Vă doriți, așadar, drept ginere pe un individ care vă mărturisește că n-o iubește destul pe fiica dumneavoastră.

— Apreciez mai presus de orice sinceritatea, zise doamna Dandillot.

Dar în sinea ei își spunea, ca toate femeile: „N-are decât să-și țină sinceritatea pentru el, îl face meschin și-l umilește”. De câte ori nu-i spusese lui Solange: „Sinceritatea bărbatului e o capcană care ne lipsește de orice prudență. Când te avertizează că te iubește «destul», fii cu ochii-n patru!”

— Nu-i nicio nevoie de-o mare dragoste romantică, adăugă ea. O iubești îndeajuns pe Solange, mi se pare, pentru a-i aduce acel ajutor pe care orice femeie are dreptul să-l aștepte din partea soțului.

— Îngăduiți-mi, vă rog, eu unul nu trăiesc pentru ceilalți, răspunse Costals cu fermitate. Dacă aș îndrăzni, aș spune că sunt o persoană în perfect

acord cu legile naturii. Iar natura nu ne poruncește să ne devotăm. Nu ne poruncește decât să trăim.

— Și Solange e făcută după legile naturii. Și totuși, te asigur că, dacă ți s-ar întâmpla vreun necaz...

— N-am niciodată necazuri.

Doamna Dandillot râse. Cu cât se simțea mai stingherită, cu atât era mai plină de dezinvoltură, iar vorba îi devenea sprintenă. Se gândea: „Am să plec de-aici așa cum am venit: fără să-i fi forțat mâna. Văd de pe-acum.” Și-și mai spunea că n-ar fi potrivit să pomenească despre îndărătnicia lui Solange, pentru că asta l-ar face pe Costals să se burzuluiască și, ori de câte ori rostea o frază, avea grijă să nu pomenească despre asta. Și-și întipări atât de bine în minte ceea ce nu trebuia să spună, că până la urmă porumbelul îi ieși din gură: „Fetița asta are o voință de fier. Și-a spus: «Pe bărbatul ăsta îl vreau» ”. Își dăduse drumul, așa cum un organism ajuns în ultimul hal de slăbiciune nu mai poate reține materia fecală: Solange își molipsise mama cu lingoarea ei. Riposta lui Costals a fost promptă. „Mai bine refuz”, a zis el. Doamna Dandillot n-a mai spus nimic, învinsă. În tăcerea care se lăsă, de la etajul de sus se putea auzi o bilă pe care o rostogoleau copiii, precum și zgomotul făcut de labele unui câine care alergea pe podea. Doamna Dandillot își masa cu arătătorul pungile de sub ochi. Se auzi telefonul. Costals se duse la aparat.

— ...

— Dacă eu cred că romanul e un gen literar perimat? Nu, domnule, ceea ce e perimat e lipsa talentului. Talentul susține indiferent ce gen literar. Și-apoi, știți la fel de bine ca și mine că romanul o duce de minune. Și-atunci, oare nu ne pierdem timpul?

— ...

— Să vă primesc? De ce? Doar v-am răspuns. Dar, la rândul meu, îmi îngăduiți să vă pun o

întrebare? Iată, aş vrea să vă întreb dacă, după părerea dumneavoastră, interviul prin telefon nu-i un gen gazetăresc ce-ar trebui să fie perimat cu vârf şi îndesat?

— ...

— Un ins a cărui părere e socotită a cântări întrucâtva, de vreme ce există oameni care doresc s-o afle, cu scopul de-a face ca speţa omenească să tragă foloase de pe urma ei, e ocupat cu ceva important: gândeşte sau se odihneşte pentru a fi gândit, ori ia o hotărâre, ori îndrumă destinul unei fiinţe, ori face dragoste, ori se odihneşte după ce-a făcut dragoste. Telefonul îl cheamă cu brutalitate, deranjându-l de două ori: în gândurile lui, al căror curs e întrerupt, în trupul lui, care trebuie să se deplaseze până la aparat. E un necunoscut care vrea să-i afle părerea, dacă romanul e ori ba perimat, şi care cu o probabilitate de cincizeci la sută nici măcar nu-i va publica răspunsul, deoarece „materialul” lui e şi-aşa prea lung sau pentru că între timp s-a renunţat la ancheta în cauză. Ei bine, dragul meu confrate, cred că procesul ăsta e – caut un cuvânt blând... – sălbatic.

Când şi când, în apartamentul vecin exploda o mitralieră (apa din țevi?). Doamna Dandillot îşi făcea de lucru cu şiragul de la gât şi nu se gândea la nimic. Țintuia din priviri, pe masă, globuleţul electric ce se aprinsese în timpul convorbirii lui Costals, sâmburele de foc din inima acelei nebuloase – ori ferestrele casei vecine care, în noaptea ce se lăsa, se aprindeau una câte una, ca feţele unor persoane cărora le spui ceva drăguţ sau cărora le vorbeşti despre ele însele. Şi n-ar fi putut spune de ce, dar interioarele acelea, trădate preţ de câteva secunde, între clipa când se aprinsese lumina şi clipa când se închideau obloanele, o făceau cumva să viseze: îi sugerau interiorul necunoscut unde Solange, în tovărăşia acelui bărbat, ar fi trebuit să fie fericită şi să-şi petreacă viaţa.

După ce puse receptorul în furcă, îl auzi pe Costals continuând:

— Nu înțeleg de ce uzanța, care pretinde atâtea precauții, de față cu notarul, privitor la delimitarea drepturilor materiale ale viitorilor soți, a bunurilor lor, pretinde atât de puține privitor la drepturile spirituale și ale personalității. În zilele noastre, toate guvernele Europei au adoptat o morală, în care ceea ce dumneavoastră și cu mine înțelegem prin morală e călcat în picioare, de cum e vorba despre bunul statului. Eu, unul, socot că o operă de artă e la fel de importantă ca și un stat, și merită sacrificii la fel de notabile. *Salus operis suprema lex*. Procedez rău față de dumneavoastră lăsându-vă să așteptați, dar am dreptate să procedez așa deoarece așteptarea asta mă apără de căsătorie, care ar fi dăunătoare pentru *opus*. Cetățenii acceptă, în favoarea statului, ca guvernanții lor să aibă o morală de hoț la drumul mare. Acceptați la rândul-vă, în favoarea operei mele, derogările pe care, atunci când e în cauză, mi le permit față de morala vulgară. Să iubească un artist înseamnă pentru o fată să iubească moartea.

„La naiba, coană Nourrice, ce mult mai pălăvrăgești!” Dar încă nu terminase.

— Există două categorii de oameni: cei care conduc și cei care sunt conduși. Primii sunt creatorii, literați, artiști, oameni de știință, politicieni. Într-un cuvânt, conchistadorii: cuceritori ai gândirii în cazul scriitorilor, ai frumuseții în cazul artiștilor, ai adevărului când e vorba de savanți și de filosofi, ai puterii de către politicieni. Conchistadorii au nevoie de liniștea minții, pe care căsătoria o alungă. Să se însoare ceilalți bărbați. Să aibă copii pentru a compensa ceea ce primii numiți nu adaugă patrimoniului omenirii. Dar conchistadorii să nu ia din cuplu și din paternitate decât ceea ce este util economiei lor.

— Lasă-mi mie ultimul cuvânt, zise doamna Dandillot. De altfel, așa pretinde și galanteria, se pisici ea cu un zâmbet silit (în clipa aceea, când era atât de emoționată, pisiceala era monstruoasă; dar și asta a fost ceva fără voia ei). Dumneata, dragă domnule, ai opera dumitale. Este, dacă îndrăznesc să spun așa, îndatorirea pe care o îndeplinești pe lumea asta, cu toate că ți-e groază să ai îndatoriri. Eu însă o am pe fiica mea. Femeile fericite își iubesc pătimaș copiii; cele nefericite îi iubesc cu disperare. Și-apoi, toată afecțiunea pe care domnul Dandillot n-o dăruia fiicei lui a trebuit s-o dau eu; a trebuit s-o iubesc pentru doi. Iar acum, uite ce s-a ales de fiica mea, mulțumită dumitale.

Scoase din geantă unul din acele tichete pe care le dau farmaciștii după ce-și cântăresc clienții și i-l întinse lui Costals. Acesta citi:

9 decembrie = 59 kg
100
16 decembrie = 58 kg
100
23 decembrie = 57 kg
200
30 decembrie = 56 kg
300

Îl văzu cum înalță capul. Avea o expresie gravă.

— Știi în ce împrejurări faci furuncule? Faci furuncule când sângele nu mai conține ceea ce trebuie să conțină. Solange a avut trei furuncule într-o lună. Știi... Știi ce vasăzică asta?

A scos din geantă un săculeț din hârtie de mătase. Costals a pus tichetul pe masă, a luat săculețul și l-a deschis: conținea coroana de la măseaua spartă a lui Solange.

— Știi ce înseamnă să te decalcifiezi? Ți dai seama în cât de mare măsură poate fi atins un organism ca să dea toate semnele astea: pierdere în

greutate, furunculoză, decalcifiere? Iar când singurul rău care-l macină e un rău moral...

— Aveți un doctor bun?

— Ținând seama de onorariile pe care le ia, presupun că-i bun.

— Și n-a pomenit nimic din toate astea în scrisorile pe care mi le-a trimis!

— Văd că n-o cunoști.

(Să ajungi până acolo încât să astupi vocea conștiinței, așa cum împiedici o femeie să strige...)

Se auzi soneria la ușa de intrare. Tăcură. Servitorul aduse o scrisoare pneumatică. Costals o adulmecă.

— Iertați-mă, dar plicul ăsta pneumatic are fața strâmbă a scrisorilor de șantaj...

Citi scrisoarea, iar apoi i-o întinse doamnei Dandillot, care citi la rându-i:

Dragă Maestre,

Simțiți, fără îndoială, ca și noi, că a sosit timpul să reconsiderăm universul. Studio 27, echipa Tinerilor, și-a atribuit cel mai delicat dintre aceste examene necesare: să ia măsura omului. Consiliul nostru s-a gândit prin urmare că înainte de orice se impune o vastă dezbatere asupra unei probleme de maximă urgență: Dumnezeu, Revoluția, Poezia. Un Congres la care tineretul gânditor din întreaga lume va fi în chip fratern invitat va fi organizat de către noi în martie. La terminarea acestor dezbateri, la care vom fi confruntat concluziile și ne vom fi cântărit imboldurile, vom face propuneri, iar dacă va trebui, vom pretinde.

O anchetă preliminară trebuie să ne procure instrumentul de lucru. Vă

rugăm, aşadar, să răspundeţi la următoarele trei întrebări (N.B.: Studio 27 nefiind încă tipărită decât pe un număr restrâns de pagini, vă rugăm ca răspunsul dumneavoastră să nu fie expus pe mai mult de patru pagini format dactilo.)

Întrebări:

- 1. Ce este Dumnezeu?*
- 2. Nu credeţi că Dumnezeu este mesajul permanent al revoluţiei? Dacă da, ce loc ocupă gândul acesta în viaţa dvs.?*
- 3. Gratuitate a lui Dumnezeu şi gratuitate a revoluţiei. Depind ele una de cealaltă?*
- 4. Doctrina grupului Studio 27 – Dumnezeu începe acolo unde se sfârşeşte poezia – vi se pare în măsură să condiţioneze vocaţia dvs. De european?*
- 5. Motivele deznădejdiei dvs.*

Primiţi, vă rugăm, dragă maestre etc.

P.S. Dăm bunul de tipar acestui număr în seara asta, la ora 9. Putem nădăjdui să avem răspunsul dvs. La timp?

— Mărturisesc că nu înţeleg mare lucru, zise doamna Dandillot, înapoindu-i plicul lui Costals.

— Dar, doamnă, nu-i nimic de înţeles.

— Aşa? Ei, foarte bine. Poate că-i vorba de nişte liceeni, presupuse doamna Dandillot, amintindu-şi că fiul ei, la şaisprezece ani, scria lucruri de soiul ăsta.

— O, nu! protestă Costals. Îi cunosc pe câţiva dintre semnatori. Sunt oameni de vreo treizeci de ani. Dar există anumite cercuri de gândire, la Paris, ai căror membri sunt precoci.

Îşi puse mâna pe frunte.

— Și iată cum n-am putut să ne ocupăm o jumătate de oră de lucruri serioase, fără să fim întrerupți de două ori de cei pe care-i voi numi Nebunii, căci e vorba de niște oameni cărora, înainte de orice, le lipsește această virtute cardinală: bunul simț. Viața în Franța e străbătută neîncetat de acești Nebuni. Femei care se hrănesc cu himere, semiintelektuali pentru care cuvintele înseamnă totul, burghezi împiedicați să vadă de ochelarii lor de clasă, proletari orbiți de propria lor ignoranță: cu toții alături de ceea ce e esențial, dintr-un motiv sau altul. Având însă cu toții dreptul să-și dea cu părerea în tragedie – simțiți măreția shakespeariană a acestui fapt? – iar Eroul, cel care ține destinele în mâna lui, neîndrăznind să decidă, indiferent ce-ar crede în sinea lui, decât susținut de încuviințarea Nebunilor. Cei care mă uimesc însă cel mai mult sunt acești Nebuni ai inteligenței, care s-au năpustit peste noi și ne-au bâzâit la urechi în timp ce noi discutăm serios... Sunt dintr-o plămădeală profund specifică nouă. Au fost Sorbonarzii lui Rabelais, Prețioasele și Medicii lui Molière, Ideologii lui Napoleon: belferimea pedantă, iată una dintre trăsăturile eterne ale Franței. Se spune că la noi totul sfârșește printr-un cântec. Totul se sfârșește, de asemenea, printr-o farsă, numai că farsa asta se consideră ceva nemaipomenit de important...

Dar unde rămăsesem? C-am uitat. A, da, la decalcifiere... Ei bine, ne-am înțeles, o iau în căsătorie pe fiica dumneavoastră.

Doamna Dandillot înghițise cu indiferență și lectura scrisorii pneumatice, și digresiunea despre Nebuni... Se afla într-o fază când i se părea că lucrurile erau de mult hotărâte, și asta în defavoarea ei. La cuvintele lui Costals nici măcar nu tresări, ca și cum nimic n-ar mai fi putut-o impresiona. Rosti numai atât:

— Timp de-o jumătate de oră tocmai mi-ai demonstrat că nu pot face lucrul ăsta din cauza

operei dumitale. Prin urmare, te-ai răzgândit încă o dată?

— Atitudinea mea era riguros justificată. Dar și alte atitudini, în privința aceluiași obiect, sunt riguros justificate. Așa că nimic mai ușor decât să trec de la una la alta. Ca în diferitele camere ale unei locuințe: mobila diferă, aranjamentul diferă, dar e vorba de aceeași locuință. Să știi să te folosești de-o locuință înseamnă să știi să stai într-una sau în alta dintre camere, după cum ți-e dispoziția, după timp și după anotimp. Și-acum, de ce m-am răzgândit? Pentru că asta (și arată coroana măselei) nu mai e o farsă. O fată se prăpădește cu zile pentru că un bărbat o poartă cu vorba – treaba asta e orice ai vrea, numai prostie nu. Solange trece prin niște împrejurări reale, spre deosebire de țâncii ăștia de gorobeți care *reconsideră universul* în timp ce tremură de teamă în fața portarului (rupse plicul în bucățele). Motivul suferinței ei nu e ridicol, așa cum sunt trei sferturi dintre suferințele morale ale umanității. Iar dumneavoastră, care sunteți supărată pentru că fiica vi se decalcifiază... ce poate fi mai îndreptățit decât supărarea pe ce-o resimțiți? în timp ce eu, când vă răspund *salus operis*, știu prea bine că *salus operis e o* poziție respectabilă și puternică, după cum știm la fel de bine că există o latură prin care *salus operis e tot o farsă*. Așa că las farsa la o parte și o iau de nevastă. Am să-i telefonez mâine la prima oră martorului meu să intre în legătură cu notarul dumneavoastră.

Telefonul țârâi. Costals se repezi la aparat, în anticameră. „Proștii să tacă!” tună el.

Doamna Dandillot trecuse și ea în anticameră. Ca o pisică ce duce o păsărică în bot, nu voia decât să se bucure nevăzută de pradă, în adâncul vizuinii familiale. Orice cuvânt ar fi fost de prisos, nu-i mai rămânea decât să plece. Neobosit, apa gâlgâia în closetele din vecini („scurgerea” fiind dereglată), ca havuzul unui *patio* marocan.

Doamna Dandillot îi luă mâna lui Costals și o strânse, zicând doar:

— Ești, totuși, un om de onoare.

Era atât de tulburată, că adăugă:

— Îți urez o seară plăcută.

— Și eu îmi urez la fel, zise Costals, care se simțea păcălit.

Ca să reteze starea aceea de stinghereală reciprocă, doamna Dandillot își grăbi plecarea:

— Îți telefonez mâine.

În clipa când ea îi spuse că era un om de onoare, Costals își dădu seama că se păcălise. „Prostul^[2] în prăpastie”, se gândi el.

IV

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

10 ianuarie 1927

Am vrut să m-apuc iar de mersul cu bicicleta, nu mai mersesem de-un an, dar am „intrat” într-o bancă. Și-acum mă doare genunchiul, mă tem să nu fi făcut sinovită. Iată ce înseamnă să vrei „să te inserezi în lumea exterioară” când nu ești făcut pentru așa ceva.

M-ai lăsat să clocesc în ignoranța mea, în inutilitatea, în cerebralitatea și uscăciunea mea, pe când inteligența adevărată trebuie să lărgască orizontul vieții, nu să-l restrângă, să fecundeze viața, nu s-o sterilizeze. Dragostea noastră m-ar fi făcut să mă ramific, aș fi lărgit cercurile în jurul meu, așa cum face o piatră pe care-o azvârli în apă. Dar nu trebuie să ai remușcări: nefericirea mea e dinaintea dumitale și de după dumneata. Ceea ce-i blestemat în mine se situează, în josul scării, la faptul că intru într-o bancă, iar în susul ei la neputința mea de-a intra în legătură cu oamenii. Prea am trăit singură, prea am trăit printre cărți, nu mai știu să stabilesc legătura între mine și semenii. Îmi tot zic că mâine lucrurile se vor schimba. Și iau hotărâri: „Începând din ziua când o să împlinesc treizeci și unu de ani... Da, începând de pe 23 aprilie. Până atunci, e inutil să încerc, de vreme ce peste trei luni, e lucru hotărât, încep să fiu o altă femeie.” Cu lașitate, îmi acord acest răgaz, odihna de până atunci. Dar știu prea bine că și după 23 aprilie va fi aceeași neputință, aceeași inhibiție. Și sunt tânără, sănătoasă; chipul meu –

orice-ai crede dumneata – nu e respingător. Ce-o să se-ntâmplesc când o să fiu veștejită, infirmă?!

Mi se tot spune: „Mărită-te”. Dar nu mă pot căsători dacă nu iubesc cu disperare. Niciodată nu voi putea fi dominată carnal decât de către un bărbat care mă va fi dominat înainte în toate celelalte feluri. Și cum această pasăre rară s-a derobat, nu voi căuta o altă iubire. Să nu fac decât ca totul să fie rodul închipuirii, să mă iluzionez cu bună știință în privința unor nuliități, să mă simt totdeauna cea mai mare și mai mintoasă, să nu știu de ce iubesc – îmi vine să vărs numai gândindu-mă. Mi se spune: „Nu faci nimic. Du-te la Orléans, poate chiar la Paris, și lucrează”. Neavând nicio specialitate, n-aș putea fi decât funcționară, iar viața la oraș, după ce mi-aș plăti toate cheltuielile, nu mi-ar mai lăsa niciun ban, exact ca aici; în schimb, mi-ar șubrezi sănătatea, dar mai cu seamă mi-ar mânca timpul liber, m-ar înhăma la o muncă împovărătoare. Iar faptul că aș întâlni mai mulți oameni nu înseamnă că m-ar învăța să sparg gheața, și nici – admitând că în chip cu totul neobișnuit aș face-o – să manevrez lucrurile în așa fel încât să mai exist *o a doua oară*. „Încercare de străpungere”, se spunea în timpul războiului: nu izbutesc să străpung cercul ăsta infernal al singurătății. Rătăcesc pe marginea nu doar a universului bărbaților, ci a universului pur și simplu; privesc pe furiș, ascult pe la uși. Stângăcia mea e-atât de mare, încât, dacă se află cineva cu care sunt „în relații bune”, dar pe care nu-l văd decât rareori, evit să-l întâlnesc, deoarece există mari șanse ca, întâlnindu-l, să potrivesc lucrurile în așa fel încât să-l îndepărtez.

Femeile? Le sunt antipatică. Și-apoi, nu mă interesează. Bărbații? Nu mă pricep să plac, și cu asta basta. Dacă bărbatul e dintre cei mijlocii și din întâmplare nu-mi face silă, îi par prea intelectuală; „manierată”, zicea unul dintre ei. (Eu, manierată!...) Vara trecută, în timpul vacanței

mari, mi s-a întâmplat să-i spun fratelui mai mic al unei prietene, care e elev: „Nu faci nimic de dimineață până seara. Dar citește, ia-ți notițe, îmbogățește-te”. Acest „îmbogățește-te” a făcut carieră – ca s-ajung de râsul lumii; pe cât se pare, e un cuvânt de studentă la Școala Normală! Cât despre singurul bărbat inteligent pe care l-am întâlnit vreodată, știi mai bine decât mine ce s-a întâmplat... Copiii? Ți-am spus mereu că nu-mi sunt pe plac. Aparțin speciei îndrăgostiților, nu a mamelor, specii foarte deosebite una de alta, după părerea mea: o femeie ar putea să fie mamă de mai multe ori și să fie doar o îndrăgostită, în timp ce, dimpotrivă, cutare femeie, cutare fată care iubește un bărbat, nu iubește în el, la drept vorbind, decât copiii pe care speră că i-i va dăruia. Nu fac parte, așadar, din specia mamelor, deși mi s-a întâmplat și să-mi pară rău că nu sunt mamă. Ceea ce mă înfuria mult mai rău decât absența copilului era faptul că nu mi s-ar dezvălui toate lucrurile esențiale, între altele acea uriașă revelație asupra vieții – viața văzută sub un unghi pe de-a-ntregul necunoscut până atunci – care trebuie să fie maternitatea.

Tot ce-am spus până acum ține de vechea mea tristețe *de-a nu fi avut*. Ceea ce e nou e ceea ce am simțit în octombrie. A trebuit să mă duc pentru o zi la Orléans, împreună cu unchiul meu, ca să semnăm niște acte la notar, în legătură cu o moștenire lăsată de-o soră a bunicii. Și-acolo, în scuarul în care am stat o vreme pe-o bancă, erau niște țănci mici care se apropiau de mine, mă priveau cu simpatie și o încredere răvășitoare (dar dacă aș fi fost o ursitoare rea?), își puneau lăbuțele lor caraghioase pe genunchii mei. Prin urmare, nu adulmecau ceea ce era blestemat în mine, și eram atât de impresionată! Dar nu știam ce să le spun, sau dacă le spuneam ceva, plecau repede: nici pe ei nu m-am priceput să-i opresc. Una dintre mame, stând lângă mine, abia aștepta să intre în vorbă, dar

m-am ferit s-o fac! Mi-ar fi fost rușine să mărturisesc că sunt fată mare sau, dacă aș fi mințit, dacă aș fi spus, cum mi-a trecut o clipă prin cap: „Și eu am unul mic”, m-aș fi trădat repede prin nepriceperea mea în creșterea copiilor: mi-ar fi la fel de imposibil ca și duminică să vorbesc de scutece și de hrana copiilor. (Și, oare, despre ce altceva mă pricep să vorbesc, dacă nu despre cărți și dragoste? După cum nu știu nici să înot, nici să conduc mașina, nici să călăresc, nici să cânt, nici să cânt la pian, nici să gătesc, nici să cos o rochie, nici să merg cu bicicleta altfel decât *agresând* băncile: nu mă pricep să fac nimica-nimicuța. Să-l înțelegi pe Bergson înseamnă să crezi că prețuiești tot atât cât Bergson, dar să faci dulceturi e cu totul altceva.) Așa că m-am ridicat brusc și-am plecat, deznădăjduită. Și-acum, aici, când îi aud pe puști strigând „Mămicoo!” parcă mi-ar înfige cineva un pumnal în inimă. Femeile astea sunt departe de-a prețui cât mine, iar cele mai multe dintre ele sunt proaste, dar copiii *le aparțin*, pe când eu nu mă aflu aici decât pentru a da veșnic târcoale paradisurilor închise, surghiunită din lucrurile omenești, aducând peste tot cu mine ceva ca o atmosferă rece, bănuiala și ridicolul... Vai de femeile lipsite de un cămin al lor, care trebuie să se țină după bărbații celorlalte sau după copiii celorlalte, pentru nevoia lor de-a iubi! Sau după câinii de pripas și după pisicile vecinilor. Pisica vecinei mele, atunci când o potopesc cu pupături, se uită la mine mirată și pare să înțeleagă.

Așa stând lucrurile, într-o bună dimineață unchiul și cu mine primim fiecare dintre noi din partea notarului cel mai neașteptat dintre cecuri: ceea ce mi se cuvenea în urma succesiunii surorii bunicii. O mie cinci sute de franci care mi-au căzut din cer!

Banii ăștia îmi vin în clipa când mă frământa cel mai mult regretul că nu am copii. Și numaidecât mi-a venit o idee: să-i dau în beneficiul creșei pe

care-o țin aici călugărițele Sfintei Oportuna. O mie cinci sute de franci la Saint-Léonard e o sumă frumoasă. Aș fi devenit „binefăcătoarea”! Aș fi avut intrarea liberă la creșă, nimic n-ar fi putut să-mi mai fie refuzat. Incapabilă să pătrund prin mine însămi în rândul lumii normale, îmi cumpăram dreptul de intrare. Plăteam pentru a avea dreptul să mă ocup de copiii aceștia ca și cum ar fi fost ai mei. Plăteam unul dintre motivele care să mă țină în viață. Oribil lucru, la o adică, dar de vreme ce altfel nu se poate...

Pe urmă, după ce m-am gândit și m-am tot gândit, am văzut ce s-ar fi întâmplat. Banii mi-ar fi fost primiți, pe urmă însă, puțin câte puțin, aș fi fost dată deoparte. De ce? Pentru că în acel grup restrâns aș fi fost stângace, locul meu n-ar fi fost acolo, n-aș fi fost de folos, ci dimpotrivă, aș fi stingerit. S-ar fi spus: „Ce tot vine pe-aici?” Nu și-ar fi explicat motivul... Ah! Am văzut toate astea destul de limpede! Stinghereala măicuțelor împărțite între considerația cuvenită „binefăcătoarei” și răceala lor față de mine, răceală îndreptățită, de vreme ce, într-adevăr, nu mă număr printre ele, de vreme ce nu pot aparține nici unei comunități omenești. Așa că am renunțat. Când mă agăț de alții ca să-mi obțin fericirea pe spezele lor, în timp ce ei îmi opun rezistență, mai treacă-meargă. Dar să fiu respinsă când încerc să-i fac chiar pe ei fericiți, ah! prea ar fi cruntă lovitura asta de pumnal.

Să fim serioși, știu că nu fericirea bieților puști aș fi căutat-o, ci fericirea mea, veșnic fericirea mea. Ei n-ar fi fost decât mijlocul la care aș fi apelat ca să ies din mine. E limpede, devotamentul nu-mi stă în fire. La treizeci de ani și nouă luni, cel mai bun lucru pe care s-ar cădea să-l fac ar fi să fiu o soră mai mare, să-i ajut pe ceilalți. Și pe cât se pare (aud spunându-se că așa stau lucrurile), atunci când ești nefericit, găsești într-asta mijlocul de a-ți simți ceva mai puțin nefericirea. Dar pentru asta ar

trebui să ai o întreagă viață în spate, să fii o femeie care să fi trăit, să nu pui la bătaie în viața asta mediocră, în aceste îngrijiri de două parale pentru niște ființe mediocre, decât o îmbrăcăteală bine tăvălită...

Acest mic incident mi-a îngăduit cel puțin să realizez un lucru: să înțeleg o anumită categorie de oameni și să-i plâng: cei care au bani cu nemiluita îi aruncă pe fereastră, și cu toate astea nu izbutesc să-și procure fericirea. Iar asta trebuie să fie și mai rău ca atunci când ești lipsit de bani și nefericit. Dacă n-ai nici fericire, nici bani, te poți mângâia: „E din cauză că n-am bani”; ideea pe care ți-o faci despre tine însuși e neștirbită. Dar când nu ești fericit și ai bani, n-ai încotro și trebuie să-ți spui: „În mine e ceva care-i alungă pe ceilalți și viața”.

Din cei o mie cinci sute de franci, o mie o sută sunt întregi. Patru sute s-au dus pe-o rochie, pe volume date la legat și pe cărți. (Am cumpărat toată opera lui Sainte-Beuve!) Aș vrea să dau bani și să capăt în schimb viață, dar nu-i nimic de făcut: nu pot căpăta pe ei decât lipsă de viață. Faci o sfortare ca să fii altceva decât tu însuși, pe urmă renunți: a fi tu însuși e, totuși, cel mai puțin dificil. Câinele se întoarce la ce-a vărsat.

A.H.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără s-o fi deschis.)

V

După *da*-ul rostit față de doamna Dandillot, Costals s-a întors în salon, prăbușindu-se într-un fotoliu. Primul lui gând de logodnic a fost un gând optimist. Ușa ce da în anticameră era deschisă, iar gâlgâielile marocane ale closetelor continuau să se audă., Astea, tanti Solange, bazinele closetelor, astea au să fie specialitatea ta.” Formularul cu greutatea ei la fiecare cântărit rămăsese pe masă. Îl cercetă din nou, se înduioșă. „Biata micuță! Las’ că acum o să pună iar carne pe ea, ca și cum ar umfla-o cineva cu o pompă!”

Lupta dintre inteligența și inima lui era permanentă. De fiecare dată (sau aproape) când era generos, se întrista tocmai fiindcă fusese generos. Conștiința datoriei împlinite îi stricase multe bucurii. Făcuse cutare faptă generoasă cu șapte ani în urmă, și și-o reproșa de șapte ani. Făcuse cutare faptă generoasă acum doisprezece ani, și și-o reproșa de doisprezece ani. Într-o noapte, i se întâmplase să viseze că era război, că se cereau voluntari, iar el se oferea voluntar; și, în timp ce defila împreună cu cei care urmau să plece pe front, lacrimile îi scăldau obrazii. Dar lacrimile lui nu izvorau din „onoarea” de-a pleca; ci din onoarea de-a fi ales să plece, câtă vreme ar fi putut fi un ambuscat; ăsta era cu adevărat *motivul* pentru care suferea.

O dată rostit *da*-ul nupțial, Costals se aștepta, așadar, la o depresie. Dar n-a fost așa. Sărise hopul. Odată cu nesiguranța dispăruse și indispoziția. Se ivise o situație dificilă: nu mai era vorba acum decât să facă față, să aranjeze totul și să tragă cât mai multe foloase. Era o treabă de bărbat. Iar nebunia lui, în mod ciudat, îl făcea straniu de calm. „Într-un fel sau altul, paranteza asta se va închide peste doi ani. Am treizeci și patru de ani (vârsta la care moare Isus Hristos;

tradiția spune treizeci și trei, dar presupun că, așa cum era obiceiul, Isus se întinerise și el cu un an). La treizeci și șase de ani voi fi din nou liber. Tiberiu începe să ducă o viață cu adevărat plăcută abia la cincizeci de ani.”

A cinat zdravăn, ca să-și dea puteri pentru încercarea ce-avea să vină. Toată seara a așteptat un telefon de la Solange. Cum avea să-i mai vibreze vocea în aparat! Zâmbea la gândul ăsta, iar cele ce-avea să-i spună îi ieșeau de pe buze: „Ei bine, fetițo, încăpățânarea ta a câștigat! «Catârca de apartament», cea dragă negustorilor de încălțări, dumneata ești!... Iar acum va trebui să-mi dosesc manuscrisele, să nu dai de ele, așa cum făcea Tolstoi, nu?...” Dar n-a sunat niciun telefon. Costals s-a mirat și-a fost destul de dezamăgit: „Poate că n-a cinat acasă”.

A doua zi, când la nouă și jumătate dimineată l-a chemat pe notar, fixând când să se ducă la el, Solange tot nu sunase. După masa de prânz, aceeași tăcere. „Sunt opt luni de zile de când stă agățată de *da*-ul ăsta. Îl rostesc, iar ea nu simte nicio plăcere. Dacă m-aș fi priceput barem un strop la alcătuirea sufletelor, aș fi prevăzut lucrul ăsta. Dar uite că nu mă pricep niciun strop. «Psihologia» pe care romancierul o pune în bucoavnele lui se știe ce e: de la *a* la *z* numai iluzie. Orice s-ar întâmpla mai pe urmă, lucrul ăsta niciodată nu va putea fi șters: că, atunci când i-am dăruit ceea ce dorea cu frenezie, nici măcar nu i-a trecut prin minte să pună mâna pe telefon și să-mi spună o vorbă.”

„Ea, atât de puțin romanescă, se pomenește antrenată într-o aventură de roman. Iar eu, în ciuda neîncrederii mele, mă las dus. Oamenii șovăitori târăgănează luni de zile. Apoi, excedați de ei înșiși, se hotărăsc în cele din urmă la întâmplare, luând de obicei decizia cea mai periculoasă. Refugiul în pericol, reacția celui slab. Și totuși, ceea ce știu despre mine mă încredințează că nu sunt nici

nehotărât, nici slab. Numai că ea m-a atras pe un teren care nu-i al meu, într-asta stă marea ei fărădelege. Cel mai curajos ofițer infanterist, dacă-l bagi în avion ori în submarin, se poate pierde. Fiecare dintre noi are propriul element din care nu trebuie să-l scoți.”

Prostia și nulitatea anumitor generali celebri sau mareșali ai Franței (în afară de specialitatea lor) îi uluiește pe intelectualii care-au avut prilejul să se afle în preajma lor; și se văd în situația de-a păstra acest secret apăsător, altminteri se ling pe bot de Academie: ăsta e martiriul intelectualilor. Galbeni, ținând seama de cele spuse de Lyautey, pare să nu fi fost făcut din aluatul ăsta. Lyautey citează o întâmplare în legătură cu el, de pe urma căreia fiecare dintre noi trebuie să tragă învățăminte. În timp ce Lyautey, la Tonkin, în ajunul bătăliei vorbește despre chestiuni de serviciu, Galbeni îi răspunde: „Ia mai dă-le-ncolo! Ordinele sunt date, ce-i important s-a făcut. La ce bun să ne-apucăm de despicaț firul în patru? Și dumneata, la fel ca și mine, ai nevoie să-ți odihnești mintea. Să vorbim despre Stuart Mill iar mâine dimineată vedem noi cum ne-om descurca”. Și scoate din buzunarul mantalei un volumaș de Stuart Mill și un altul de d’Annunzio. Asta cât privește omul, dar pun prinsoare că-și îndrumă bine și trupele, de vreme ce judeca atât de bine când era vorba să-și drămuiască energia personală: stăpân pe întâmplare, așa cum era stăpân pe sine.

Costals o vedea pe Solange în seara aceea. De vreme ce hotărârea era luată, măcar să-i ofere avantajul hotărârilor luate: să-i lase mintea liberă, la fel și timpul. De la ora două la ora șapte, Costals și-a revizuit textul romanului, cât se poate de liniștit. Ba chiar, gândindu-se la felul lui de-a iubi femeile, a găsit și titlul: *Disprețul amoros*.

Când Solange se ivi la el în casă, Costals tresări. Pieptul, șoldurile îi înotau în haine. Și chipul! Gâtul se subțiasse, pielea îi stătea întinsă pe

maxilare, era trasă la față. Și pe deasupra (e de înțeles că simțise nevoia s-o facă), fardată. Era pentru prima oară când o vedea fardată. Dar cum! Un fond de ten prost întins – pudra pusă aiurea, până peste urechi; în încercarea de a-și scoate bereta, aceasta ștersese fruntea, care acum era jumătate galbenă, jumătate albă: o frunte în culorile papale. Și noua ei pieptănătură, de tânără femeie! O strânse la piept cu un fel de milă, de duioșie. Cum stăteau amândoi pe canapea, îi apucă între degete pielea de la cot, trăgând-o un pic. Glumi stingherit:

— Mititica de tine, uite cum ai ajuns! Dar acum gata! O să te-ngrași: o adevărată logodnică evreică din Tunisia, îndopată precum găștele...

Solange zâmbi, apoi fața i se stinse și tăcură amândoi. Costals nu știa ce să-i spună. Și totuși i se părea că ar fi trebuit să aibă o groază de lucruri să-și spună, și unul, și altul. Dar nu ieșea niciun cuvânt, Costals se simțea încurcat și intimidat în fața *nevestei* lui, așa cum nu fusese decât la început, în benoarul de la Operetă.

— Și ești mulțumită, ia spune? o întrebă el în cele din urmă cu stângăcie.

Solange nu răspunse, dar îi simți mâna rece strecurându-se în mâna lui, așa cum o reptilă se strecoară în sacul îmblânzitorului.

Se ridică.

— Îmi dai voie să mă duc să-mi iau haina?

— Ți-e frig?

— Nu e prea cald aici.

— Am lucrat de la două la șapte, nemișcat, și nu mi-a fost frig...

— Nu prea stau bine cu sănătatea, dragul meu, trebuie să mă ierți. Dumneata, în schimb! Strălucitor! Toată Italia se oglindește pe fața dumitale!

Înainte ca el să facă un gest, Solange se și afla în antreu. Ultimele ei cuvinte erau ca un fel de reproș. Și rece, da, la sânge, și deopotrivă la suflet.

S-au așezat la masă, iar Costals a oftat:

— În grea și periculoasă navigație o să pornim împreună! Să trebuiască să vâslim toată viața, fără să ne scufundăm...

Își întoarse fața spre el, cu o privire cam pătimitoare, un pic trufașă, un pic obosită:

— Aș fi vrut atât de mult să te conving că n-o să fie chiar așa cumplit!

— A, nu, sigur că n-o să fie cumplit. Și-apoi, am tot vorbit despre asta: nu mai avem nimic să ne spunem în legătură cu subiectul ăsta. Doar un cuvânt. Îți cer să-mi dai cuvântul dumitale cel mai sincer, și fac apel la partea cea mai bună din dumneata, ca să-mi promiți că niciodată n-o să încerci să-mi faci vreun rău, după cum eu îți promit același lucru în clipa de față. Dacă pe pământul ăsta există promisiuni solemne, asta e una din ele. Dar, la urma urmei, oare e vorba de-un cuvânt solemn? Câte asemenea cuvinte n-au fost rostite de când e lumea lume!

— Ți-am mai făcut o dată promisiunea asta solemnă. Și ți-o mai fac o dată. Iar acum, ai dreptate, să nu mai discutăm despre asta.

Au mâncat în tăcere. O tăcere care s-a prelungit.

„De neuitat, masa noastră de logodnă, își zicea Costals. Pe cât se pare, *da*-ul meu n-a bucurat-o. Îmi dau peste cap viața și mi-o prăpădesc din cauza ei. Iar ea nu-i fericită. Știm noi cum stau lucrurile; asta-i regula. Dacă, riscându-ți viața, situația etc., răpești o minoră, în clipa când, după săptămâni de combinații și neliniște, o strângi în sfârșit în brațe, ea „ciripește” atât de simplu și cu-atâta sânge rece, încât te simți dezamăgit că, în aparență, nu-și dă seama deloc cât de mult costă clipa aceea. La urma urmei, cum călătoria noastră de nuntă e un fapt consumat (la Genova), e normal ca de-acum încolo să intrăm în rutină. Care are și partea ei bună: cu cât vom avea să ne spunem mai puțin, cu atât mai puțin Solange va avea nevoie de

mine și cu atât mai mult timp îmi va rămâne pentru acele scumpe lucruri care nu sunt ea.”

Domnișoara Dandillot mânca în tăcere, punându-și uneori mâna stângă streășină la ochi, ca și cum ar fi deranjat-o lumina, în realitate, pentru a-și ascunde ravagiile feței. Nu, nu se simțea fericită: o victorie fără aripi. Mai întâi, firește, deoarece pătrunsese în limburile lucrului obținut, ieșind din paradisul lucrului râvnit. Dar mai cu seamă pentru că opt luni de zile se sprijinise pe rezistența acestui bărbat; iar propteaua asta cedase: era întrucâtva dezechilibrată. Cedase! Costals cedase! Și iată-l acum stând alături de el însuși și timid în fața ei! Cât de slab era cel pe care cronicile ziarelor îl numeau un „bărbat puternic”! Va ști oare să apere căminul, interesele lor, dacă se lăsa manevrat așa? Poate că în cele din urmă Solange l-ar fi stimat, neputând face din el ce voia. Neîndoielnic că îl stima și dintr-un alt motiv: vedea prea bine că el proceda așa din generozitate. Numai că era vorba de o stimă tulbure. Duelul permanent care se dă în mascul, între generozitate și egoism, între sângele și sperma lui, creează în el un fel de descumpănire care o înspăimântă, o înduioșează și-o fascinează pe femeie. Domnișoara Dandillot, în clipa aceea, resimțea mai curând milă. Și rumega la toate astea, mâncând în tăcere și făcând eforturi să nu se scarpine pe mâini, căci de câteva zile nervozitatea ei, izvorâtă din omenie, îi dădea mâncărimi la încheieturi și între degete, locuri pline de zgârieturi pe care și le făcea ori de câte ori se scărpină cu furie.

Așa s-a petrecut masa lor de logodnă – de neuitat. Ca și statuia Comandorului la festinul de piatră, un spectru sta la masă de față cu ei, un spectru cu mai multe capete: capul Plictisului, capul Stingherelii, capul Datoriei etc. Casanova spune că regii se plictisesc întotdeauna în tovărășia metreselor. Să fie vorba numai de regi?

Costals nu simțea nicio dorință s-o posede în seara aceea pe fata asta mohorâtă, slăbită, furunculoasă și veștejită (cu excepția, totuși, din când a unor îmbolduri bruște și încântătoare). Nici ea nu ținea ca lucrul ăsta să aibă loc, nu numai fiindcă nu-i făcea nicio plăcere, ci și pentru că prevedea dezamăgirea lui Costals; iar acum își făcea socoteli, vrând să fie abilă: făcuse două dușuri, așa că apa rece îi deschisese cumva ochii. Când se scuza că, din cauza furunculelor, prefera „să meargă împreună undeva”, Costals încuviință, fără greutate. Veșnicul cinema. Dar la ce film? Ei bine, n-aveau decât să cumpere *Săptămâna la Paris*.

Oamenii își dau multă osteneală ca să-și ucidă viața ceas de ceas. Și nici măcar nu sunt în stare s-o facă singuri, trebuie să-i îndrume cineva. O revistă a fost înființată în acest scop: să le semnaleze parizienilor, în mod metodic, ocaziile ce le sunt oferite ca să-și piardă timpul. De altfel, revista în cauză e foarte bine concepută: când vezi că e alcătuită într-un fel într-adevăr *practic*, când vezi că într-adevăr poți *găsi ceea ce cauți*, te și minunezi că a fost făcută de francezi.

— E un film care se cheamă *The Admirable Mister Fane*, zise Solange după ce ieșiră din casă, răsfoind *Săptămâna la Paris*. Se vorbește mult despre el.

— Un film american!... Vrei să vărs ce-am mâncat?... Perfecțiunea tehnică pusă-n slujba cretinismului, ce păcat mai mare împotriva spiritului poate fi?

— Ce-ai zice de *Brigada mondenă*?

— De câte ori trebuie să-ți mai spun că nu vreau să văd un film franțuzesc, și asta cu niciun preț? Nu există niciunul englezesc? Filmele englezești salvează onoarea cinematografului. Actorii englezi de cinema, bărbați și femei, sunt primii din Europa, împreună cu rușii: un stil impecabil și o mare naturalețe. Și nimeni nu le știe numele, în

timp ce tot mapamondul are pe buze cu numele nu știu cărei fufe de la Hollywood, lipsită de orice talent, dar pentru care s-au pus la bătaie milioane ca s-o lanseze.

— Uite unul vorbit în engleză: *Rainbow*.

— Hai la ăsta.

Când taxiul i-a lăsat în fața sălii din Montparnasse unde se juca, întâi de toate Costals a adulmecat vitrina cinematografului.

— Hm! Pare ceva sentimental. Și când englezii se pun pe făcut filme sentimentale! Trebuie să știu un pic despre ce-i vorba.

O rugă pe casieră să-l lase să vadă programul.

— Luați bilete? întrebă casiera.

— Iau bilete în funcție de ce văd în program.

— Nu se dau programe decât persoanelor care au luat bilete.

— Nu vă cer să-mi dați un program, ci să mi-l vindeți.

— Programul nu se vinde, se dă. Luați bilete și vi se dă. N-aveți decât să faceți ca toată lumea.

Costals, spumegând, s-a răsucit pe călcâie și-a ieșit afară, trăgând-o pe Solange după el.

— Vreun film exotic nu există, indiferent ce? Măcar peisajul te face să înghiți intriga.

— E *Vrăjitorul din Sacramento*, trebuie să fie sud american... Mai e *Noaptea din Waikiki*. Oare Waikiki...

— Da, Waikiki e în Oceania. Vorba vine. Fie și Waikiki. Șofer, du-ne la Waikiki.

S-au îndreptat spre Champs-Élysées. Când și când, Costals apuca mâna lui Solange, ca într-un spasm. De cum s-a oprit mașina, a spus:

— Dar nu mi-ai spus că e cu ștoarfa asta îngălată. A, ce păcăleală. Deghizată, pozând în pădurea virgină. Nu, Solange, n-ai decât să crezi despre mine ce-ai vrea, mi-e peste puteri să văd cum se maimuțărește tipa asta două ceasuri întregi. Mai uită-te în *Săptămâna la Paris*. În fine, nu

există niciun film rusesc? îți promit că, dacă există, ne ducem și rămânem până la capăt!

— *Luntrașii de pe Volga*, pe marile bulevarde.

— Asta ne trebuie!

Mașina plecă din nou. Solange începu să fredoneze melodia din *Luntrași*, așa cum la Genova fredona *O, sole mio*. Costals se gândi că în orice femeie zace o curvă gata să iasă la suprafață, iar lucrul ăsta se întâmplă atunci când fredonează.

Au coborât din mașină pe bulevardul Italianilor și s-au uitat la afișe: toți interpreții erau francezi. Filmul avea într-adevăr subiect rusesc, dar era turnat la Joinville.

Solange se oprise în fața unui afiș, Costals în fața altuia, la câțiva metri de ea. O fluieră să vină la el, ca un pește.

— Intrăm? zise Solange, care tresărise.

Oboseala făcea ca trăsăturile să-i fie și mai accentuate.

— Nici în ruptul capului!... Știuta mascaradă franțuzească!... Boschetarii deghizați în prinți ruși!...

Și bătea din picioare. Lui Costals i se întâmpla destul de des să bată din picioare – *exact cum am spus*, să bată din picioare asemenea copiilor mici și regilor persani.

— Hai într-o cafenea, zise Solange.

Furunculul din fesa ei, zgâlțâit de taxiuri, pulsa dureros. Iar bărbatul acela o obosise, o obosise de moarte cu fanteziile lui de copil răsfățat, dacă nu cumva erau manii de celibatar sau poze de estetician. La fel și punctualitatea lui: Phileas Fogg!... Ca și scrumul de la țigările lui, pe care-l lăsa să cadă peste tot – pe haina ei, pe mânușile ei, ca un soi de găinaț. Sătulă și de grosolănia lui.

— Nu, sări Costals energic. Doar n-am dat ocol Parisului ca să eșuăm într-o cafenea. S-o luăm în sus pe bulevarde. Sunt cinematografe din cincizeci în cincizeci de metri.

Solange îi luă brațul (oribil gest: „Te țin zdravăn!”), iar el luă în mână lui mână „fetei”. Încerca tot atât de puțină plăcere atingându-i pielea de parcă ar fi atins suprafața netedă a unei pernițe din cauciuc, în timp ce, dacă ar fi atins mână primei venite dintre toate trecătoarele acelea!... N-o privea niciodată pe Solange: privea în el însuși, iar în afară, pe femeile pe care nu le avea. Nu pe domnișoara Dandillot o iubea: iubise un moment al domnișoarei Dandillot.

Firma luminoasă a unui film austriac le atrase atenția. Dar, apropiindu-se, văzură că în fața casei era coadă, o coadă măricică. El declară că ar fi văzut bucurios filmul acela, dar că refuza categoric să stea la coadă. „Să faci coadă la un teatru, la un concert, mai treacă-meargă. Dar *nu admit* să faci coadă la un cinema.” (Se știe că distincția între genuri – gen nobil, gen mai puțin nobil etc. – le e pe plac francezilor.)

Și iar s-au pus în mișcare. Exasperarea lui Costals se manifesta prin râsete, glume. Un om ca el, care are o disciplină de viață, un om care e încredințat că fiecare oră ce trece trebuie să-i aducă un folos, să-l ajute să dobândească ceva, uite cu ce-și prăpădise două ceasuri! Da, trebuia să râdă, dacă nu voia să-l apuce furia.

Pe bulevardul Bonne-Nouvelle, un cinematograf micuț anunța un film rusesc, cu actori ruși. Dar era un cinematograf prăpădit, de trei franci.

— Orice-ar fi, nu te pot duce într-un cinema de trei franci!

Spera ca Solange să răspundă: „Ce contează prețul, de vreme ce în sfârșit am dat peste un film care te interesează”. Dar ea n-a făcut decât să izbucnească într-un râs scurt a încuviințare. Prin urmare, zăcea și în ea dragostea josnică față de lux și față de „ceea ce se cade să faci”!

— Să coborâm pe bulevarde, îi zise el lui Solange.

Și au coborât pe bulevarde. Verva lui Costals a sporit: seara aceea nu era suportabilă decât dacă o transformau într-o farsă. Oricărui artist autentic uneori îi este mai pe plac șarja pe care o schițează despre personalitatea sa decât personalitatea adevărată. Și exact în clipele acelea trebuie să-i spui, ca și marsiliezului: „Oprește-mă!” Și asta pentru că, în ochii celui mai spiritual popor din lume, un autor care-și pierde seriozitatea își pierde și creditul, în ciuda versurilor lui V.H.:

Olimpul este mare când izbucnește-n răs.

Treceau pe lângă un cinematograf de actualități, pe lângă biserica Madeleine:

— Și asta? exclamă Solange. Sunt actualități, lucruri fără importanță!

— E ora unsprezece jumătate, zise Costals, scoțându-și ceasul. Iar pe dumneata te doare fundul: ar fi păcat să duci la culcare fundul ăsta la niște ore neobișnuite. E cât se poate de inutil să intrăm într-o sală de cinema pentru o jumătate de oră.

Vorbele acelea erau atât de genial niște vorbe de soț, încât Solange a simțit că se sufocă. Ah! avea vocație de soț mult mai mult decât credea el! Și se târî încă vreo câțiva pași, apoi își dădu drumul jos. Jos pe bordura de piatră a grilajului de la biserica Madeleine.

Costals se așeză lângă ea, tot pe bordura de piatră. Trecătorii, numeroși la ora aceea, întorceau capul și se uitau mirați la perechea aceea, decent îmbrăcată totuși, stând pe jos în mijlocul mulțimii, în noaptea aceea friguroasă de ianuarie, în josul grilajului de la biserica Madeleine, ca niște provinciali rupți de osteneală pe treptele unei expoziții. Izbucniră amândoi în răs. Costals își scoase pălăria, punând-o între genunchi și ținând-o răsturnată.

— Nădăjduiesc c-or să arunce câțiva bănuți.

*Lăsați banul,
Lăsați banul,
Să ne încropim menajul!*

Rămaseră așa destul de mult. Le pierise râsul și nu-și mai spuneau nimic. Solange începu să rupă *Săptămâna la Paris* în bucățele pe care le punea grijuliu lângă ea, pe piatră. Costals își spuse că trebuia să împiedice cu orice preț ca scena aceea să devină tristă. Exclamă vesel:

— Un literat, da, frumos cadou de oferit unei copile! Vezi dumneata, m-am simțit înclinat aproape pe negândite să fac din prima seară a logodnei noastre o scenă de comedie sau de film. Recunoaște că găselnițele mele au fost reușite! Și iată că și dumneata ai intrat în joc! Ideea să te așezi aici, felul în care ai făcut bucățele *Săptămâna la Paris*, nota sentimentală după cea comică... Suntem făcuți să ne înțelegem!

— Da, suntem făcuți să ne înțelegem, repetă ea încetișor.

O conduse la ea acasă. Când a venit momentul s-o lase în fața ușii și să plece (n-o mai ducea până pe palier; o, erau departe de îndelungile lor conversații de pe vremuri pe palierul acela, în timp ce trebuia să apese pe butonul de la lumină de vreo trei-patru ori, ca să se-aprindă), Solange îl întrebă:

— În ce zi ne vedem?

Costals măsură soiul acela de supliciu declanșat de întrebarea ei, când era pusă de persoane la care nu ții. Ah, cât de plăcut e să te desparți de cineva, fără să fii nevoit să cazi de acord asupra unei „viitoare date” de întâlnire!

La întoarcere, zări în oglinda din baie urme de ruj pe buze. Le-a șters, iar prosopul s-a înroșit. Nemulțumindu-se așadar să-și dea cu ruj, lucru pe care-l detesta și-l disprețuia la culme, Solange mai proceda și ca o școlăriță, cumpăra ruj prost! Să faci o prostie, și s-o faci prostește! Și timp de patru

ceasuri îl lăsase să se plimbe cu petele astea de roșu pe buze! Sau poate că nu le vedea, și-atunci era idioată. Sau nu voia să-i atragă atenția de teamă să nu-l irite, și-atunci era și mai rău. „Gura asta a sărutat de mii de ori și *nu se vede*. Și iată cum o singură sărutare a unei fete stângace o trădează!” Auzi iar râsetul scurt al lui Solange atunci când el îi pomenise de cinematograful prăpădit, râsul acela atât de profund revelator de mediocritate, râsetul unei femei-care-nu-se-duce-într-o sală-de-trei-franci. Văzu iar pe gura lui pata aceea roșie, ca gura unui rănit de război, care abia a vomat sânge. Și se simți la rândul lui nu rănit, ci un mare rănit.

VI

Și a mers îndărătul ei, așa cum se duce boul la abator.

Pascal (*Prov.*, 7,22)

— Există cineva cu care să vorbești mai puțin decât vorbești cu nevastă-ta?

— Aproape nimeni.

Xenofon (*Econ.*, III, i)

Și-acum, religie, mituri, literatură și istorie, veniți la mine! Să ne înfuriem zdravăn, fir-ar să fie! Ce să mai spunem și despre cultură, dacă izbutește să ne înfrumusețeze viața de zi cu zi? La Biblioteca Națională, în timp ce îngerii păzitori ai locului varsă în aer clisopompe cu parfumuri suave (dar ce poți face împotriva fetidității organice a gânditorului), Costals înghite fel de fel de bucoavne acoperite de praf, precum sticlele cu licori vechi, relatând despre obiceiurile și legendele căsătoriei în Antichitate, în Evul Mediu, în Orient etc. Hăituiește metodic actul „căsătorie” pentru a putea stoarce din el și ultima picătură de poezie adevărată ori falsă pe care o conține. Stă cu pana în mână și-și face o mulțime de însemnări, căci temelia oricărei furii pretinde o soliditate inatacabilă.

Pe urmă se duce la notarul lui. Notarul familiei Dandillot i-a și telefonat acestuia. Care nu se poate împiedica să remarce că Doamna Dandillot, în afacerea asta, se dovedește a fi teribil de liberală (își face știute, la rândul ei, „minunatele-i însușiri negative”: nici rea, nici vanitoasă, nici interesată). Prilej cu care Costals își dă seama că, dacă doamna Dandillot nu a cerut niciodată precizări asupra averii viitorului ginere, la rândul lui nici el n-a cerut niciodată precizări asupra familiei în care intră. Poate că doamna Dandillot a fost racolată dintr-o casă de toleranță; răposatul frate poate că a întins-o spre Madagascar pentru că avea cazier.

Dintr-amândouă părțile, căsătoria se face în întuneric. E cam sâcâitor totuși că Doamna Dandillot e atât de tolerantă: un bărbat de calitate, atunci când face un târg, trebuie să consimtă ca dezavantajul să fie de partea lui.

Sfătuit de notar – speriat de neștiința lui privitoare la condiția legală de soț – Costals se duce la primărie, unde i se dă o foaie galbenă de hârtie: „Informații generale privind căsătoriile”. Numai că foaia asta, plină de geniul administrativ francez, e de neînțeles: amintește de foaia pentru declarația de impozit. Tot ce e deslușit în ea e că însurătoarea se prezintă ca o „emisiune de obligații”. Costals se va duce din nou a doua zi pe la notarul lui, ca să i se facă o exegeză a foi galbene.

În toate treburile astea te poți sfătui cu cineva. Există, totuși, un domeniu în care nu se putea sfătui cu nimeni: cel privitor la fiul lui.

Solange, pe care băietanii o calcă pe nervi, n-o să țină la Brunet. Iar Brunet o să prindă oftică pe Solange. Sau o s-o îndrăgească prea mult; fericirea de a-ți putea stima copilul e mult prea mare ca să-l arunci așa în gura lupului. Oricum ai lua lucrurile, străina asta se va afla între tată și fiu, ce oroare!

De ce a păstrat secretă existența fiului lui? Pentru că îl iubește. Pentru că nu vrea ca fiul lui să fie judecat. Pentru că nu vrea ca felul în care l-a crescut să fie judecat. Ține nemaipomenit de mult, smintit de mult la taina asta: cum țin arabii la taina cu care-și înconjoară femeile. Căsătorit fiind, totul se schimbă. Nici vorbă nu poate fi să dea impresia că-l ține pe Brunet deoparte. Așadar, se va prostitua în fața acestui trib de inși mediocri, acestei femei lipsite de inteligență și de consistență, acestei caraghioase mai vârstnice, ca și ciurdei de mătuși și de veri. Nu va mai fi o *hortus conclusus*^[3] ... Și apoi, la ce bun să fi rezolvat dificultatea bine văzută de către înțelepți^[4], la ce bun să fi izbutit să ai copilul fără a avea și

femeia, de vreme ce până la urmă tot la femeie ajungi?

Și cum să-i spun și să-i impun „mama” asta? Lui Solange, Costals o să-i spună doar atât: „Țin să știi că am un băiat”. Iar dacă-i displace, n-are decât să renunțe la căsătorie. Dar lui? Să-i scrie: „Mă însor. Ea e așa și-așa. O să fii fericit etc.”; monstruos și imposibil. Prin urmare, trebuie să se ducă la el. Împreună cu Solange, poate. Cât de dificilă e pentru el întrevvedere asta! La drept vorbind, în mintea lui se conturează deja o idee: n-ar fi trebuit să se angajeze decât după ce și-ar fi *consultat* băiatul.

Costals a sărit peste obstacolul hotărârii. Nu mai ezită, nu mai suferă, abia dacă se mai gândește la asta. Dar n-a sărit peste alt obstacol: chestiunea Brunet-Solange. Și împotriva voinței lui, ezită și suferă. De vreme ce Solange îi e la îndemână, cu ea o să înceapă. Măine, sub pretextul că vrea să-i prezinte familia lui, o să răsfoiască împreună cu Solange albumul de fotografii. Când o să ajungă la pozele băiatului, o să spună mai întâi că sunt ale vreunui verișor. Și după cum va reacționa, o să-i mărturisească sau nu.

Din două în două zile, logodnicii își petreceau după-amiaza și seara împreună. Costals se uita la străina aceea, la fața pe care la Genova o văzuse diluată parcă de dragoste, față de femeia care doarme în stare de trezie și care acum era rece, seacă, aspră. (Și scrisul fetei se schimbase, devenind mai ascuțit.) Uitase de spusa doamnei Dandillot: „Solange n-are voință, o să faci din ea ce vrei”, amintindu-și doar de varianta asta ușor diferită: „Are o voință de fier, mititica. Și-a spus: «Lângă bărbatul ăsta îl vreau.»” Și trăgea concluzia că îl *avusese*. Dacă unei oi i se injectează glandă tiroidă, animalul începe să muște zăbrelele cuștii în care e pus. Dacă glanda hipogrifală e injectată unui bărbat viguros, acesta devine de-o moliciune ca de miel. Tot plictisind un

bărbat îndopându-l cu griji, responsabilități, scrupule, hotărâri de luat, răzgândiri, poți ajunge să-l zăpăcești și să-l vatămi într-atât încât să nu mai opună rezistență unei voințe străine, chiar dacă știe că e rea; femeile știu asta, de aceea, dacă introduci o femeie undeva, înseamnă că introduci odată cu ea și bătaie de cap: ca și navele de război, înaintea îndărătului fumului ce-l răspândesc. Costals fusese înainte „fermecat” de plictisul dens ce emana din Solange. Acum, se credea la fel de fermecat de voința ei, mai puternică decât voința lui. Se simțea în stare de inferioritate, ca lângă un tovarăș de aventură periculos, lângă un „dur” pe care-l simți mai vioi, mai viguros, mai rapid, mai agresiv decât tine. Iar dacă ești înarmat, câtă vreme el nu e, asta nu face decât să-ți sporească rușinea, căreia i se adaugă rușinea de-a trișa. Costals nu mai îndrăznește să-i spună lui Solange ceea ce avea de spus, mai ales în privința copilului său: zilele treceau, iar el nu-i pomenea nimic de Brunet. Când ea era de față, totdeauna se vedea silit să facă un efort. Când ea îl privea drept în ochi, nu mai gândea ca pe vremuri: „Cât de cinstită e”, ci: „Uite cum mă înfruntă. Vrea să comande”. I se părea că privirea lui era mai moale când ea era de față, i se blegeau până și trăsăturile în care ea trebuie să fi citit că el se simțea dominat iar uneori chiar anihilat: Solange îl molipsea de somn. În anumite localități din Algeria musulmană – și din sudul Franței, pe cât se pare, obiceiul impune ca în cursul unei anume ceremonii logodnicul s-o calce ușor pe picior pe logodnică, pentru a da de înțeles că el va avea cuvântul hotărâtor în casă.

„Dar se procedează și invers”, își spunea Costals.

De când se simțea rău, Solange se ocupa mai mult de ea decât înainte. Și mânca zdravăn, crezând că se fortifică, iar asta cu atât mai abitir cu cât vinul și cafeaua îi fuseseră interzise. Dar poate că, acrită că se simțea dezamăgită, cu toate că

ieșise victorioasă, iar pe de altă parte simțindu-se în siguranță (în timp ce mama ei încă se îndoia, ea nu se mai temea de-o nouă întorsătură a lui Costals), poate că în felul ăsta se răzbuna, mai mult sau mai puțin inconștient, răsfățându-se, lăsându-se să atârne, împingându-l la cheltuială. Costals ajunsese la exasperare, căci nu era după-amiază în care să nu vrea să intre într-un salon de ceai. Indiferent ce-ar fi întreprins și indiferent de importanța celor întreprinse, trebuia să lase totul baltă ca să ia ceaiul, ca unele pisici care se opresc brusc din fugă – aparent teribil de hotărâte, dar care nu fac decât să se lîngă la fund. Luatul ceaiului se întindea o oră: probabil că nu era vorba decât să-și omoare timpul. Abia ce terminau cu ceaiul, că trebuia să se pună în mișcare ca să găsească un restaurant pentru cină. Din politețe, așa cum se întâmplase și cu cinematograful de două parale de pe bulevardul Bonne-Nouvelle, Costals se prefăcea că socoate cutare restaurant nu îndeajuns de „bine”. Și, la fel ca și în cazul bulevardului Bonne-Nouvelle, Solange nu spunea niciodată: „Ce contează! Să mergem unde-o fi”. Vedea el bine că avea o slăbiciune pentru restaurantele luxoase sau pretinse a fi astfel; iar după părerea lui, numai unei persoane de calitate îndoielnică îi poate plăcea luxul: regulă care, își spunea el, are puține excepții. „Chelnerul face pipi în supă, iar ajutorul de bucătar scuipă în stridii, fără să uităm de comisionar, care se spală pe mâini cu lămâia; servitul e prost și se lungește la nesfârșit; prețurile, scandaloase: dar au aurării și marmură falsă, sticla e pusă într-un coșuleț, o orchestră cu pretenții, meniuri în care felurile de bucate au drept nume titluri lăfăitoare de articole rămase neîntrebuințate de literați (nu! nu! nimic mai grotesc decât un mare restaurant!), dar uite-o cum toarce de plăcere și totul îi e pe plac. Și-ar petrece aici, cu dragă inimă, toată după-amiaza.

— Barem muzica ne îngăduie să tăcem din gură. Orchestrele de prin restaurante trebuie să fi fost inventate pentru uzul perechilor.”

Și când stau la masă, cum mai hăpăie! Alege aproape totdeauna, intenționat parcă, felurile cele mai scumpe. „Cere mâncăruri scumpe. Se vede că-i de familie bună, mititica asta”, zicea într-o zi, cu naivitate, un necunoscut care-și lua cafeaua la o masă de lângă ei. Costals, dimpotrivă, când o vede pe Solange cum curăță banana cu cuțit și furculiță, pentru ca prețioasele ei degete să nu atingă materia grosolană, își spune: „False rafinamente, prin care oamenii mărunți au pretenția să se creadă despre ei că sunt arhiduci, în timp ce prin asta mărturisesc mocirla din care se trag”. Ea, atât de subțirică și de ușoară, încât la cinema, dacă s-ar așeza pe strapontină, nici măcar n-ar trebui s-o lase în jos” (zicea), cât putea să bage în ea! în bătaie de joc, ca să vadă până unde putea merge, el o ispitea: „Nu mai vrei încă o piersică Melba? Dar o clătită cu rom nu-ți face cu ochiul?...” Citea atunci pe fața ei, ca o șovăială, lupta dintre poftă și bănuiala că-și bate nițeluș joc de ea. Și Solange își rotunjea buzele într-o strâmbătură ce însemna nu, *în* timp ce ochii ei spuneau da, *și* totul se sfârșea totdeauna prin cuvintele: „Vreau... doar ca să-ți fac pe plac”, în clipele acelea îi era o silă nespusă de ea. Ca și atunci când se scuza: „Trebuie să mănânc mult, ca să fiu pe de-a-ntregul eu însămi”. „Asta era, își spunea Costals, n-are rezerve”. Și își încrucișa brațele și se uita drept în fața lui, în tăcere, în timp ce ea înghițea, arzând de nerăbdare să răspundă privirii ei întrebătoare: „Aștept să mănânci și coaja de la cașcaval”. Se gândea cu disperare că toți banii pe care avea să-i scoată din inteligența, din priceperea și din efortul lui aveau să se scurgă în intestinalele unei femei. „Oare poți fi în același timp demn de stimă și lacom la mâncare? Cred că aș fi preferat ca toți banii ăștia să se ducă pe farduri și țoale”. Așa se scurgeau ore în șir, așa își pierdea

neprețuitul timp. Și scriitorul parodia cuvintele lui Alexandru, dus de apele Hydaspului: „O, Societate, câte lucruri nu trebuie să facă omul ca să merite laudele tale!” Împotriva donjuanismului ni se spune: „Ah! o singură femeie, dar care să fie aprofundată, din care să scoți acorduri din ce în ce mai minunate!” Tentant, într-adevăr, cu condiția să ni se indice rețeta ca să găsim o femeie în care să fie ceva de aprofundat și din care să scoți acordurile astea uimitoare. Căci, decât o singură femeie care întruchipează golul... mai bine o mie trei, goale.

— Cea de față se cramponează de mine, deși nu mă iubește nici pe mine, nici munca mea, nici dragostea. Ce-o fi făcut, ca să mi se adapteze mie? Nu poți iubi pe cineva dacă nu-ți modifici propria viață, adăugând sau eliminând ceva din cauza acestei ființe. Mă mânjește obligându-mă să mă hrănesc, chipurile, ca un gurmand, nu țin la felul ăsta de a mă hrăni și-l osândesc, mă duce în locuri din ce în ce mai luxoase unde nu mă simt bine și pe care le osândesc, iar ca s-o spun pe șleau, îmi fac silă. Latura asta de cocotă pe care o au din belșug aproape toate femeile, până și cele mai bune (ca atunci când Solange fredonează în taxi). Să mănânce și iar să mănânce. Să se lăfaie în fotolii ore întregi. Vrea să facă din mine un clapon franțuz, burghezul cu burtică sau cu aperitivul, coniacul fin, țigara de foi, mașina, „viața plăcută”. Fiindcă e rece, vrea să mă jugănească, din gelozie. Fiindcă e amorțită, vrea să mă amorțească și pe mine. Pe urmă mai sunt și magazinele, cumpăratul a fel de fel de lucruri inutile, cinematograful, teatrul, orice, numai idiot să fie, căci de data asta nu-i vorba decât să mă îndobitocescă, așa cum mai înainte era vorba să mă jugănească. Și totul învăluit în prudență, pentru a nu fi văzută, deoarece e în doliu și-l calcă-n picioare vesel pe scumpul ei tătic; civilizația făcută de femei: fiecare stă cu fața spre ceilalți, pus în mișcare de ceilalți,

inspirat de teama de ce vor crede ceilalți. Și întotdeauna să hăpăi. Iat-o luând serios în posesie, sugând. Femeile spun mereu despre ele că dăruiesc, în vreme ce nu fac decât să înghită. A se vedea și poziția lor în timpul actului (altminteri atât de ridicolă: o poziție de broască). Vede în mine o ființă anume făcută pentru ea (visul oricărei femei!), hărăzită s-o facă fericită, să-i aducă, dimpreună cu o „situație” și securitatea materială, un element de a-și petrece timpul și de-a se distra; însărcinat de Providență s-o împiedic să se plictisească. Această femeie, fostă simplă sau prefăcându-se a fi simplă, cât mi-a mai înghițit până acum din forță, substanță, timp, bani. Înghițirea de către văi. Femeia-vale. Vale în îmbrățișarea ei, vale în organele ei, vale în esența ei, departe de lume, nevăzând decât ceea ce-i e la îndemână, împresurată, mărginită de ziduri care uneori reprezintă iubirea ei, iar alteori nici măcar asta. Și clima anemiata a văilor.

„Să nu știi ce să-ți spui în conversațiile cu ea. Să nu știi unde să te duci cu ea. Să-ți pierzi timpul ici și colo, încercând să-ți vină vreo idee, vreo simțire. Și numai în taxi, știut fiind că o femeie nu se poate deplasa altfel decât cu mașina (veșnic considerație, veșnic mofturi: cea mai simplă dintre ele e regina din Saba pe vecie. Nu înțeleg ce bine i-ar face bărbatului îngăduindu-i să se poarte cu ele îndrăzneț, și ce bine și-ar face lor înșile). Și veșnic cu aceeași: «Veșnic aceeași! Veșnic aceeași!» ca pelicanul: «Mațe! și iar mațe!» Și veșnicul pocnet al fermoarului de la geanta ei, când îl închide, cum mă mai scoate din sărite, tot așa cum mă scotea din sărite pocnetul evantaiului acelei *amiga* spaniole atunci când îl strângea, într-o cadență de treizeci de ori pe minut (drept pentru care am și părăsit-o în cele din urmă). Și fiecare din zilele astea pierdute, îndobitocitoare, lipsite de iubire, costându-te mai multe sute de franci, franci cu care atâția oameni... atâtea lucruri...” în seara uneia

dintre aceste zile devorate de vorbărie, de insignifianță, de ariditate din cauza acestei preocupări epuizante și zadarnice de-a încerca să te înflăcărezi la auzul unor cuvinte insipide, care rostite de oricine altcineva decât de-o femeie „iubită”, ar fi fost socotite ca atare, de-a încerca să faci inteligentă și vie o ființă care nu era nici una, nici alta, în seara uneia dintre aceste zile când toate cuvintele inutile pe care le-ai spus ți-au lăsat gura năclăită, Costals a dat într-unul din carnetele lui de însemnări peste următoarea cugetare a scumpului său abate de Saint-Cyran: *Conversația avută cu un om, fără ca ea să fi fost necesară ori fără vreun folos însemnat, este un subiect destul de important pentru a-l împiedica pe preot ca a doua zi să aducă sacrificii. Ah! iată niște oameni care erau în stare să te împace cu creștinismul. Oricât de puțină considerație ai avea față de creștinism, mănăstirea era, totuși, altceva decât o logodnică.*

Ca pentru a compensa, Costals se simțea mai puțin stingherit de prezența ei. I se întâmpla, la despărțire, să-i dea mâna stângă, de parcă ar fi vrut ca în același timp să retragă ceea ce dăruia. Și nu se mai uita la ea, evita s-o privească: există femei alături de care trăiești, cu care te culci și pe care nu le privești, despre care nu știi mai mult decât ar ști un pasager care și-a petrecut timpul traversării în cabină.

Solange își păstrase felul de-a se farda și pieptănătura de „tânără femeie”, cu toate că el se arătase doritor să și le schimbe, iar într-una din zile chiar îi spusese: „Înainte de-a te săruta, fă bine și spală-te”. Și asta pentru că ei îi plăcea așa, găsind că era cu prisosință timpul să facă un pic cum o tăia capul. N-o mai dorea trupește și știa că nici ea nu-l dorea pe el, că nu-l dorise niciodată. Căsătoriile, o vreme, sunt susținute de dorință; o zi de scene sau de tăceri e echilibrată de douăzeci de minute din noapte. Dar dacă nici asta nu mai există? Totuși, pentru nimic în lume Costals n-ar fi

îngăduit ca Solange să creadă că furunculoza sau fața ei slăbită era motivul răcelii lui. Și-apoi, chiar îi era cumva rușine că o iubea mai puțin pentru că era mai puțin drăguță; fusese mișcat de gestul ei odată când o privise foarte de-aproape: îi pusese mâna peste ochi, ca să-l împiedice să vadă de-atât de-aproape cum se schimbaseră la față. Și-atunci o lua, o mângâia, cu nervii retezați, pentru a spune astfel, ca ai victimelor de la Jumieges. Să-ți amesteci balele cu altcineva, când nu arzi de dorința s-o faci, nu-i cine știe ce amuzant. (Și gânduri nelalocul lor, ca acestea, atunci când ea își dădea capul pe spate și-și deschidea gura, în timpul actului: „Oare vrea să-i scot o măsea?”) Ceea ce e împovărător în simularea dorinței: până la ce punct trapul nostru se pretează la comedia asta? într-o bună zi, asemenea unui animal îndărătnic, se va împotrivi pur și simplu. Cămila mascul stă un sfert de oră pe femelă, gândindu-se la altceva. Cămilarul îl pocnește zdravăn cu bâta. Masculul mai împinge o dată, în timp ce protestează printr-un mormăit, apoi cade iar pe gânduri. Altă lovitură de bâta. Încă o opinteală amoroasă. Și o nouă contemplare. Asemenea cămilarului distrat, Costals... O corvoadă pentru amândoi, numai bună să te dezguste pe vecie de plăcerea cărnii – în cazul când, dimpotrivă, nu te-ar împinge cu frenezie spre toate dezmăturile. Dar Mila o voia, Delicatețea o voia, Datoria o voia. Auzi cum rânjește Demonul Binelui, în timp ce ține sfeșnicul deasupra acestei sublime și sinistre gimnastici.

În ceasurile când nu era împreună cu ea, Costals se arunca în opera sa, așa cum alții se aruncă în alcool sau în droguri. Îi era foame de opera lui: îl salva. Aduna și introducea în ea tot ce trăia cu Solange: arta e o chintesență a vieții, o curăță de deșeuri, purificându-i sângele. Dacă n-ar fi lucrat dimineța, poate că nici n-ar fi putut-o suporta pe Solange după-amiaza și seara, fără să se

îmbolnăvească de-a binelea și el. Luciditatea, puterea lui creatoare erau de altminteri aceleași ca mai înainte. Din clipa când logodnica lui înceta să existe pentru el (altfel decât în operă), redevenea bărbat.

Amâna întruna să-i arate lui Solange albumul cu fotografii, să-i vorbească despre fiul său. Amâna să-i scrie lui Brunet. Ideea caraghioasă pe care-o avusese la un moment dat să ia avionul spre Anglia, ducând cu sine toate scrisorile, toate fotografiile lui Solange, tot jurnalul intim pe care-l scrisese în legătură cu ea și să aștearnă totul în fața băiatului, vorbindu-i despre Solange vreme de două ore, apoi să-i spună acestui puștan de cincisprezece ani și jumătate, dar care după purtările lui avea treisprezece ori paisprezece: „Vrei s-o iau de nevastă? Dacă nu vrei, încă mai e timp să opresc totul”, ideea asta se spulberase. Logodindu-se, ajunsese la capătul voinței lui. Acum se lăsa în voia sorții.

Amândoi se lăsau la fund ca niște înecați, cu fețe ca de pe altă lume, în profunzimi din ce în ce mai întunecoase, la câțiva metri unul de altul, fără a se atinge.

Și totuși, într-una din zilele acestui șir de zile, a dat de un mic luminiș. Un mitocan (locuitor al celui de-al XVI-lea arondisment, era de așteptat) îl întrebă pe Costals cu un aer șmecheresc: „Cine e fata aceea încântătoare cu care te-am văzut prin Bois de Boulogne?” Auzindu-l, Costals își dă seama că soția lui va fi considerată încântătoare de lume, și se fudulește un pic, lucru de care-i e rușine. Toți bârfesc lumea, dar tuturor le stă la inimă.

VII

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

22 ianuarie 1928

Singură, singură! Da, vino repede. Îți deschid ușa. Ah! Ce frig îți e! Miroși frumos a iarnă, a chiciură. Trebuie să te încălzesc. Scoate-ți paltonul, pălăria, fularul, să te văd ca lumea pe dumneata, cel pe care de-atâtea ori l-am imaginat. Și-mi place când îți pocnești toate cinci degetele deodată, în mănua de piele îmblănită! Un gest atât de bărbătesc... Dar uite! Zăresc o rază de soare pe zăpadă. Hai să ieșim. Du-te și așteaptă un pic lângă fântână, în timp ce eu mă-mbrac. Ce rochie mă sfătuiești să-mi pun?

Târgușorul meu liniștit, liniștit. Îmi pare bine că în sfârșit îl cunoști. Și ești atât de drăguț că nu te temi să fim văzuți împreună. Să mergem mult, până când o să cer îndurare. Mie, frig? Sunt caldă de pe urma dumitale, da. Eu, să mă necăjesc, fiindcă ai privit-o lung pe mititica lui moș Bernardeau? Gelozia e un sentiment de lăptăreasă.

Nu-mi vorbi. Dacă ai face-o, n-ai vorbi decât despre dumneata, și ce-aș putea afla mai mult decât știu? Te cunosc ca pe mine însămi. Nici eu nu simt nevoia să-ți vorbesc. Am să te mai țin un pic lângă mine doar ca să te adulmec și să trăiesc aproape de dumneata. Să mergem în tăcere. Ești singurul bărbat care nu mă plictisește niciodată. Cum să mă plictisesc când sufletul ni se deschide unul altuia?

Mă faci fericită, foarte fericită, și ai dreptate să procedezi așa: am meritat bunătatea ce-o ai față de

mine. Și-apoi, mai e și certitudinea că în sfârșit ai înțeles. În sfârșit îți dai seama că mă iubești.

Viața e inimoasă.

Se sărbătorește întoarcerea regimentului unuia dintre verii mei, la Didier-le-Petit, și sunt nevoită să mă duc și eu împreună cu unchiul, miercuri și joi. Vreme de două zile, nu tu Sainte-Beuve, nu tu ascultat la radio, nici măcar ciurda de veri care se abat pe-aici întruna. Cât de odihnitoare poate fi tovărășia oamenilor simpli – mda, să nu mai vorbim! înainte de-a te iubi, suportam corvezile destul de ușor, dar pe urmă am ajuns peste puterile mele. Vineri mă voi întoarce și vom face o altă plimbare.

Te sărut.

A.

(Scrisoare clasată de către destinatar, fără a fi deschisă.)

VIII

Costals prânzea la familia Dandillot. De zece zile de când era logodit, o întâlnise pe doamna Dandillot numai de două ori, de amândouă dată, la notarul lui: vorbiseră doar despre „afaceri”. În dimineața asta se afla în fața unei mici probleme care, luată la început pe ton glumeț, devenise mai apoi serioasă: cum să-i spună soacrei lui, atunci când vorbea cu ea? „Să-i spună «mamă» acestei necunoscute proaste, adeseori vulgară, acestei paiațe, acestui cal de jandarm? Nu că aş considera sfânt cuvântul *mamă*, după ştiutul loc comun. Sunt fel şi fel pe lumea asta; iar cele mai multe dintre femei sunt mame; prin urmare, sunt fel şi fel de mame. Numai că eu, unul, am avut o mamă care era o persoană foarte bine. Să-i spun acestei străine aşa cum îi spuneam ei – nu vreau şi nu pot face asta: cuvântul mi s-ar opri în gât. «Dragă doamnă» sună ca o ofensă. «Dragă prietenă», încă n-am ajuns până acolo. Mai rămâne să nu-i spun nici într-un fel. Comod!...” Prânzul ăsta era un adevărat chin pentru scriitor. Incapabil de data asta să se salveze prin abrutizarea creatoare (munca), se lungise în cele din urmă pe pat – pe patul în care, cu câteva ore mai înainte, în timp ce dormea, le visase pe cele două femei: nu spectrele morţilor ne bântuie, ci spectrele celor vii. „De asemenea, e indispensabil să fixez data căsătoriei. După cum indispensabil şi urgent este să iau o hotărâre în privinţa lui Brunet. Şi toate astea de *ce*, *DE CE?* *DE VREME CE NU EXISTĂ NICIUN MOTIV SĂ AIBĂ LOC CĂSĂTORIA ASTA.*”

La început, cum logodnicul zăcea vlăguit la el pe pat... a luat-o tot în glumă! Dar râsul i s-a oprit când şi-a dat seama că îi era rău, un rău fizic, adevărat (provocat fără-ndoială de răul moral, dar poate şi din cauza ţigărilor căci, de enervare, fuma ţigară după ţigară de trei ceasuri: ţigări tari,

cazone, de parcă ți-ai fuma părul din dos). S-a sculat să se ducă după apa de colonie, bietul de el, și s-a văzut în oglindă. În zece zile, fața îi îmbătrânise, tristețea i se încuibase-n trăsături. „Eu am să slăbesc, în timp ce ea o să se-ngrășe: principiul vaselor comunicante”. S-a considerat urât. „Nu, nu mă poate iubi. Toate astea sunt o farsă ridicolă.” L-a luat cu amețeală de-a binelea; era ca varul; s-a lungit iar pe pat. „Înainte de-a mă duce cu ea la primărie, va trebui să mă îmbăt. Instinctul de conservare ar fi în stare să se trezească în *extremis*”.

„De-aș putea să-mi mai spun și-acum, așa cum mi-am mai spus uneori: «Nu-i decât o paranteză. Un pisălog împreună cu care te afli într-un compartiment de tren, și-ți zici: o să-l îndur zece ceasuri». Dar nu, Solange o să refuze să divorțeze. Lucrul ăsta se vede bine pe fața ei acum, persoana nouă în care s-a metamorfozat, cea cu pieptănătura schimbată, cu scrisul schimbat. Poate că până la urmă o să mă atașez de ea, din cauza a ceea ce i-am dăruit. Am *hrănit* firavul sentiment pe care-l aveam pentru ea, de care Dumnezeu știe ce s-ar fi ales (nimic) dacă l-aș fi lăsat de capul lui și nu l-aș fi hrănit cu milă, așa cum hrănești și întărești un metal prin alt metal, în monedă, pentru ca metalul ei să țină. Răul se află în mine – mila asta, tocmai ea mă covârșește.”

Se făcuse douăsprezece, iar el nu era nici spălat, nici ras, nici îmbrăcat. S-a ridicat din nou și din nou a fost repede nevoit să se întindă. Dramatic. Să fii nevoit să-ți petreci viața lângă niște oameni a căror simplă prezență în răstimpul unui prânz era de-ajuns pentru a-l ținut cu anticipație la pat, făcându-l să capete o mască de cadavru – și asta în timp ce încă mai putea spune nu – ei da, toate astea nu mai erau o glumă, ci luau o întorsătură dramatică.

A telefonat că nu se simte bine și că, fără îndoială, o să întârzie. (Doamna Dandillot a crezut

că n-o să vină. De-atâtea ori, în timp ce era îmbufnată pe soțul ei, se prefăcuse că îi era rău de la stomac exact în clipa în care se așezau la masă.)

Apă rece la tâmples, apă de colonie sub nas... La douăsprezece și jumătate s-a putut duce în baie, iar la unu și jumătate suna la ușa de pe bulevardul Villiers.

— Pe viitor, te rog să consideri casa asta a dumitale, zise doamna Dandillot în clipa când Costals pătrunse în salon.

Sunt cuvinte la care e aproape cu neputință să răspunzi când n-ai nicio tragere de inimă.

Pe o măsuță, erau încadrate la un loc fotografia lui Solange și a lui Costals. Imediat după ce el spusese *da*, doamna Dandillot îi ceruse logodnicului o fotografie „care să nu fi apărut în ziare”. Costals, în fața acestor poze pline de subînțelesuri idealiste, s-a gândit la acel „El” și la acea „Ea” ale căror efigii în mozaic au fost găsite în ruinele de la Pompei: Ea, o găscă, El, o brută, anticipând chiar de pe-atunci eterna pereche. Cam același lucru, pentru pereche, cu ceea ce este *Familia* lui Carlos al IV-lea, de Goya, pentru familie.

Oho! Dinspre partea crăpelniței, lucrurile fuseseră bine făcute. Era masa de logodnă: pâi de ce nu spui așa, soro! Caviar, pasăre, trufe și sticle al naibii de provocatoare. Partea materială desăvârșită, iar partea morală jalnică, întocmai ca în filmele americane. Calul de jandarm galopând după placul inimii. Solange, cu fața aspră, crispată, ca în ziua aceea când venise pentru prima oară la familia Dandillot și când se prefăceau încă a fi aproape străini unul față de altul: „Bună ziua, domnișoară”.

— Bună ziua, domnule.” Și Costals: „Oare nu s-ar putea căsca o trapă, să mă-nghită?” Totuși, și-a dat repede seama că de fapt cuvântul de ordine era să nu se abordeze *subiectul* în cauză, așa că s-a simțit cu atât mai ușurat.

După prânz, s-a lăsat pentru o vreme o tăcere stingherită. Să n-ai nimic de spus, dar lucrul ăsta să nu se vadă nicio clipă – iată întregul joc al saloanelor. Aparatul de radio și cel pentru discuri au fost inventate exact pentru asemenea împrejurări: când stăpâna casei pune un disc cu Mozart, fulgeră din priviri pe oricine-ar cuteza să sufle o vorbă, iar douăsprezece fanteze își țin răsuflarea în onoarea conformismului sonor; căci să *simtă* ceva la muzica lui Mozart, bineînțeles că nu se pune problema pentru un om de la 1928; numai inșii mondeni se întâlnesc întru Mozart, așa cum cei cu pretenții intelectuale se întâlnesc întru Racine. Doar că în casa familiei Dandillot nu exista aparatură de felul ăsta. Solange, ca să nu-și piardă cumpătul, își făcea de lucru mângâind pisica cenușie (iar torsul ei strașnic umplea camera); și fata se uita la pisică așa cum te uiți la flăcări, ceea ce n-o împiedica să-i arunce din când în când lui Costals câte-o privire pe dos, așa cum fac fetițele și juncanii. „Ia mai lasă pisica aia-n pace!” izbucni doamna Dandillot, încât te-ai fi crezut pe vremea când doamna Dandillot, care nu-și putea suferi soțul, își ieșea din minți dacă acesta mângâia cu prea multă drăgălășenie vreuna dintre pisici. În cele din urmă, cum tot nu știa ce să spună, doamna Dandillot născoci o găselniță: luă una dintre cărțile lui Costals și începu să citească cu glas tare cutare pasaj pe care-l „adora”. „Oare cât o să mai țină?” se întreba cel în cauză, cu pleoapele căzându-i de oboseală: unii scriitori găsesc că e lipsită de pudoare lectura cu voce tare a prozei lor. Doamna Dandillot închise cartea, exclamând: „Admirabil! Prodigios!” Și cotcodăcea atât de tare, încât ai fi jurat că era o adevărată femeie de lume.

— Și-acum, îmi îngădui să te întreb ce-ai vrut să spui în fraza asta, pe care n-o înțeleg prea bine?

Și reciti fraza. Fiindcă era desprinsă din context și veche de zece ani, Costals nu-și aminti pe loc ce

voise să spună și-o mărturisi cu candoare, ca și cum ar fi vorbit cu niște oameni inteligenți. Femeile pufniră amândouă în râs. Iar el înțelese că niciuna, nici cealaltă nu asimilaseră nicio clipă aerul pe care-l respira și de pe urma căruia trăia. Își aminti de cuvintele spuse de Solange mamei ei și pe care aceasta le repetase cu naivitate: „L-aș iubi la fel de mult dac-ar fi băcan cu ridicata. Și-apoi, ar avea puține femei spânzurate de gâtul lui!...”

Doamna Dandillot trebuia să plece. Au rămas singuri. Dacă întrebarea „când ne mai vedem?” e distrugătoare, cealaltă, „ce facem?”, e soră bună cu ea. Solange își dădu cu părerea că ar merge bucuroasă la el, să vadă un album despre sculptura egipteană, de care-i vorbise. „Puțin îi pasă ei de sculptura egipteană, bineînțeles. Dar trebuie să-și omoare timpul. Și se preface că o interesează și pe ea ceea ce mă interesează pe mine.”

Ca să se îmbrace, trecu la ea în cameră, unde lui continua să nu-i dea voie să intre, pentru că îi era rușine de obiectele ei de fetiță, socotindu-le caraghioase, dar nici nu *putea* să le arunce. Rușine și de veșnica dezordine de-acolo. Costals avea teoria lui în privința asta. „Fără îndoială că Solange consideră locul ăsta mai sacru decât pe ea însăși. La fel ca un om care nu se respectă pe sine, dar respectă un obiect de cult. Să muți asupra unui obiect exterior ceea ce-ar trebui să-ți consacrî ție însuți. Mi s-a întâmplat să mă consacru și eu unor asemenea obiecte până la a le deveni sclav și a nu mai putea suferi orice element neprevăzut, chiar și agreabil.”

În timp ce se aflau în locuința de pe bulevardul Henri-Martin și răsfoiau albumul, Costals s-a simțit dintr-odată ispitit să treacă de la albumul ăsta la un altul. Dorință ce-a sporit, ca zgomotul unui obuz. Apoi obuzul a explodat, iar el s-a hotărât: s-a dus după albumul cu fotografii.

La vederea pozelor cu părinții, cu bunicii, cu el pe când era copil, Solange vorbea așa cum trebuia, cu blândețe și delicatețe. Pe măsură de dădea foile, Costals simți cum un calm ciudat pune stăpânire pe el, un calm de-a dreptul misterios. Dar se simțea ca la cursa de-o sută de metri, în timpul căreia nici nu respirai. A dat pagina și-au apărut două fotografii de-ale fiului lui.

— E un verișor de-al meu. Lumea zice că așa arătam și eu la vârsta lui. Nu crezi?

— O, nu! Nici pomeneală că arătai mai bine.

— Nu-ți place?

— Drept să-ți spun, nu. Are așa un fel de siguranță de sine care nu-mi place.

Costals a întors pagina.

Liniștea. Nu mai era vorba de calm, ci de liniște în toată regula. O liniște ce-l învăluisese dintr-odată, ca avanportul pentru pachebotul care a trecut linia de sosire, după marea dezlănțuită. Își aminti și de cuvintele rostite de Solange la Genova: „Poți să te consideri fericit că n-ai copii”. Cine l-ar fi privit cu atenție ar fi văzut cum fața lui, crispată încă de când se trezise, se destinde și se luminează, ca fața unui martir în mijlocul flăcărilor, în clipa când, dându-și duhul, crede că și-a văzut zeul. Pentru prima oară de când se întorsese de la Genova, o strânse pe Solange la piept, într-o pornire sinceră.

IX

A doua zi, la ora cinci, Costals o aștepta pe Solange. Dimineața, îi trimisese un bilet: „Vino la mine la ora cinci. Și fii curajoasă, mititico. O să-ți dau o știre deloc plăcută (pentru dumneata).” Pe urmă, închisese telefonul.

De fiecare dată când se gândea la fața ei, o vedea de parcă s-ar fi ivit deasupra apei, iar privirea ei îl implora: „Salvează-mă!” și de fiecare dată el o vâră la fund, izbind-o cu vâsla. Da, chiar așa, o asasinez (se văzu în oglindă) și *chiar am mutră de ucigaș*. Ceea ce fac e îngrozitor. Și totuși, am dreptate, de-o sută, de-o mie de ori dreptate să procedez așa. Am dreptate să mă prefer pe mine ei, de vreme ce n-o iubesc.

Solange sună la ușă. Se duse să-i deschidă. Era emoționat, totuși, abia izbutea să-și înăbușe cheful de-a zâmbi, însă era zâmbetul cuiva care se-amuză, într-atât încât trebui să stea o clipă în fața ușii ca să-și controleze expresia feței.

A deschis. Solange nu era nici fardată, nici pudrată. Și-a dat seama că înțelesese. A avut loc clipa aceea de încremenire, ca atunci când ai fost rănit, dar sângele încă n-a apucat să curgă.

Într-o tăcere deplină, a condus-o spre camera lui, unde lumina nu era aprinsă, iar Costals nici n-a aprins-o. Cea-care-privește-Soarele s-a prăbușit într-un fotoliu; geanta i s-a prelins de-a lungul picioarelor, a căzut pe podea. A îngenunchat lângă ea și i-a sărutat mâinile ca gheața, venele nespuse de albastre, trecând ca un fluviu cu mai multe brațe pe sub podul ceasului-brățară: tot așa cum unei pisici i-ai luat puii, iar apoi o scarpini pe gât ca să-i treacă. Văzu că pantofii ei din piele de căprioară, negri, mai păstrau ceva din praful din ajun: „Neglijentă, iar casa prost întreținută”. Costals o sărută un pic și pe față; ea nu răspunse la sărutări; nu știa dacă o făcea din capriciu sau

pentru că era distrusă. Fața îi era albă în întuneric, ca un ghețar în noapte; lovitura pe care-o primise în cap făcea ca privirea să-i fie imprecisă, tulbure, înfundată. Frumosul ei gest de tristețe, repetat de câteva ori la rând, când își ridica brațul de pe mânerul fotoliului, apoi și-l lăsa să cadă la loc, în liniște (bărbatul, când comite acest gest de descurajare, îl face cu pumnul strâns). Totdeauna se pricepuse și era „șic” când era vorba s-o facă pe-o femeie furioasă să treacă peste-o situație penibilă, aducându-i zâmbetul pe buze fără voia ei; dar în fața acelui gest disperat îi pierise glasul. Curând, i se păru că pleoapele ei, pe care le săruta, erau umede, și-atunci a rostit primele cuvinte: „Dacă îți vine să plângi, fa-o în voie”. În clipa aceea, ridicându-se dintr-odată, Solange se aruncă pe pat cu fața în jos, ca o fetiță, cum îi plăcea ei să stea, pornindu-se pe hohotit. Brusc, exclamă:

— Nu! Nu! Nu vreau!

— Ce nu vrei?

— Să te pierd!

Acum ea îl săruta, îi urmărea cu degetele profilul feței, îi mângâia părul, își adâncea mâinile între haină și cămașa lui, și, de fiecare dată când el spunea: „Micuța mea scumpă...”, răspundea prin acest singur cuvânt: „Da...”. Asemenea unei pisici căreia-i vorbești și care răspunde la fiecare frază printr-un singur și scurt mieunat. Cu o voce abia auzită, șopti: „Mi s-a frânt inima...” Toată asprimea ei din ultimele zile se topise, era numai blândețe, asemenea unui câine aflat pe moarte, care mișcă din coadă într-un suprem adio. Solange știa că acum totul se terminase. Și el iubea, în timp ce, de când se întorsese, îl iubise atât de puțin. Îl iubea ca să poată gusta până la capăt deznădejdea, îl iubea pentru că el nu mai era acum puiul acela de găină năuc, pentru că îi rezista iarăși, pentru că redevenise stăpân pe el însuși. Când Costals s-a oprit să mai prefire – ca în vis – veșnicele lui argumente „contra”, Solange a spus:

— Ți-aduci aminte de cuvintele lui Paul, din *Vacanța*: „Orice-ai face împotriva mea, eu n-o să-ți fac niciodată vreun rău”. Ei bine, tot așa îți spun și eu. Degeaba, niciodată n-o să izbutesc să-ți port pică. Nu mă pot lupta cu dragostea mea pentru dumneata. Ar fi trebuit să te porți foarte urât cu mine, dar nu te-ai purtat așa...

— Nici eu nu-ți port pică, mărturisi Costals.

El „se înțelegea”, Solange, în schimb, nu putea înțelege și tresări:

— Asta mai lipsea!

— Aș fi putut folosi – mai rău decât am făcut-o – puterea pe care mi-ai dat-o. Ți-am dăruit o sămânță de vis pentru când vei fi bătrână: ai să vezi ce bine o să fie când o s-o vezi înflorind. Te-am făcut să călătorești, te-am învățat să trăiești, ți-am dăruit un destin! Datorită mie te-ai putut descoperi, ai putut ajunge până în adâncul naturii dumitale. Sunt atâtea femei care se opresc în drum!

— Să fii unde sunt eu înseamnă să te oprești în drum. Și când te gândești că poate lucrurile ar fi mers, dar n-am încercat, am suferit degeaba!

— N-ai suferit degeaba. Un bărbat poate suferi degeaba, dar nu și-o femeie. Te-am chinuit: ce-ți mai trebuie?

Femeia simte nevoia să sufere. Ia-i suferința și-o ucizi sau pe-aproape. Sunt femei care au înnebunit pentru că n-au suferit destul, n-au suferit *normal*. Dacă într-o bună zi femeile vor ajunge să nască fără dureri, nu-și vor mai iubi copiii. De-asta femeile sunt aproape toate nefericite, și e bine să fie așa. Și-apoi, ce înseamnă deznădejdea dumitale pe lângă cele opt milioane de morți din timpul războiului. Gândește-te că s-ar fi putut să-ți moară mama, în loc ca din viața dumitale să dispară un bărbat pe care cu opt luni în urmă nici nu-l cunoșteai.

— Nu sunt destul de necăjită și-așa. Vrei acum să-mi vorbești și de moartea mamei?

Dar gesturile îi dezmințeau muștrările: continua să-l sărute și să-l mângâie. Și felul ei de-a întoarce întruna fața spre el, cu o privire totdeauna tandră, dar pe care el n-o înțelegea.

— Când eram copil, totdeauna mă miram că Sfântul Martin a dăruit săracilor jumătate din mantia lui. Ce puteai face cu jumătate de mantie? Dumneata ai făcut la fel: nu mi-ai dăruit decât jumătate de mantie. Și nu trebuie să faci așa. Trebuie să dăruiești totul sau nimic.

— Am dăruit ce-am putut, zise Costals.

Dar se calomnia. Dăruise ce-i stătuse-n puteri, în măsura în care i se păruse că ea o merită.

— Lângă dumneata, aș fi dobândit o personalitate pe care altminteri n-o am. Fără dumneata, eu una însemn prea puțin lucru, știu asta.

Apoi adăugă:

— Și totuși, prețuiesc și eu acolo, ceva!

— Ce vrei să fac pentru dumneata? Spune ce vrei, și fac. Vrei să te scutesc de prezența mea și să plec iar din Franța? Vrei să ne continuăm relațiile? Stai, uite ce-ți propun: să menținem tot ce hotărâserăm să facem pe viitor, tot, cu excepția primarului. Altfel spus, am să pregătesc o cameră pentru dumneata la mine în locuință. Să vii să locuiești aici câteva zile pe săptămână. Cum ar veni, căsătoria fără ora H.

— Să fiu metresa dumitale! Bineînțeles, pe dumneata soluția asta te aranjează. Mie însă îmi distruge viața. Îmi vine greu să cred că mi-o propui serios.

— Dar oare... nu ești metresa mea de opt luni?

— Niciodată n-am locuit cu dumneata, cel puțin nu la Paris. La Genova, nimeni nu știa. Dar aici!... Și-apoi, când eram acolo se putea spune că suntem logodnici, ceea ce nu se mai poate spune acum. Fără îndoială că există o mulțime de femei care ți-ar accepta propunerea bucuros. Asta nu înseamnă decât un singur lucru: că sunt din alt mediu decât

ele. Și nu pot s-o răsplătesc pe mama pentru afecțiunea și înțelegerea ei, acceptând un gen de viață care ne-ar marginaliza și pe ea, și pe mine; ar face să ni se închidă toate ușile, atât cele din familie, cât și cele din lumea bună. („Care lume bună?” se întreba Costals, devenind disprețuitor). Și-apoi, unchiul nostru Mercadier, dac-ar afla că trăiesc cu dumneata, ar dezmoșteni-o pe mama pe loc: situația „domnului” n-ar schimba lucrurile cu nimic. E curios că nu te gândești la toate astea. Ce fel de femei ai frecventat, săracul de tine?

Deși brava conveniențele când credea că era util – ca să obțină căsătoria – domnișoara Dandillot devenea teribil de burgheză când nu mai era vorba să le braveze decât din dragoste.

Costals a fost destul de mulțumit să vadă că atitudinea ei era cumva interesată.

— Limbajul ăsta e oarecum nou la dumneata, zise el cu blândețe. Dar nu pot decât să-l aprob. În cazul ăsta, nu-ți mai rămâne decât să te măriți. Vrei ca „domnul” să-ți caute un soț?

— Ești nebun? Or să treacă ani și ani acum până să mă mărit. Să-mi ceri să mă mărit ar fi ca și cum mi s-ar cere să-mi port fața întoarsă la spate: o violență groaznică... Căsătoria cu dumneata ar fi fost singura care să nu-mi lase impresia morții. Căci tragedia cea mare nu e că dumneata nu mă iubești, ci că eu nu pot iubi pe altcineva. Câte femei n-au întâlnit *niciodată un* bărbat inteligent? Unde-aș mai putea găsi o astfel de maturitate într-un asemenea înveliș proaspăt? Unde-aș mai putea găsi pe cineva care să mă înțeleagă?

Strigătul acesta din urmă – pe care l-ar fi putut scoate un Aristotel sau un Henri Poincare, emis de către un fel de midinetă – îl îngheță pe Costals, care era mișcat în clipa aceea; se cufundă în prăpastia aceea de tristețe în care femeile îi aruncă pe bărbați, în timp ce ei ar vrea atât de mult să le ia în serios, dar nu pot. Cu toate că nimic nu era mai străin de el decât dorința de-a „forma” o femeie

(nu se gândise decât să-și formeze fiul, dar și asta fără prea multă consecvență), cuvintele lui Solange mai întâi îl impresionaseră: „Alături de dumneata, aș fi dobândit personalitate.” (Era remarcabil faptul că ea nu-l flata niciodată: de necrezut chiar.) Pe când ceea ce spusese acum – la urmă – îl agasa, îl făcea să se gândească la articolele acelea caraghioase în care, la pagina pentru femei, cotidienele *Sylphide* ori *Cousine Annie* le recomandă „surorilor” ei rețetele prin care să-și „călească personalitatea”. Strădaniile acestea de-a dăruia o aparență de existență la ceea ce e lipsit de existență e lucrul cel mai uimitor și mai jalnic din lume.

— Dar... eu te-am „înțeles”?

— Bineînțeles, încuviință Solange.

Costals rămase oarecum năucit, la gândul că se vedea cât de colo că în domnișoara Dandillot nu era nimic de înțeles.

— Ești oare atât de deosebită de alții? întrebă el cu perfidie.

— Nu ți-ai dat seama? Fiecare femeie, atât de necruțător asemănătoare cu semenele ei, se crede diferită.

— Important e nu să te deosebești de ceilalți, ci de tine însuși. Iar dumneata ești totdeauna aceeași.

Într-o vază, niște flori se scuturau de petale, așa cum un bărbat se scutură de femeile din viața lui.

— Și totuși, e-o prostie, continuă el. (Ca toți bărbații, adeseori modești pe neașteptate, Costals credea că, de vreme ce Solange i se dăruise lui, era gata să se dăruiască indiferent cui.) Femeia nu se atașează decât atunci când nu-i inteligentă. Hai, fii puțin inteligentă, ca un piseu care împinge o ușă întredeschisă cu lăbuța, ca să iasă: *învață să ieși*. Sunt o mulțime de Costals în lumea asta, făcuți anume pentru dumneata, în vreme ce e atât de limpede că noi doi nu suntem făcuți unul pentru altul. Fără să mai punem la socoteală că experiența dumitale cu mine îți va fi de folos; acum ești pusă

în gardă; până și eu m-am gândit la locul pe care se cade să-l ai. Și-apoi, pentru dumneata nu se pune chestiunea să iubești, ci să te măriți. Îl vom înșela pe soțul dumitale cât vei pofti.

— Și dacă nu mă simt în stare să duc o viață dublă? Știi bine că nu-mi voi înșela niciodată soțul, oricare-ar fi el. Nu-i genul meu.

— În sfârșit, ce vrei? Cu ce te pot ajuta?

Îi veni o idee de bărbat, o idee grosolană la culme, dar urmarea dovedi că era o idee minunată.

— Știi că niciodată nu m-am îndoit de divorțul nostru și că îl visam pe-atât de solemn pe cât de clandestină va fi fost căsătoria. Divorțul e actul capital al căsătoriei, pe el ar trebui pus accentul, și-aș dori chiar ca biserica să-i confere sfințenie, ca oricărui act sacru...

Solange a zâmbit, iar el s-a bucurat de-această primă rază de soare. Ah! Nici că se află ființă mai proastă decât un psiholog. Ca și cum atunci când suferim n-am zâmbi!

— ...De aceea ți-am și spus că inelul de logodnă o să ți-l dau la divorț. Lasă-mă să ți-l ofer. Diamantul e un solitar: simbol al destinului pe care-l are amicul dumitale.

— Doar n-am să primesc un inel de la dumneata într-o clipă ca asta!

Costals se duse să caute într-un seif un inel destul de frumos, care fusese al mamei lui. Cu puțin înainte de-a muri, mama sa îi spusese: „Iar inelele mele, ca să le dăruiești iubitelor tale”.

Încăperea în care se aflau continua să fie cufundată în întuneric. Dar când Solange, cu inelul în mână, întoarse comutatorul să-l cerceteze, Costals văzu că arăta mai bine.

Făcu gestul să-i înapoieze bijuteria.

— Nu-l vrei?

Tăcere.

— Te rog!

Solange își țuguie buzele, ca atunci când „refuza” piersica Melba:

— Bine, primesc. Dar nu ca pe un dar: n-ar fi demn din partea mea. Ci ca pe o amintire de la dumneata.

— Bineînțeles! La asta mă gândeam și eu. Nici vorbă de cadou.

Solange răsuci inelul, ca să-i admire sclipirile.

— Păcat că montura e demodată.

— Am să-l dau la bijutier să-ți facă una nouă.

„O biată cocotă neisprăvită, își spunea Costals. Uite unde era fata căreia nu-i sunt pe plac giuvaierurile! Se prostituează ca să se poată mărita, iar când măritișul eșuează, vrea măcar să se-aleagă cu răsplata pentru decepție. Ce mai, exact ca toate celelalte, că nu-i femeie care să nu se prostitueze. Și parazit: de opt luni de zile de când ieșim împreună, a dus mâna la portofel o *singură* dată: ca să-și cumpere ață de cinci bănuți. Nu-mi mai rămâne decât să-i eliberez un certificat, cu nota 5 (din douăzeci) la capacitate sexuală, și cu datele de intrare și ieșire. Dar parcă mi-aș fi putut dori ceva mai bun? Acum suntem chit.” Virtuală soție, apoi logodnică, Solange îl antrenase într-un element „sublim”, care nu era al ei. Devenind cocotă, îl făcea să se simtă în largul lui: restabileau relații normale. Și o plătise, așa cum un ocnaș își cumpără temnicerul, ca să poată fugi. Plătești femeile ca să vină, le plătești ca să plece; asta le e soarta. Tonul haios își făcu iar apariția. De altfel, Costals nu-și putea lua prea multă vreme în serios ticăloșiile.

— Când o să te măriți, să-i spui viitorului dumitale soț că e un diamant moștenit de bunica, și că ea îl purta la balurile lui Napoleon al III-lea. S-o pui în gardă pe mama dumitale, să nu te trădeze.

— Trădarea mi se pare mai curând că e o obișnuință de-a dumitale.

— În familia noastră, totdeauna am trădat. Trădare de dragul trădării, așa cum te războiești de dragul războiului. Și asta de cinci secole. Avem treaba asta în sânge. Dar dacă ai fi fost o nobilă

fiică a Franței, m-aș fi purtat altfel cu dumneata, fiindcă ai fi fost altfel. Ți place să crezi că ești un fenomen. Cu siguranță că ai fi fost un fenomen dacă nu te-ar fi trădat un bărbat.

Destul de brutal, o rugă să se dezbrace. Pentru prima oară de când venise de la Genova, o dorea. Pentru că nu-i mai era teamă de ea. Pentru că nu mai era o „legitimă”. Și pentru că o socotea o cocotă.

— Vrei să-mi desfac părul? întrebă Solange cât se poate de firesc.

A avut-o în două rânduri, excitat de scena petrecută între ei, de parcă ar fi venit înălțat pe un val. La rândul ei, Solange, tot pentru prima oară de când îl văzuse de la Genova, părea să-i fi plăcut. Adormită când el era un amant distrat și un logodnic temător, iată că se aprindea un pic când el redevenea energic în hotărâri și mângâieri. Și-apoi, nu mai erau decât amanți: măcar să se poarte ca amanții.

În clipa când să plece, Solange își strecură în geantă o cutiuță de aspirine pe care Costals tocmai o golise: ultima ei amintire de logodnică! Dar Costals o văzuse.

— Persoanele care păstrează scrisorile de la mine sau cutiile goale de medicamente, din motive sentimentale, mă scot din sărite în același fel ca și cei care se roagă pentru mine. Ai inelul, e de-ajuns.

Luă cutia și-o azvârli la gunoi.

După cină, la telefon, doamna Dandillot s-a purtat ca o doamnă. Cât de ușor renunțaseră amândouă! Și cât de dispuse ar fi fost să accepte totul (docilitatea franțuzoaicelor)! Ce ți-e și cu voința asta a femeilor, de care vorbesc atâta și care se uzează atât de repede. De patru ori mama își apără puiul, dar după asta îl lasă în pace, micuțul poate să-și rupă piciorul liniștit. La întrebarea lui Costals: „Să mă întâlnesc cu Solange în

continuare?” doamna Dandillot, cu o fermitate aparentă, răspunse negativ.

Costals mizase exact pe răspunsul ăsta și plănuise ca în acest caz să plece în Maroc ca să-și vadă prietena, pe Rhadidja, cu care nu se mai întâlnise de un an jumătate. Un vapor pornea peste două zile spre Casablanca. A doua zi, luă trenul spre Bordeaux, fără s-o mai fi revăzut pe Solange. „Nu numai că m-am priceput întotdeauna să fug, dar am fugit exact când trebuie.” Închidea paranteza.

*Domnu-a dat, Domnu-
a luat*

*Și m-am pus pe
sughițat.*

*M-a ținut cât m-a ținut,
Uite, na, că mi-a
trecut.*

X

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

27 ianuarie 1928

Am adus de la un anticar din Orléans o bucată de hârtie din orez, pe care e pictată o pasăre. E singurul lucru frumos și original care se află la mine în cameră și chiar în toată casa noastră (restul sunt reproduceri). O privesc, și-o tot privesc... îmi spun că acela care a pictat-o a fost un bărbat. Mi-amintesc de-o micuță bucată de lemn sculptat, la Muzeul Denner: o năpârcă înfășurată pe carapacea unei țestoase. Corpul șarpelui se turtea ușor atunci când da de marginile carapacei, și acest singur detaliu era de-ajuns ca să-i dea viață. La mii de kilometri de-aici, cu sute de ani în urmă, tot un bărbat a sculptat și asta. Crescută într-un mediu lipsit de cultură, am crezut mult timp că arta e ceva de prisos, bună pentru școlari și femei, și nu cele învățate la școala primară mi-ar fi putut face să-mi schimb părerea. Când am început să înțeleg că arta e aproape în întregime creația bărbatului, și cea mai înaltă formă de activitate masculină, am fost atât de uluită, că nici acum, poate, nu mi-am revenit în întregime. Așa că, atunci când văd o operă care mă emoționează, când citesc o pagină care mă face să-mi piară sângele din obraji, mă gândesc că un bărbat a făcut lucrul ăsta și mă simt plină de respect și de recunoștință, îmi spun că nouă, femeilor, nu ne rămâne decât să tăcem. Fecioara din muzeul lapidar din Autun, Andromaca ținându-l pe fiul lui Hector, felul în care jungla își ia rămas-bun de la Mowgli,

Chartres, Parthenonul, toate astea s-au născut din dragoste, la urma urmei, din această dragoste a bărbaților pe care ei se pricep s-o dăruiască și altminteri decât îmbrățișând. Dar pentru ca asta să se poată face în așa fel încât să treacă din plin în mine dragostea cu care a fost zămislită ea, ar trebui ca măcar o singură dată să fi fost și eu îmbrățișată, să știu ce vasăzică asta, să mă pot lipsi apoi de ea; dacă aș fi fost îmbrățișată o dată, lumea artei mi-ar fi fost dăruită, pe când așa nu fac decât s-o presupun; aș fi fost dusă de-acest curent nemărginit și gingaș care circulă între artist, ființe și lucruri, în loc să fiu osândită să stau pe margine. Prin al dumitale nemilos și neîndreptățit veto, m-ai frustrat de un întreg univers, și cu toate astea, în clipa de față nu-ți port pică.

A doua zi. – Știi cum stau lucrurile cu mine: trebuie să mă descarc. Așadar, nu voi încerca să-ți ascund că m-ai rănit. Încă din toamna trecută am aflat din ziare că ești în Italia, și-am înțeles: ai vrut să pui o și mai mare distanță între noi doi. Și-apoi, în timp ce călătorești, îți vine mai ușor să nu te gândești la mine. De data asta, anume ai ales ca să vorbești la radio ziua când știi că eu voi fi la verii mei, care n-au aparat de radio. Îmi aduc perfect de bine aminte că ți-am scris: „Miercuri și joi, nu tu cărți, nu tu radio: vesel o să mai fie!”

S-a întors unchiul. Pe curând urmarea.

Fii atent. Adineauri, în timp ce mă întorceam acasă cu unchiul, exact în colțul pe care-l fac strada Republicii și strada Tăbăcarilor, mi s-a părut că mă sărută cineva. Iluzia a fost într-atât de puternică, încât am roșit. Era vântul, un vântuleț care dădea colțul, dar cum sunt femeie sută la sută, adică nebună de legat din când în când, cred mai mult sau mai puțin în telepatie. Întoarsă acasă, ce-mi văd ochii în ziar? Anunțul că discuția dumitale la radio n-a avut loc joi, că s-a amânat pe poimăine. Îmi pot îngădui să cred, ori sunt prea înfumurată dacă-mi zic că ai avut *remușcări*, știind

că se transmitea exact în ziua când eu n-o puteam asculta? Dacă da, strecoară poimâine cuvântul remuşcare în prima frază. De pildă: „Doamnelor şi domnilor, data acestei convorbiri a fost schimbată, dar aş fi avut prea multe remuşcări de n-ar fi fost cu putinţă etc..”

Odată terminată scrisoarea, fuga-fuguţa mă duc s-o pun la poştă, de parcă ar trebui s-o primeşti în clipa asta. Dar mâine dimineaţă tot o s-o primeşti şi-o să fie un strop de plăcere pentru toată ziua dumitale.

A.

Alătur un eşantion din stofa taiorului pe care mi-l fac, ca să alegi una la fel pentru „frumoasa dumitale cucoană” de moment.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără a fi deschisă.)

XI

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

29 ianuarie 1928

Costals, dragul meu Costals, n-ai stofa de orator, o, nu! Cu câtă nerăbdare așteptam să te aud „glăsuind”! Mi-era atât de teamă să nu începi cu cinci minute mai devreme. De cum s-a făcut șapte, m-am și pus pe ascultat; și uite așa am aflat că laponii mănâncă morunul stropit cu petrol, că domnul Claude Farrere e un „mare scriitor”, că pasta de dinți *Febo* „ar face să strălucească până și-un ghem de lină”! Aflu tot felul de lucruri, mulțumită dumitale!

Am pândit cuvântul *remușcare* pe buzele dumitale. Nu l-am auzit. Dar se prea poate să-mi fi scăpat, articulezi atât de prost. În schimb, când ai citat-fără să mi se pară că citatul ăsta era absolut necesar – fraza spusă de mama fiicei, în *Purpură*: „Te iubesc atât de mult, că nici nu-mi trece prin minte să ți-o spun vreodată”, am luat spusa dumitale pentru mine, m-am gândit că poate ai rostit-o cu intenție.

Da, nu ai o dicție bună, te enervezi, ai vocea spartă, vorbești prea repede. Știi care a fost cel mai bun moment al discuției? Când i-ai spus încet de tot tipului de la radio: „Vorbesc oare prea repede?” Încet de tot! O sută de mii de ascultători te-au auzit! Pe urmă m-am gândit că n-ar fi trebuit să-ți spun că am de gând să te ascult. Poate că tocmai asta te-a tulburat. Îți deranjez viața. Scrisorile mele te fac să pierzi timp. Gândurile mele poate că dăunează dragostelor dumitale (căci te iubesc

pentru mine; cu toată plăcerea dumitale, pe care altele ți-o dăruiesc). Trebuie să faci apel la toată forța de care dispui ca să scapi de mrejele persoanei mele. Iartă-mă.

Dar e nostim. Vedeam în dumneata o brută frumoasă și inteligentă, cu mâini repezite. Puteam în sfârșit să renunț la mizerabila superioritate pe care, vrând-nevrând, o aveam față de bărbații slabi, singurii pe care i-am cunoscut înainte de dumneata. Și totuși, de fiecare dată când faci un pas greșit, simt o mare duioșie față de dumneata. Sunt mulțumită când ești mulțumit, asta mă răsplătește pentru așteptarea și lăncezeala mea, dar și mai bucuroasă, cred, atunci când faci lucruri care te plictisesc sau când ești plictisit, pentru că atunci mă simt cu-atât mai mult soră cu dumneata. Inima aceasta atât de surdă, asurzită de zgomotul propriilor ei victorii, ai zice că acceptă să asculte puțin atunci când victoriile tac. Nu încape îndoială că discuția dumitale la Radio-Paris, slăbuță de tot, îi va fi dezamăgit pe admiratori. În toată Franța, aceștia își vor spune: „Oare de ce vorbește, dacă nu-i în stare s-o facă așa cum trebuie?” Ba poate chiar că unii vor găsi de cuviință să susțină, așa cum am făcut eu însămi, că nici în privința conținutului textul dumitale nu era grozav: țin să te pun în gardă că începi să te cam repeți, dragul meu. Așa încât am impresia că în momentul de față sunt mii de bărbați și de femei care s-au îndepărtat întrucâtva de dumneata. Iar eu, din cauza asta, mă simt mai apropiată de dumneata ca oricând. Eu îți rămân credincioasă: și cât de bine ne simțim, izolați amândoi, strânși unul într-altul, în mijlocul celor care te părăsesc! (Ssst! Unchiul mă cheamă la cină. „Dedee!” Dedee, la treizeci de ani și nouă luni! Barem dacă ai fi dumneata ai fi cel care m-ar striga așa!)

ora nouă seara

Aprind, ca să mai afli încă ceva: atunci când lumina a fost stinsă la mine în cameră, brațele mi s-au ridicat și s-au împletit de parcă ar fi cuprins o formă dragă, fața mi s-a transfigurat și am spus: „Sunt alături de dumneata!”

ora unu noaptea

Dragul și iubitul meu, îți scriu, în așteptarea ceaiului de plante care îmi va dăruia poate un pic de somn, ca să-ți spun cât de mult te iubesc. Dragostea mea, iubitul meu... Zău că nu pot muri fără să fi rostit măcar odată cuvintele astea, să mor fără să fi spus nimic și să fi făcut nimic, să mor fără să fi avut nimic din ceea ce au celelalte nefericite, care n-ar păgubi cu nimic pe nimeni și n-ar face rău nimănui. Dumneata, care poți afla cu ușurință fericirea în indiferent ce îmbrățișare; și eu, care n-o pot dobândi decât în îmbrățișarea dumitale, dumneata care știi acest lucru, care mă iubești, dar ești într-atât de lipsit de onoare, încât nu-mi dăruiești nimic! Și totuși, în noaptea asta, camera mea e plină de dumneata, de vocea dumitale, de prezența dumitale. Dumneata ai venit, nu te-am chemat eu. Ai ieșit din cutia radioului, ca un spirit dintr-un sipețel vrăjit, cu fața oarecum dezamăgită (confrății ți-au spus lucruri dulci-acrișoare: „Ba nu, n-a fost rău deloc! O să te simți mai în largul dumitale după ce-o să te obișnuiești...”) Mi-a fost atât de foame, atât de înfiorător de foame de dumneata. Când nu-ți dădeam niciun semn de viață, te așteptam. Când îți scriam, te așteptam. Când îți trimiteam insultele mele, te așteptam. Și-acum iată-te în sfârșit, prezența asta nu-i invenția închipuirii mele. O, Doamne, fă să fiu demnă de ea!

E pană de curent, am aprins două lumânări, ca în ultimul act din *Werther*, și fac ca totul să fie efectiv fantastic în camera mea. Mi se pare că nu e camera mea, că e o alta, necunoscută. Mi-e rău.

Rău înlăuntrul ființei mele. Sunt zgâlțâită puternic de dumneata. Dacă ai ști cum se întinde spre dumneata femeia aceasta pe care ai dorit-o așa, pe care ai creat-o așa, căci înaintea dumitale nu exista. Așază-te aici, eu voi rămâne nemișcată, lipită de dumneata, să-mi spui doar că dumneata ești, că sunt hainele dumitale. Și-acum, ia-mă în brațe și așază-mă întinsă pe patul ăsta pe care nu-l mai recunosc, nu-i patul lui Dedee, nu-i cel în care mă răsuceam pe vremuri de parcă aș fi fost ținută-n el de o săgeată. Îmi cuprinzi capul cu mâinile dumitale, îți apeși degetele pe părul de la tâmpile (mă faci să-mi fie atât de frig...) îmi strângi picioarele, îndoindu-le genunchii, și ești atât de serios. De ce nu încetează până asta de curent? Ar trebui să fim scăldați în lumină: nu sunt urâtă în clipa asta, doar vezi bine; iar eu vreau să te văd în întregime, acum când ești la fel cu cel pe care l-am visat. Nu mai e vorba de infiltrația aceea de la dumneata la mine, ce avea loc pe nesimțite până acum, fatală și consimțită totodată. Mi se pare că te topești deasupra mea, dumneata, Pierre Costals, cu trupul dumitale, toată opera dumitale, toată viața dumitale. Mângâierea dumitale profundă, profundă, caută dincolo de mine, vrea să dea de mine nu știu unde. Cât de bine mă umple. Ce bine liniștește carnea asta pe care ai lovit-o, exorcizând-o. În același fel cu micile tăieturi pe care ni le facem la deget și peste care e de-ajuns să apeși foarte tare, ca durerea să se potolească. Strânge-mă, zdrobește-mă, ca eu să strig, să mă rog, și să mă vait de atâta prisos de fericire. Iar dumneata mi-ascuți geamătul: știi că mă faci fericită, și ești și dumneata fericit. Și neobosit. Rămâi astfel pe-atât de mult pe cât te-am așteptat. Acum, dragul meu, știi ce înseamnă să iubești.

Apoi îmi vei spune cuvintele pe care de-atâtea ori ți le-am atribuit și le-am dictat cu glas scăzut în singurătate, cele care leagă întrucâtva viitorul, cele pe care mi le spuneai pe când te iubeam fără să te

fi cunoscut, așa cum viitoarea mamă își iubește dinainte copilul necunoscut. Și voi rămâne alături de dumneata, pulverizată de fericire, mă voi apăra de mine însămi lângă șoldul dumatăle, așa cum mieluseaua, ca să se apere de soare, se vâra în berbecul turmei!

Apoi mă voi întoarce iarăși pe spate și-ți voi spune: „Mai vreau! încă nu m-am vindecat”.

Închid repede plicul cu scrisoarea asta. Nu mai vreau să știu ce ți-am scris.

Fericirea mea trebuie pedepsită. Mă pedepsesc să nu-ți scriu înainte de sâmbăta viitoare.

A.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără a-i deschide plicul. Totuși, cum timbrul nu avea pe el ștampila poștei, domnul Costals l-a desprins de pe plic.)

PARTEA A DOUA

XII

— Cine a făcut asta? întrebă el.

— Căldura.

— Căldura! în februarie, în Atlas, cu zăpadă de jur-împrejur. Și când chiar în încăperea asta, care e încălzită, ies aburi din gură când vorbești!

— La prânz, soarele e puternic.

Nu existau nici obloane, nici perdele la fereastra camerei lui Costals (dacă deschizătura aceea micuță merita numele de fereastră), aflată în acel fost post militar din Tighremt, ajuns acum un fondouk, adică o piață ca vai de lume, administrată de un adjutant la pensie. Costals își spânzurase mantaua largă de călătorie peste geamul (un geam în Atlas, o, ce minune!) prin care pătrundea vântul rece. Iar în clipa aceea o ridicau amândoi, ca să vadă afară.

La trei sute de metri sub ei, tufișurile ardeau. O limbă de foc, lată de vreo cincizeci de metri, șerpua spre satul cu case din chirpici alburii, așezat în terase, ca niște trepte ce-ar fi urcat spre altar. Capătul ei înainta, se furișa ca un animal: aceeași aparență de viață ce-o dădeau ieri norii pe pantele astea, când Costals îi vedea cum trec drumul, la câțiva metri de el, chiar pe deasupra pământului, cu viteza unei mașini. Din celălalt capăt al fâșiei aprinse se ridica fumul la o înălțime absurdă, voalând escadrilele de stele, ca în cele din urmă să fie absorbit de lipsa aceea de lumină ce prefăcea înaltul cerului într-un gol. Deasupra vârfurilor înzăpezite, cerul era luminos, ca și cum zăpada ar fi conturat o diademă.

— Casa ta e în afară de kasba?

— Da, în direcția aceea.

— Nu crezi că e în pericol?

— A, nu, nici vorbă!

„Dacă ar trebui s-o salvez pe Rhadidja din flăcări cu prețul vieții mele, aş face-o? Răspuns: Da.”

Două piese din lină cenușie o îmbrăcau până la jumătatea pulpelor, strânse în talie cu o cordeluță de lină albastră și prinse în dreptul „balcoanelor” cu două broșe grele, de argint cizelat. Gâtul gol de la rădăcină, la fel și brațele de cum treceau de subsuori, se degajau libere. Costals îi simțea mirosul încărcat, acest miros al altei rase, ce-l întâmpinase și-l vrăjise de cum pusese piciorul pe cheul din Alexandria, prima oară când debarcase în Africa. Ar fi voit să muște mirosul ăsta în preaplinul lui, ca un câine beat ce-și înfige colții chiar la rădăcina unui jet de apă.

Și cu câte cuvinte n-o alinta atunci când era singur, dar pe care prezența, la fel tăcerea și inerția ei le retezau. Tot așa ar fi vrut să-i spună ceea ce-i sugera fâșia de foc. Îi amintea de o altă fâșie de foc, aflată în fața lui, într-o zi din 1924: oamenii lui Abd-el-Krim trăgeau. El, trăgea și el la întâmplare, din raidurile francezilor. Civil fiind, îi urmărise din linia întâi, așa cum Petru, pe Muntele Măslinilor, îi urmărise pe soldații care îl duceau pe Isus, „ca să vadă cum aveau să se sfârșească toate acelea”. (Mat. VII, 58) Și luase o pușcă, doar pentru că pușca e al doilea membru viril al bărbatului. La drept vorbind, i se rupea de francezi. Și de marocani i se rupea. Era mai curând de partea Franței pentru că înțelegea limba francezilor și, prin urmare, viața lui era mai ușoară și mai plăcută în țara asta decât într-o alta. Acum, uneori, îi venea să-i vorbească de ceasul acela Rhadidjei, ca și de simțămintele pe care le-ncercase. Pe urmă, a socotit că n-ar avea niciun rost. Cuvintele sunt inutile, iar fetele de felul Rhadidjei sunt bune tocmai ca să-ți amintească lucrul ăsta.

Fata dădu drumul la loc mantalei și se așeză pe singurul scaun din încăpere. Costals zădărî focul

care-i răspunse, azvârlindu-se spre el, ca o sălbăticiune pe care-o asmuți, sub forma unui val de fum năpădind camera. Apoi se așeză pe pat. Rhadidja se smorcotea întruna, ca un puști.

— Răcită?

— Da.

Și și-a suflat nasul: a văzut că îi curgea sânge din nas.

Era o fată de șaisprezece ani și jumătate, dar părea de nouăsprezece-douăzeci. Avea culoarea feței deschisă, ochii ușor bridăți, nasul mic și puțin borcănat, gura cărnoasă: o față cu trăsături regulate și pure, mai curând indochineză decât marocană. Pusese pe pat basmaua roș verde cu care se lega la cap, ca să-și ascundă părul; un păr șaten, cu firul subțire și mătăsos: întocmai ca părul unei franțuzoaice. Cu toate că spuneau puține vorbe, Costals prelungea acea așteptare a plăcerii. Pentru nimic în lume nu s-ar fi abătut de la această regulă a politeții, după cum Rhadidja, totdeauna când se dădea jos din pat și se îmbrăca, se așeza pentru o vreme. De altfel, era unul din motivele pentru care o iubea, faptul că nu se vedea silit să poarte o conversație elevată cu ea. Era ferm convins că aproape orice fel de conversație era zadarnică. Dar mai cu seamă o conversație elevată.

O cunoscuse pe Rhadidja cu patru ani în urmă, la Casablanca, unde locuia pe atunci, la unul dintre unchii ei. Fata se așezase alături de Costals, pe o bancă din parcul Lyantey. La început nici nu-i trecuse prin minte s-o dorească, dar a început să se scobească într-o măsea cu un ac de siguranță: i-a văzut limba, și totul s-a declanșat. Albă la piele și slăbuță, o definise drept: „aripa de pui dintr-un restaurant cu meniu fix de zece franci”. Tenul deschis, trăsăturile hieratice evocau Asia, zâmbetul ușor al „ființelor de înțelepciune”. O avusese: era virgină. Pe urmă, cum i se dăduse pe gust, Rhadidja se culcase-n dreapta și-n stânga – cel puțin așa ajunsese zvonul la urechile lui Costals,

cu condiția ca bărbatul să fi fost european. Domnișoara susținuse totdeauna de față cu Costals păreri prea puțin conformiste, și-anume că nu-i iubea pe arabi, că nu-și respectă părinții și că nu credea în Dumnezeu; crezuse la început că toate astea (fără să mai punem la socoteală influența lui Costals) nu erau decât felul ei de a-i face curte unui francez, dar gura lumii a confirmat disidența Rhadidjei: se spunea, de pildă, că îi place să facă dragoste în perioadele interzise din timpul Ramadanului. Altminteri, totdeauna complăcându-se în timpul isprăvilor ei erotice, în discreție și bună-cuviința care, în asemenea împrejurări, sunt caracteristice musulmanilor. În relațiile cu Costals, totdeauna rezervată, la locul ei, de-o bună creștere desăvârșită, dacă se poate spune așa ceva despre cineva care n-a fost „bine crescut” deloc; lună plină liniștită, răspândind demnitate și lentoare. Deloc arabă prin discreția, blândețea, imobilitatea (lipsa de gesturi), punctualitatea ei, fără să mai vorbim de fizionomie: o străină printre ai ei. Adesea, prostia îi dă unei femei o înfățișare hieratică; inteligentă, dar o inteligență lipsită, ce-i drept, de strălucire; învățase de una singură să vorbească franțuzește, și-o vorbea foarte bine – s-o scrie – și, încetul cu încetul, s-o scrie îndeajuns de bine ca să se facă înțeleasă. Provenind dintr-o familie mai mult decât modestă, și curtezană fiind, nu avea nici reacțiile, nici grosolănia la care te-ai fi așteptat din partea ei. După cum nu avea, inutil s-o mai spunem, nici comportarea unui arab cultivat. Era dintr-o regiune situată între alte două, un fel de *no man's land*, asemănătoare poziției pe care trebuie s-o fi ocupat (după Costals) semizeii greci și geniile hinduse. Pubertatea ei se desăvârșise atunci când i se dăruise lui Costals pentru prima oară, încât acesta fusese scutit să asiste la schimbare, la criza la care fără îndoială că ar fi asistat dacă ar fi fost vorba de o europeană. Uniformitate și permanență, ca la creaturile

semidivine. Și siguranța lor. Sloganul Rhadidjei era: calm și siguranță.

Plus onestitatea ei absolută. Plus dezinteresul ei remarcabil. De patru ani, Rhadidja lua banii pe care Costals i-i vâra în mână, fără să-și arunce vreodată privirea asupra lor. Un franc de i-ar fi dat și tot n-ar fi zis nimic, era sigur. Niciodată nu-i cerea nimic, niciodată nu-i cerea bani, nici măcar un „avans”. Niciodată privirea aceea insuportabilă a curtezanei europene spre portofelul bărbatului, de fiecare dată când îl deschide. Ba chiar, odată: „Prea cheltuiești mult cu mine”. (De pildă, nu mulțumea. Sau mai curând mulțumea atunci când îi întindea un creion sau un ac. Dar nu mulțumea atunci când era vorba de-o sumă frumoasă.) Așa era Rhadidja. Nici tu poză, nici tu cochetărie, nici tu creștinism, nici tu lăcomie. Și toate astea durau de patru ani.

De ce natură era legătura dintre ei?

Un bărbat căruia odată o femeie i-a spus: „Îmi face al naibii de bine” a înnebunit de fericire. Plăcerea noastră e plăcerea celuiilalt. Rhadidja nu-i spusese niciodată lui Costals o asemenea vorbă, nici echivalentul romantic al acestei vorbe. („Iubești cum nimeni altul n-o mai face etc.) Fără să mai vorbim că niciodată nu făcea vreo cât de mică aluzie la relațiile ei cu el sau la relațiile cu altcineva. Atâta doar că iubea plăcerea, fața ei o striga, la fel și faimoasele ei seisme^[5]. Fața i se lumina instantaneu de cum pătrundeai în ea, așa cum, la cabinele telefonice din anumite cafenele, lumina se aprinde automat atunci când le deschizi ușa. Costals făcea două mii de kilometri ca să vadă fața ei în clipele acelea.

Scriitorul, știm asta, nu ținea să fie iubit, ba chiar prefera să nu fie, deoarece absența de iubire îi lăsa inima, mintea și timpul libere. În cazul Rhadidjei, lucrurile stăteau întocmai. Apatică în tot ceea ce nu era plăcere. Costals își spunea că fata nu avea niciun fel de sentiment pentru el. Poate o

oarecare simpatie-recunoștință, foarte subțire, și nici măcar! Nicio prefăcătorie de tandrețe. Și găsea că-i numai bine, neputând să sufere să fie giugiulit. (Când era mic, și o fetiță voia să-l sărute: „Ei hai, dă-i drumul! Dar repede și fără să apeși...” și-i era unt de bunică-sa, pentru că-l pupa întruna.) Rhadidja era un catalizator; el reacționa, și asta era de-ajuns (fără să uităm că și ea reacționa la plăcere). Apatia ei, care altminteri se întindea asupra a toate, îl mira doar, deoarece era atât de cuprinzătoare, încât devenea aproape neomenească. Pentru el era ca și cum ar fi luat o piatră de pe jos, ar fi giugiulit-o, ar fi înfrumusețat-o și ar fi îmbrăcat-o când era frig, ar fi pus-o să se răcorească atunci când era prea cald, ar fi spălat-o și ar fi parfumat-o. Poate că tocmai asta era neomenesc în ea, pe când ceea ce avea el neomenesc era atașamentul față de ea; în asemenea condiții, poate că tocmai asta dădea viață legăturii lor. Fiecare cu calea lui.

Atașament. Chiar de-a doua zi, încredere (se plimba în voie prin locuința lui, cu toate sertarele trase.). Chiar de-a treia zi, stimă. Apoi simpatie. Apoi ceva între atașament și afecțiune, unde Costals se și stabilizase. Nici vorbă de iubire, bineînțeles, și nici cea mai mică gelozie față de numeroșii ei utilizatori. L-ar fi putut face să sufere? Da, însă doar din teama de-a nu i se întâmpla ceva rău. Asta era singura temere pe această mare calmă care era afecțiunea lor, așa cum fața mării se încrețește uneori când e ca oglinda. N-o iubea, dar Rhadidja era preferata inimii lui, așa cum și snaga din el o prefera.

Și creierul lui. Rhadidja îi dăruia lui Costals ceea ce le cerea el femeilor: plăcere pentru amândoi, înveșmântată în indiferență și absență. De aceea în legătura dintre ei exista ceva pur, aproape imposibil de obținut cu o europeană. Nu actul sexual e impur și vulgar, ci tot ceea ce-l

înconjoară. Există mai puțină prostie în prohabul unui bărbat decât în creierul și-n inima lui.

„Mă prăpădesc după mâinile ei de bronz șters, atât de pure.” Îi luă mâinile într-ale lui, care păreau de căruș, prin comparație. Observă atunci în partea moale de la degetul mare al uneia dintre ele o pată de culoare închisă, înconjurată de un cerc mai deschis decât restul mâinii.

„Sifilis să fie?” Se știe că, după părerea tubibilor, optzeci la sută dintre marocanii de aici au așa ceva. Dar benign: sifilisul familiilor.

— Ai o pată ciudată aici.

— E *el jdem*.

— Ce vasăzică *el jdem*?

— M-a văzut doctorul când a trecut pe-aici. Mi-a dat o hârtie...

(Ea spunea „doctor”, în timp ce Costals zicea „tubib”.)

Din buzunarul fusteii ei albe, a scos un portofel, iar din portofel un soi de scapular din piele, conținând o bucățică de papirus ce purta pe ea caractere arabe. Zâmbi delicat:

— Pe ăsta, un marabu mi l-a dat.

— Dar mi-ai spus că nu crezi în Dumnezeu!

— Da, dar el mi l-a dat.

Același răspuns pe care i-l dăduse lui Costals unul dintre prietenii lui, necredincios notoriu, într-una din zile când Costals se mira să vadă la el în mașină o medalie cu sfântul Cristofor: „Mi-a fost dată”. Lașitate universală. Ni se vorbește despre „neîmpotrivirea la rău”. Există însă și neîmpotrivirea la prostie.

În afară de papirus, în scapular se mai afla și o hârtie îndoită, pe care Rhadidja i-o întinse lui Costals. Care citi:

Nume: Rhadidja bent All.

Vârsta: 16 (?).

Originar din: Ali Saden, Tighremt.

*Boală: Lepră. Rinită cu sângerare.
Pată pe degetul gros de la mâna stângă.*

*Tratament: S-a prelevat mucus nazal.
De trimis la Riad. La Marrakech dacă se
confirmă.*

*Observații: Stare genit. Satisf. Fără
simptome sifilis.*

Data: 29-1-28.

Semnat: DR. MAYBON

Reciti hârtia. Inima începu să-i bată foarte tare, de parcă pereții cuștii toracice i s-ar fi subțiat; ca și cum la fiecă bătăie a ei inima ar fi trebuit să ridice coastele, așa cum inima șopârlei le înalță.

— Dar, Rhadidja, e o boală foarte gravă! Și tu nu-mi spui nimic!...

— Doctorul a spus că acum boala asta poate fi vindecată. O să aducă injecții la viitoarea vizită.

— Și tu stai așa fără să-ți pese de nimic!

Lui Costals, lepra nu-i evocă decât niște imagini banale și niște amintiri de pe vremea învățaturii, ca oricărui ins de pe stradă. Corpul se desface în fâșii, „faciesul leonin”, contaminarea, izolarea. Dar și — din cauza unei cărți ilustrate din copilărie — monstruoasele invenții ale Bisericii de acum câteva secole, mai monstruoase decât lepra în sine, care măcar e un fenomen natural: leprosul asistând la propria slujbă de înmormântare, învelit în giulgiu, apoi simțind cum se aruncă peste el (uneori chiar în groapă) o lopată din pământul cimitirului, apoi declarat mort pentru lume și dus în afara orașului, după ce casa i-a fost prefăcută în cenușă.

— Și doctorul nu ți-a spus să te îngrijești, să iei anumite precauții?

— Ba da, să am grijă să nu mănânce părinții după mine.

Costals se gândește la doctorul acela mare, director al unui centru de combatere a tuberculozei, pe care îl întrebase odată ce făcea

centrul pentru bolnavii lăsați la ei acasă, și care i-a răspuns oarecum stingherit: „Le dăm o scui pătoare”.

— Și părinții tăi ce spun?

(Emoția îl tâmpea.)

— Nimic.

— Mai ai și alte pete pe corp?

— Nu, doar asta.

— Prin urmare, ai avut de-a face cu leproși?

— Unchiul nostru avea lepră. Nu cel din Casablanca, altul, care locuia la noi. Dar a murit acum trei ani.

— Locuia împreună cu voi!... Fără să luați niciun fel de precauție specială?

— Nu!

— Nici n-a fost îngrijit?

— De două ori pe an, se ducea la moscheea din Sidi Bennur, la Marrakech.

Veșnicul instinct al celor neînsemnați, să creadă de preferință în cel care minte. Între Institutul Pasteur și vraci, alege vraciul; și încă e bine că nu alege preotul.

— Am să vorbesc cu doctorii de la spital, la Marrakech, să aibă grijă așa cum trebuie de tine, când o să te duci acolo.

Pentru prima oară, fața Rhadidjei, atât de liniștită până atunci, s-a alarmat.

— Să nu faci asta! Dacă află că mă cunoști, au să-i spună tatei.

— Doctorii din Marrakech habar n-au de tatăl tău. Și-apoi, o să-i rog să fie foarte discreți.

— Nu! Nu!

— Dar n-o să te las să fii îngrijită oricum acolo când pot să pun o vorbă bună pentru tine. Ceea ce vreau eu să-ți întreb bine în cap e să facă tot ce se poate pentru vindecarea ta. Să fii trimisă chiar și în Franța, dacă o să fie nevoie.

Stând tot așezată, Rhadidja își plecase capul atât de mult, încât nu-i mai vedea decât părul. Vru să-i ridice capul, dar ea se împotrivi, ca un copil

bosumflat. Complet indiferentă față de boala ei groaznică, dar răscolită de un pericol inexistent. Și nu-i nevoie să te duci în Atlas ca să vezi o asemenea reacție din partea unei persoane tinere...

— Bine, bine, n-o să pomenesc nimic de tine, îi spuse el în cele din urmă, hotărât să intervină, dar voind s-o liniștească.

Se uită din nou pe hârtia aceea. Soarta unei ființe dragi, în cele cinci litere ale unui cuvânt mângălit cu creionul. Și poate că și propria soartă. Acum n-o mai dorea. Nu că ar fi nutrit față de trupul acela veninos oroare sau numai dezgust, ci era răvășit de emoție. Și care nu era mai bine așa? Cel mai înțelept era să se abțină de la orice contact intim astăzi, iar mâine să se ducă la Taud, la patru kilometri de-acolo, unde se afla o infirmerie cu un infirmier indigen (pentru cei care construiau un pod nu departe de acolo). Cel puțin o să afle de la infirmier câte ceva despre puterea de contaminare a leprei: ca să-și poată da seama dacă era rezonabil sau nu să se culce cu ea mâine seară.

Îi împărtăși planul lui. Dar spaima, care dispăruse de pe fața Rhadidjei, se ivi iar.

— Dacă vorbești cu Haoucin despre lepră și știe că ești la Tighremt, o să ghicească numaidecât că pentru mine ai venit. Și-o să-i spună tatei...

— Atunci, n-o să mă duc.

De data asta era sincer: spaima Rhadidjei i se părea întemeiată.

Ei bine, atunci o să se culce cu ea. Nu se vedea făcând un traseu de patru mii de kilometri dus-întors, ca s-o vadă pe-o femeie ce-i era dragă, dar fără să se atingă de ea pentru că avea o pată de lepră. Nu dorința carnală îl îmbolnăvea. Nici vreun sentiment al datoriei față de ea sau față de sine. Nici chiar, la drept vorbind, sentimentul că actul cu pricina ar fi ceva „de bine!” Ci sentimentul că ar da dovadă în același timp de frică și de lipsă de eleganță, nefăcându-l. S-o trimită așa, acasă! Și-apoi, orice bărbat în locul lui, dacă n-ar fi tont de-a

binelea, ar face la fel. Cât despre risc, fără să mai vorbim de ultimul război, nici de cel viitor, în viața lui de zi cu zi, aflată la discreția atâtor tați, frați și amanți de-ai metreselor (cele mai multe dintre ele minore, pe deasupra), risca întruna; și se culcase de sute de ori, fără să fi luat niciun fel de precauție, cu sifilitice și tuberculoase. Nu era, așadar, decât un risc ca atâtea altele, lipsit de ispită, dar necesar. Unul în plus sau în minus.

— Dezbracă-te, drăguță. Vrei?

Atât de mulțumit să i-o spună. Inima începu din nou să-i bată nebunește, dar se liniști după o clipă.

Avusese de gând să-i examineze corpul. Dar numaidecât fetei i s-a făcut frig și s-a vârat repezător în așternut. Nici vorbă s-o mai faci să iasă de acolo! „Întoarce-te. La dreapta. La stânga”, în timp ce ea ar dârdâi: cum naiba să poți face una ca asta?

„Tubibul a examinat-o acum nouă zile și n-a văzut decât o pată. Puține șanse să fi apărut vreo alta de-atunci. Cât despre organele genitale, cu siguranță că le-a văzut, de vreme ce a căutat-o de sifilis.” Nu contează. Și, în vreme ce se dezbracă îndărătul tăbliei de la pat, avea întrucâtva senzația că seamănă cu soldatul care-și aranjează uniforma cu un minut înainte de-a ieși din tranșee.

A plonjat în așternut așa cum plonjezi în vreuna dintre acele bălți clocite din oază, verzui la culoare, și în care un șarpe înoată cu o viteză groaznică.

Dar când i-a simțit căldura, orice îngrijorare s-a topit. Cea care se afla acolo era Rhadidja, credincioasa, minunata Rhadidja. (Și simțea în relief un tatuaj recent de-al ei de pe braț, unde cerneala încă nu fusese absorbită, ci stătea la suprafața pielii.) Era cea pe care-o cunoștea până-n măruntaie, sacul din carne în care-și depozita sămânța. Locul securității lui, ba chiar și a securității lui carnale: niciodată nu consimțise să se izoleze de ea (nu *posezi izolându-te!*), cu toate că-l căptușise cu două blenoragii, în 1924 și în

1926; iluzia securității cârmuia – așa voia el – relațiile lui cu femeia aceasta, care-l otrăvea cu regularitate. Prosopul pe care i-l înfășurase de mână periculoasă, ca să se apere, s-a desfăcut și s-a rătăcit prin așternut: ei bine, n-avea decât. Evită, totuși, gura fetei.

Abia începu s-o mângâie, că fața Rhadidjei se abandonează derivei, ajungând pe tărâmul viselor. Și iată că voluptatea pune pe loc stăpânire pe ea, o cotopește, o poartă cu sine! Ochii i se mișcă pe fața ce rămâne împietrită, nările i se umflă, ca ale unui cal de maneaj. Și când, cu ochii sticloși, stinși, asemănători unor planete moarte, Rhadidja îi caută gura, el pune stăpânire pe gura ei, a ei, cea care ieri era căptușită cu un roz supranatural, așa cum sunt căptușite caleștile pentru tineri căsătoriți algerieni, și pe care mâine și-o imaginează cu cerul gurii perforat ca de sifilis. Îi ia gura și i-o lucrează temeinic, pe îndelete. E aspirat de femeia asta așa cum fluviul e aspirat de mare. Plăcerea riscului, absentă până atunci la el, iată-o că se instalează. Agățat de gura aceea atât de aproape de „rinita cu sângerare”, se simțea ca parașutistul care vede că nu i se deschide parașuta. Asta și nimic mai mult, la urma urmei, și era conștient că, atunci când sorbea îndelung gura tuberculoaselor aflate într-un stadiu avansat al bolii, din moartea lor se făcea viață. (Ce mult îi plăcea să le sărute în scobitura obrajilor, asemănătoare văii line dintre două dune, ca și pe tâmpilele lor asudate, de care li se lipea părul! Ce mult îi plăcea să vadă cum plăcerea le vlăguia un pic mai mult în fiecare zi! Ce mult îi plăcea să le posede în timp ce tușeau, în felul acelor rafinați care sodomizează rațele în vreme ce le decapitează! Edmonde, cu gura ei groaznic de uscată; ținând limba lui Edmonde între buzele lui, i se părea că ține între buze limba unei reptile, și-i plăcea.) Și așa cum atunci își spunea: „Tuberculos, eu?... Asta-i bună!” la fel și în clipa asta ricana: „Lepros, eu? Haida-de! Doar știu prea bine că sunt

blindat! Ca o mașină de război!” Avea o încredere aproape mistică în organismul lui, ca aviatorul în aparatul ce se clatină, ca un căpitan în corabia lui supusă ruliului, luând apă, dar care ajunge totdeauna în port.

— S-ar zice că n-ai mai făcut-o de mult, îi spuse Rhadidja cu naivitate.

Mai târziu, i-a fost rușine că nu i-a dăruit cea mai mare dovadă de afecțiune – sărutul pe gură – decât dus de elanul sexual. Luă mâna cu pata și o sărută cu devoțiune, nu departe de însemnul leprei. Nu avea nici urmă de oroare, de îndrăzneală, ci doar senzația de afecțiune pe care o nutrea față de ea.

După ce fata plecă în cea mai mare liniște, Costals așteptă o bună bucată de vreme lipit de ușă, îmbrăcat sumar, ca să se asigure că nu se întoarce, că nu avusese niciun incident cu cineva din fondouk. În sfârșit, nu mai stătu la pândă. Încă o întâlnire clandestină petrecută cu bine! De peste cincisprezece ani, în viața lui, succesiunea asta permanentă de lucruri periculoase care nu se sfârșeau rău...

Se duse să ridice un colț al paltonului care spânzura pe lungimea ferestrei. Treceau bărbați și copii, înveșmântați cu toții în djellabe de culoare închisă, cu glugă, ce te duceau cumva cu gândul la niște călugări și călugărași. Focul se răspândise. Atât de vizibil. Așa cum se răspândește lepra. Sub rouă de stele.

Apoi se trânti pe pat, așa îmbrăcat cum se afla, într-atât de frig era în casă. Cearșaful de dedesubt păstra o îndoitură, un *cifi*, acolo unde fusese prins între coapsele Rhadidjei.

Și se simți mulțumit, ca și cum odată cu cele petrecute ar fi făcut o faptă bună. Îi veni în minte o întâmplare, citită în vreun *cancionero*, când fiica regelui Franței și a „reginei Constantine”, răpită de un cavaler și voind să-și păstreze curătenia, îi spune răpitorului că e fată de leproși, ca astfel să

n-o atingă. Costals îl disprețui pe cavaler, ceea ce îi spori mulțumirea. Încremenit, cu ochii ațintiți la tavanul ondulând, i se părea că simte cum îi zvâcnește în sânge otrava injectată de Rhadidja. Avea două senzații perfect distincte. Că, dacă luase boala, ei bine, în ciuda a tot și a toate, n-avea să regrete ceasul acela de plăcere duioasă. Și că grozăvia răului avea să fie atenuată tocmai pentru că venea de la ea. Își spunea: „Ah! n-are decât să mă molipsească de lepră!”, așa cum o femeie își spune despre bărbatul pe care-l iubește: Ah! de-ar fi să-mi dăruiască un copil!”

Și totuși, soarta lui era să fie un răsfățat al zeilor.

XIII

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

Scrisoare reexpediată de la Paris la Marrakech

20 februarie 1928

Mi-am regăsit echilibrul și sunt mulțumit de asta. Oarecum descumpănită, totuși. Unei femei care se liniștește totdeauna parcă i-ar lipsi ceva. Să nu-ți închipui că mă simt jenată din cauza ultimei mele scrisori. La urma urmei, dacă nu vrei să le tulburi pe femei, n-ai decât să nu vii după ele în casa lor prin radio. E simplu.

Da, un pic tristă. Reacția, desigur. Și mi-a fost adus un taier despre care credeau că o să-mi vină bine (nu te văd niciodată, și totuși numai pentru dumneata mă îmbrac), dar care-mi dă un aer... să nu mai vorbim! Mă îmbrac prost, dar măcar îmi dau seama când nu mi se potrivește ceva. Și mă deprimă. Și-au fost și probele, când mi-am văzut chipul repetat de vrei șase oglinzi. Mă uimește totdeauna când îmi văd fața în oglindă, și încerc s-o regăsesc pe cealaltă, cea de pe vremuri, prima mea față. Pasiunea mea – vreau să spun pasiunea mea pentru dumneata: pun punctul pe i, deoarece s-ar putea să nu înțelegi pasiunea mea mă obosește și mă îmbătrânește mai mult decât dacă aș fi dus o viață ștearsă. Iată pentru ce m-am ostenit să-mi schimb viața! Ah! Să poți îmbătrâni liniștit, după ce-ai renunțat de bunăvoie. Vremea aceea când în sfârșit ai putea fi împăcată cu propria ta față... Dar pentru asta ar trebui să fi dobândit măcar o firimitură...

Îmi năruî totuî, totuî. Numai că zic: da, da, nu vreau altceva decât pe dumneata. Și în același timp sunt obosită de dumneata: pun punctuî pe i. Se întâmplă des acum, ca atunci când mă apucă să te chem, să-mi iau capuî în mâini, să închid ochii atâta cât să simt că mă ia un pic cu leșin, iar apoi trece. Sentimentuî meu pentru dumneata o să dispară; o să dispară așa cum dispar lucrurile inutile. Încet-încet, încolțește în mine hotărârea de a nu-ți mai scrie. O să tac și-o să mă ascund. Ce aș putea pierde de pe urma dumiîale, care să nu merite a fi pierdut chiar acum? (Cugetare a unei femei care are când și când o străfulgerare de judecată.)

Primăvara mea sexuală a fost întârziată cu zece ani din cauza prea marii sincerități a mamei. Încât ajungi să te întrebi cum e mai bine: să-i lași pe copii în misteruî ce înconjoară lucrurile referitoare la sex sau să le prezinți situația întocmai așa cum e, atunci când „discuțiile vinovate” încă nu i-au stricat. Ambele metode duc la catastrofa. O dezvăluire făcută prea curând, o știu din experiență, întârzie evoluția sexuală. Când aveam între cincisprezece și douăzeci de ani, perechile pe care le vedeam mă îngrozeau, tocmai din cauza actului sexual. Doar la gândul că un bărbat ar putea intra în vorbă cu mine mă zbârleam. Fiind singuratică de feluî meu, dezvăluirea sexuală n-a tăcut decât să mă sălbăticească și mai mult. Deci pentru asta erau toate pupăturile de mâini, toate sclifoselile, toată viața de societate! Baluri, vizite, cazinouri, am refuzat tot. Ba chiar am spus o bucată de vreme că sunt logodită, ca să fiu lăsată în pace. În schimb, până la treizeci de ani n-am știut nimic despre psihologia actului sexual. Greșeala pe care am făcut-o în privința dumiîale (Domnuî de Charlus!...) m-a pus pe gânduri, și de șase luni înapoi am cumpărat o groază de cărți de psihologie și de psihanaliză. Ei bine, după ce-am citit toate astea, nimic n-o să mă facă să-mi scot

din cap că există o anume anomalie în viața dumitale, tributul plătit pentru talentul pe care-l ai, după cum o anomalie există și în viața mea. Wagner, știi doar, îi spunea lui Liszt că, dacă ar fi fost fericit, n-ar fi scris o notă. Pui în opera de artă pe care-o faci ceea ce n-ai fost în stare să-ți pui în viață. Dumnezeu a făcut lumea pentru că era nefericit.

Înainte de-a te cunoaște, am ascultat la *Muza Lamartiniană* din Issoudun o conferință ținută de o poetesă obscură, dar dăruită întrucâtva, Claude Violante, în realitate domnișoara Marie-Alix de la Roche de Villebrune, o tânără domnișoară de vreo patruzeci și doi sau trei de primăveri. Titlul era puținel caraghios: *Un mare scriitor trebuie să fie în mod imperios virgini*. Dar ideea nu era. Femeia aceasta pretindea, aducând numeroase dovezi științifice în sprijin, că un artist, cu cât vorbește mai elocvent despre un lucru, cu atât îl cunoaște mai puțin, că dintre faimoșii cântăreți ai femeii, Baudelaire, Poe și Pierre Louys erau impotenți, că d'Annunzio cu siguranță că rămăsese virgin până la o vârstă înaintată, că Byron era un refulat care prefera băiețandrii în locul femeilor, așa cum se poate vedea din prietenii lui stranii cu Eddington, Niccolo Giraud, lordul Clare etc... și că adevărata Aziyade „era un băiețăș” (spusa, pe cât se pare, îi aparține domnișoarei Juliette Adam); pe scurt, că e de-ajuns ca un literat să cânte magnific femeia, pentru a ne îndritui să tragem concluzia că fizic o cunoaște foarte puțin. M-am gândit la toate astea în timp ce ascultam convorbirea dumitale de la Radio-Paris. Stinghereala evidentă pe care o încercai vorbind în public m-a făcut să cred că ești timid și că timiditatea asta trebuie să se extindă asupra multor lucruri. Ceea ce mi-a confirmat gândul meu dintotdeauna, izvorât din instinctul feminin, cel care niciodată nu înșală: că insistența cu care pui accentul în opera dumitale asupra actului carnal e un indiciu că experiența pe care o

ai în acest domeniu e restrânsă. Și cum niciodată n-am înțeles de ce te înverșunezi să ne refuzi amândurora o bucurie nevinovată, ceea ce ține pur și simplu de demență... Poate că de data asta îmi va îngădui să înțeleg un pic: nu numai că niciodată nu te-ai gândit ca, făcând dragoste, să-i dăruiești plăcere celuilalt^[6] (de aceea nici nu-ți trece prin minte că, dorind o femeie, înseamnă să-i aduci o dovadă de dragoste), ci dumitale însuși nu ți-e pe plac plăcerea, nu-ți place actul carnal.

Nu-i nevoie să-ți spun: cu cât dumneata ai *mai mult*, cu atât eu, care nu am *nimic*, te simt mai aproape de mine. Ipoteza pe care am făurit-o în legătură cu dumneata mă ajută să trăiesc. Prin urmare, e adevărată.

A.H.

Poate că încerci să te rogi și nu poți. Bietul de tine, de neînchipuit până unde poate merge nefericirea. Și totuși, ce multă fericire s-ar face, când n-ai nimic, cu absența de fericire a celui care are totul, ca dumneata!

(*Scrisoare clasată de destinatar, fără a o deschide.*)

XIV

În următoarele cinci zile, în fiecare seară, după ce se înnopta, Costals a primit-o la el pe Rhadidja și a cunoscut-o.

În afară de ora asta atât de plăcută, toate celelalte erau o adevărată încercare. Timp groaznic, și își spunea: „Ploaie zădărnicioare de întâlniri. N-o să vină. Prea plouă”. Cămăruța aceea era sinistră, cu pereții împodobiți de motive ornamentale (indigene) care aproape că nu se mai vedeau sub stratul de jeg de deasupra, cu coloana ei sculptată cu cuțitul, susținând fără convingere tavanul ondulat, amenințând să se prăbușească la prima ninsoare ceva mai consistentă. Marea de nori năpădea în dreptul ferestrei, așa cum oceanul asaltează hublourile unui vas; deasupra acestei mări, zăpada piscurilor, ca spuma la suprafața oceanului furios. Totdeauna spera că într-o bună dimineată vor fi dispărut, așa cum nu departe de acolo se întâmpla cu mirajele; dar nu, uite că rămâneau pe loc, proteste. În încăperea pe care kanun-ul nu izbutea s-o încălzească (în Africa de Nord, în schimb, nici că s-a pomenit vreodată să faci focul ca să te încălzești), cu picioarele înfășurate în cuvertură, cu fularul la gât, Costals încerca să lucreze; în sfârșit, se vâra în pat așa îmbrăcat cum era, și-acolo continua să vânture hârtiile. („Ce mai greșeli! Ce mai greșeli!” exclama Rhadidja când sosea și-și arunca ochii pe ciornele pline de ștersături.) Relațiile lui cu patronul, un mare patriot și un bandit fără pereche, erau pentru Costals o altă încercare, din cauza strădaniilor de cordialitate pe care trebuia să le facă. Fonduk-ul prezenta totuși acest avantaj: lumea venea și pleca de-acolo ca la piață. Și totuși, Rhadidja era în pericol să fie văzută. Ca să evite orice incident neplăcut – fata susținea că părinții nu știau nici acum de purtările ei, Costals se vedea

silit să-i cânte-n strună patriotului. Chiar dacă plăcerea nu-i niciodată prea scump plătită, are totuși un preț destul de piperat. E de-ajuns ca uneori să ne silească a renunța la insolență și să ne învețe să dăm laba, iată cum ni se poate măsura puterea.

De cum sosise în Maroc, Costals îi scrisese lui Solange. I-a scris și din Tighrent o scrisoare, pe care avea s-o pună la poștă peste câteva zile, la Marrakech. În general, la capitolul scrisori, se comporta întocmai ca un copil. Chinuindu-se să le scrie așa cum niciodată nu se căznise cu cărțile lui, pentru că niciodată nu știa ce să spună; de asta și spunea vrute și nevrute, doar ca să sporească numărul de rânduri; le lăsa, apoi se apuca iar de ele, așa cum se joacă pisica cu șoarecele; iar la sfârșit lăsa totul baltă, sub pretext că mințise destul în ziua aceea. Ce să mai spunem atunci de scrisorile trimise lui Solange! Le scria din datorie: torentul uitării începuse să curgă în el. Ajunsese la capătul acestei femei așa cum ajungi la capătul țigării; Solange își trăise traiul. De fiecare dată când se gândea la vina lui față de ea, era ca și cum ar fi tras de un pansament: îl ustura și începea să sângereze. În restul timpului însă, nicio durere. Și totuși, își pusese în cap s-o legene pe Solange, să mențină conștiincios flăcăruia aceea... De unde și tandrețea nespusă și afectată a scrisorilor lui: voia să dovedească prea multe, întocmai ca un soț; dar vai! „un lung discurs nu înseamnă și-o iubire îndelungă” (sfântul Augustin). La urma urmei, scrisorile acelea nu erau cine știe ce lungi. A scurtat-o pe una, pretextând sosirea unui autocar ce trebuia să-l ducă. Pe alta fiindcă rămăsese fără cerneală la stilou, și e atât de neplăcut să scrii cu creionul. Și în una, și în cealaltă, plin de admirație pentru ceea ce făcea; și, ca un negustor care-și plătește datoriile, sublinia mirarea ce-l cuprindea pentru faptul că-i scria, îi amintea că în clipa aceea nu mai scria nimănui, că-și abandonase toți

prietenii. Și cu o minunată inconștientă, care era cu atât mai minunată cu cât nu era inconștientă, exclama: „Și te mai plângi!” Regreta ceea ce trebuise să întreprindă împotriva ei, remușcări însă nu avea. Cine-o pusese să vrea morțiș s-o ia de nevastă? (De ce ținuse Andrée morțiș ca el să se culce cu ea?) Ca un automobilist necăjit de-a fi călcat pe cineva, dar care, cu toată bună-credința, nu se poate împiedica să nu-și spună: „De ce mi s-a vârat sub mașină?”

În ziua plecării spre Marrakech – unde intenționa să stea vreo șase-șapte săptămâni, pe urmă la Sous, apoi în altă zonă din Atlas – cu câteva clipe înainte ca Rhadidja să iasă, zise:

— Știi, te iubesc mult.

— Știu.

— Cred că ți-am spus tot ce aveam să-ți spun. Dar tu, tu n-ai nimic să-mi spui?

— Nu...

Niciun fel de rea intenție în acel „nu” care nu era decât expresia cea mai simplă și mai chibzuită a realității: că nu găsea nimic să-i spună. Costals, în cele șase zile, o copleșise cu tot felul de drăgălășenii (și cu bani). Îi dăduse o dovadă puțin obișnuită, dacă nu de dragoste, măcar de „ceva”, nelăsându-se oprit de boala ei: îi promisese că va face tot ce trebuie ca ea să fie tratată de doctori cu cea mai mare grijă. Și totuși, fata nu avea nimic să-i spună. Când a plecat, Costals a avut ca un fel de fior; nu un fior de durere, ci un fior de stupoare: „De necrezut!...” Și totuși, e mai bine să nu primim niciun fel de manifestare de recunoștință, pentru ceva ce merită recunoștință, decât să primim din partea cuiva (nimic mai stingheritor) o recunoștință disproporționată față de puținul ce l-am făcut pentru el, și încă nu cu tragere de inimă. Pe urmă a aflat. De ușurare că întâlnirile dintre ei avuseseră loc fără niciun incident la fonduk. Bărbații care practică amoruri clandestine, orice loc amoros ar părăsi, de orice metresă s-ar

despărți, de fiecare dată când o altă etapă a vieții lor se sfârșește, au oftatul ăsta de ușurare: „Încă un flagrant delict evitat!” Amestec dulce-amăru de melancolie și ușurare, ca vânticelul răcoros și căldura abia simțită pe plajă. Iar deviza lor ar putea fi: „O dura cât o dura!”

— Sunteți Pierre Costals, scriitorul? zise doctorul Lobel de la spitalul din Marrakech. Stați jos. Mă scuzați, dar o profesie ca a mea îți ia tot timpul... și-apoi, noi cei de-aici ne sălbăticim... în fine, mai bine să vă mărturisesc din capul locului: n-am citit niciuna dintre cărțile dumneavoastră.

— E mult mai bine așa, fu de acord Costals, cu o insolență de data asta inconștientă.

— Dar unul dintre prietenii pe care-i aveți mi-a vorbit mult despre dumneavoastră.

— Hm... Păi atunci, m-aștept la ce-i mai rău.

— E vorba de domnul Richard, profesor la liceul din Rabat. Să nu credeți, totuși, că n-am citit nimic de dumneavoastră. Îmi amintesc de un articol cu deosebire acid, unde cu elocință luați apărarea Turnului Eiffel.

— Ei cum!... protestă Costals scandalizat. Niciodată n-am făcut una ca asta!

— Chiar așa, nu vă mai amintiți? în urmă cu vreo trei patru ani! A existat pe atunci o campanie de presă care cerea demolarea Turnului Eiffel. Și-atunci ați scris un articol ca să arătați că, vrând-nevrând, Turnul face parte din patrimoniul Parisului.

— Se prea poate ca în cuprinsul vreunui articol să fi spus incidental că toate acele bruște indignări jurnalistice împotriva Turnului Eiffel și împotriva Trocadero-ului erau simple snobisme, simple înșelăciuni, afară de cazul când vor fi fost suspecte. Dar niciodată n-am *consacrat* un articol Turnului Eiffel, zise Costals cu o vehemență conținută.

Faptul că publicase opt cărți făcute din sângele și carnea lui, dar că nu fusese reținută decât o frază oarecare ce-i picase sub pană într-o cronică de ziar, și al cărei sens mai era și deformat, ce simbol mai elocvent despre relațiile dintre scriitor și publicul lui! Și totuși, nimic mai firesc ca un doctor să nu-i fi citit cărțile; doctorii au altele pe cap. Chiar și așa, totul s-ar fi lămurit mai bine dacă Lobel ar fi avut cea mai vagă idee despre cine era Costals. Până la urmă, acesta aluneca ușor pe-o pantă clasică, de la faptul că Lobel nu-l citise la presupunerea că Lobel era o nulitate pe cinste. Puterile doctorului sunt într-atât de mari nu doar asupra trupului nostru, ci și asupra minții noastre, încât avem tendința să-l judecăm nevrednic de ele. Viața noastră în întregime depinde sau poate depinde de el, ceea ce ne face să fim severi față de el; abia dacă-i îngăduim să aibă alte gusturi decât noi în materie de literatură, politică, erotism sau gastronomie.

Doctorul Lobel era un bărbat de vreo cincizeci de ani, cu păr de fotograf și mustață de actor monden; ceea ce va să spună că avea părul un pic cam lung, totuși nu îndeajuns de lung cum l-ar purta un pictor prost, iar cele câteva fire de mustață tăiate aproape de la rădăcină îl făceau să semene cu actorii în rol de conte de prin comedii, a căror viață întreagă ar fi otrăvită de n-ar avea senzația că sunt spâni, dar care păstrează totuși câțiva peri pentru liniștea contesei. Frumusețea feței lui Lobel nu sta nici în vreo expresie de inteligență, nici în una de caracter, ci în ereditatea feței lui: era fața unui om de la finele domniei lui Ludovic al XIII-lea sau de la începutul domniei lui Ludovic al XIV-lea; te impresiona dacă simțeai asta. Dar când ochii ți se ridicau de pe o față atât de delicată și dădeau de mâini, se opreau surprinși: degetele acelea roz și grăsulii ca niște cârnăciori, încheieturile butucănoase și grosolane ale mâinilor erau mâinile unui om al cărui tată ținuse coamele

plugului vreme de cincizeci de ani. Față de consilier la Marea Cameră în anul de grație 1640 și mâini de învățător din 1928. Discordanța era aceeași ca în cazul anumitor adolescenți din popor, care lucrează și care au o față de înger, iar mâinile ca ale unui fierar bătrân. Dar cel mai mult te uimea la doctorul Lobel faptul că purta o mică baretă a Legiunii de Onoare pe halatul de spital, ceea ce producea același efect ca în cazul unui jucător de fotbal care-ar fi purtat însemnul decorației chiar pe tricou. Poate că doctorul Lobel, atunci când se îmbăia, își agăța bareta decorației de părul de pe-un sfârc.

După ce scăpă de Turnul Eiffel, Costals îi spuse ceea ce avea de spus. Iar Lobel răspunse:

— Am cunoscut într-un *bled*^[7] unde eram singurul doctor un funcționar francez care, atunci când metresa lui indigenă s-a aflat în pericol de moarte, nu m-a chemat de teamă, de teamă să nu mi se pară urâtă. Totdeauna le spun întâmplarea asta europenilor care îmi cer să intervin pentru maurele lor. Acestea fiind spuse, mă întorc la cele ce așteptați din parte-mi.

În tot Marocul, lepra e în plină expansiune. (Spunea asta cu un aer oarecum triumfător, ca și cum ar fi subînțeles: „Noi, doctorii, n-o să șomăm”.) Dar înainte de toate, trebuie să vă corectez părerile în legătură cu această boală. Există boli pe care lumea le tratează cu ușurință, dar care pot avea urmări foarte grave: bronșita, blenoragia, rujeola, gălbinarea etc. Și există unele boli (sau simptome) care sunt mai puțin grave decât se crede. Sifilisul, dacă e tratat imediat, nu mai e periculos în ziua de azi. Faptul că stai în curent nu e periculos dacă nu ești transpirat. Onanismul, cu care sunt terorizați bieții băieți, „nu e altceva decât actul sexual obișnuit”, a scris-o chiar Janet. Boala lui Hansen (asta era lepra, în stil consolator, pe cât i s-a părut lui Costals) nu vreau să spun că n-ar fi gravă, de vreme ce se moare de

pe urma ei. Totuși, nu-i chiar așa pe cât își închipuie lumea. Mai întâi, incubația e înceată: poate dura între opt și zece ani. Și evoluția e înceată; boala poate fi, dacă nu vindecată, măcar întârziată. Micuța dumitale maură poate că are în fața ei încă zece ani de viață aproape normală și fără suferințe: există perioade de evoluție rapidă, întrerupte de remisiuni foarte prelungi – și cel puțin douăzeci de ani înainte de a-și da sfârșitul. („Asta-i capital pentru mine, își zise Costals, dacă am luat boala. Nu-mi mai trebuie decât zece ani de luciditate, ca să termin partea esențială a operei.”) în sfârșit, și mai cu seamă asupra acestui lucru vă atrag atenția, molipsirea nu-i deloc ceea ce se crede. Mai puțin fatală decât a tuberculozei, de vreme ce nu se ia din zbor. Vă mirați că Rhadidja și unchiul ei n-au fost izolați. Nu toți leproșii sunt izolați. Firește că avem spitale speciale, dar în multe locuri leproșii sunt puși în salonul comun, dacă nu cumva sunt pur și simplu lăsați în libertate. Există trei sute de leproși la Paris, dintre care numai douăzeci sunt spitalizați (la Saint-Louis): ceilalți se plimbă. Chiar și la Saint-Louis, totdeauna au fost și mai sunt și-acum în salonul comun, dar nu s-a cunoscut niciun caz de contaminare. Ba mai mult, hanseaticii căsătoriți pot avea raporturi sexuale ani de zile fără să fie atins consortul. Pe scurt, din punct de vedere medical nu e imposibil, dar e de-a dreptul improbabil ca, în cele șase contacte pe care le-ați avut cu femeia asta, să fi contractat bacilul care, cu câteva zile mai înainte, nu fusese depistat pe organele genitale. „Totdeauna ai dreptate riscând, își spunea Costals. Știam și eu că, dat fiind tratamentele moderne, sifilisul a devenit o plăcere. Dar lepra!...”

— Să punem totuși răul în față, zise Costals. Să zicem că aș fi contaminat, când ar putea apărea primul simptom?

— Peste patru luni sau peste patru ani, e tot ce vă pot spune!

— Ar trebui să iau de pe acum unele măsuri preventive?

— Măsurile preventive, în cazul dumneavoastră, ar fi să întrerupeți relațiile cu această persoană. Nu trebuie să ne jucăm cu mucoasele! Am să dau dispoziție ca fata să fie adusă aici cât mai repede. Am s-o examinez din nou, cu toate că Maybon e foarte sigur pe ce-a făcut: examen nazal și tot restul. Îi vom face injecții cu chaulmoogra. Pe urmă, tot în bledul ei o să se ducă. Aici nu spitalizăm decât leproșii într-un stadiu avansat. La Marrakech a fost proiectat pentru ei un lazaret, dar n-o să fie gata decât peste vreo doi-trei ani. La Tighremt, doctorul Maybon o s-o viziteze cu regularitate pe protejata dumneavoastră; am să dau și eu o mână de ajutor. Infirmierul din Taoud o va îngriji și va fi atent ca fata să nu întrerupă tratamentul de tot la cea dintâi ameliorare, obicei clasic în rândul arabilor.

Lobel i-a propus lui Costals să-l ducă să viziteze câțiva leproși, la spital.

— Numeroși oameni de litere, iar femeile fără nicio excepție, care sunt în trecere pe-aici, se fotografiază împreună cu leproșii, a spus el cu un zâmbet jignitor.

Costals însă a refuzat. „Nimeni n-are de câștigat dacă-mi stimulez în felul ăsta imaginația. Și-apoi, toate astea țin de pitoresc, iar pitorescul nu mă interesează.” A acceptat în schimb ca doctorul să-i împrumute o lucrare de specialitate, în care un capitol întreg trata despre lepră. Voia să știe, dar să știe fără a risca să-și piardă sângele rece.

Avu totuși parte de „pitoresc”, vrând-nevrând. Fotografii de „faciesuri leonine”: priviri rătăcite, nasuri zdrobite, gene și sprâncene căzute. Bolnavi ale căror degete, picioare și organe genitale căzuseră, putrezite. „Ar fi un dar nemaipomenit pentru mine, dacă aș putea să n-o mai iubesc, își

spuse Costals cu multă înțelepciune, căutând instinctiv poziția ce n-ar fi adus suferință. Dar poate că atunci când va începe să se desfigureze, natura mă va ajuta de la sine... Cu toate că nu-i nimic sigur.”

Abia peste o săptămână Rhadidja urma să sosească la Marrakech. Se gândi dacă să o aștepte, dar în cele din urmă socoti că nu avea rost. A doua zi, porni spre munți.

XV

După sosirea la munte, Costals avea totuși grijă ca în fiecare joi să se afle într-un bled unde venea poșta, ca să poată lua scrisoarea fiului lui, care-i scria, duminica, dintr-un orașel de lângă Londra, unde învăța la un colegiu. Dintre cele aproximativ două sute de scrisori care-i soseau într-o săptămână, numai scrisoarea lui Philippe îl interesa; celelalte erau, după dispoziția sa de moment, ori răsfoite cu ne-răbdare, ori rupte și azvârlite, să fi fost scoase din plic. O scrisoare pe care o aștepti cu adevărat, o scrisoare ce-ți face plăcere – una din două sute – oare nu asta-i proporția obișnuită?

În ultimul trimestru al anului 1927, Brunet, aflat la liceul din Cannes, susținuse sus și tare că asta voia la rândul-i, să atace în forță impozanta masă de ignoranță adunată în el, dar că numai școala aceea îl împiedica s-o facă. Așa îi venise lui Costals ideea să-l înscrie la o școală particulară de lângă Londra: Anglia era la ordinea zilei de când Brunet fusese „fericit la culme”, în septembrie, la niște prieteni de-ai tatălui lui. Și-apoi, era un mijloc de-a scăpa de deformarea pe care belferii o exercitau asupra minților tinere în școlile secundare franceze; timp de douăsprezece ore, Costals avusese o adevărată depresie nervoasă în ziua în care Philippe îl anunțase cu mare surescitare că tema la compunere franceză avea ca subiect: Racine zugrăvește oamenii așa cum sunt, iar Comedie așa cum ar trebui să fie.

Bine a spus cel din vechime că aceia care au copii sunt binecuvântați de zei, numai că „școlaritatea”, atunci când se manifestă prin asemenea teme absurde privitoare la niște lucruri lipsite de cea mai mărunță importanță, te-ar putea face uneori să regreti că ai un copil.

Între timp, dinspre Bradborough soseau noi plângeri. Brunet, la Paris, învățase în ordine stațiile de pe toate liniile de metrou sau pe-aproape; avea memoria aceea cumplită a copiilor isteți: înregistra totul, încât tatăl lui se simțea paralizat când era vorba să spună ceva de față cu el, de teamă ca în mintea copilului să nu se întipărească totul cu exagerare. Deși înzestrată astfel, memoria lui opunea rezistență limbii engleze; băiatul își dădea seama că niciodată nu va fi în stare s-o vorbească, și se chinuia din cauza asta, nu din pricina vreunor avantaje sociale pe care risca să le piardă, ci pentru că se lăudase pe lângă colegii lui de școală din Cannes că, la întoarcere, avea să știe engleza dumnezeiește. La început, Costals nu luase prea în serios jelaniile astea. Își amintea cum la doisprezece ani, Brunet plânsese atât de tare pentru un iepure de casă ucis, încât de pe atunci te puteai întreba dacă suferea chiar atât de tare pe cât părea, și-și mai amintea de Brunet prefăcându-se că se tăiaze într-una din zilele când făcuse o prostie, pentru ca cearta la care se aștepta să fie transformată în mângâieri; iată de ce Costals nu era dispus să-l creadă pe de-a-ntregul. Dar când din fotografiile trimise de băiat, a văzut că slăbise, și-a spus: „Simte că nu-i în stare să învețe engleza, de asta a slăbit”. Racursiu care sub strălucirea lui era solid. Și cum grația, efervescența, fantezia băiatului nu răzbăteau deloc din scrisorile lui, Costals se întreba: „Oare toate astea vor dispărea? Și dacă da, nu va fi fost din vina mea, care l-am lăsat cumva în părăsire?” „Când eram mic și fiecare dintre noi avea viața lui, nu mă gândeam la tine decât atunci când îți scriam, și uneori seara, la culcare. Dar acum aș vrea atât de mult să te văd.” Doar ca să recitească fraza asta, Costals scotocea iar în buzunar după scrisoarea băiatului – una dintre scrisorile pe care acum le scria cu mare regularitate și ușurință, în timp ce pe vremuri alcătuirea unei scrisori era pentru el o veritabilă

corvoadă. (Scrisorile lui de-atunci, cu marginea și rândurile liniate cu creionul) Și Costals își spunea (în ciuda faptului că nu suporta intimitatea cu nimeni, așa cum alții nu suportă intimitatea cu ei înșiși): „Când vrei să faci fericit pe cineva, e bine să-l faci cât mai repede. N-ar trebui oare ca de Paști să-l iau în sfârșit și definitiv la mine, la Paris?” Sau: „Capetele seci susțin că viața «e lipsită de sens», când totdeauna există posibilitatea să faci fericit pe cineva pe care-l iubești, iar tu să te nutrești de pe urma fericirii lui...” Se gândea că băiatul slăbise – de-adevărat sau era doar o impresie de-a lui – și-și făcea griji. În legătură cu fericirea lui. În legătură cu valoarea lui. Cu viitorul lui, în fața căruia se simțea ca un luptător în fața adversarului, șovăind asupra *felului în care* să apuce; căci se simțea o persoană prea aparte pentru ca judecățile lui asupra vieții să fie valabile din oficiu și pentru un altul, în afară de el singur. Tocmai aici e-aici, fiul lui era piatra de încercare ce-i slujea să discearnă, din ceea ce el socotea a fi bun, ceea ce era bun pentru toți sau măcar pentru aceia pe care-i iubea; Brunet era pentru Costals cauza unei reevaluări permanente în judecățile lui de valoare, a unei reflecții reînnoite asupra lor. (De pildă: „Pentru mine cunoașterea latinei e indispensabilă. Dar pentru Brunet? Iar dacă da, *de ce?*”)

Frământat de aceste gânduri, într-o zi, în timp ce sta pe o piatră înconjurat de zăpadă, a notat:

„Sfânta Tereza exclamă în legătură cu Satana: «Bietul de el, nu iubește!» Se înțelege, bărbatului, care niciodată n-a dus un buchet de violete unei femei sau n-a dezlipit timbre de pe scrisorile venite din străinătate, totdeauna îi va lipsi ceva. În același timp trebuie să spunem: «Bietul de el, iubește!» Acolo unde e iubire (și încă nu vorbim aici decât despre iubirea-afecțiune) s-a terminat cu libertatea, cu liniștea, cu viața desprinsă de realitate. Un bărbat e ruinat sau «dezonorat»; ar proceda cu

înțelepciune, dacă n-ar iubi, dar există o soție și un copil pe care-i iubește, așa încât ruina lui sau «dezonoarea» devin o adevărată tortură. Un bărbat e pe moarte, și toată fermitatea pe care ar dovedi-o în fața morții, dacă n-ar iubi, se destramă când în urma lui rămân ființe pe care le iubește, e îngrozit la gândul că le va pierde sau neliniștit gândindu-se la ce se va alege de ele. Iubirea otrăvește, iubirea roade. (Și repet, aici nu-i vorba despre iubirea-pasiune, ci despre afecțiunea conjugală, părintească etc.) Nu există înțelepciune filosofică pentru acela care iubește; nu poate exista o ființă înțeleaptă fără egoism. «Dumnezeu e iubire», spun creștinii. Necredinciosul răspunde ba una, ba alta, după cum ar putea să răspundă că, dacă Dumnezeu iubește, Dumnezeu e slab, Dumnezeu depinde de o făptură, și atunci nu mai e Dumnezeu. Un Dumnezeu care ar iubi ar fi un Dumnezeu sclav, iar un Dumnezeu sclav nu e de conceput. Uitați-vă la zâmbetul lui Buddha și nu ne mai vorbiți despre iubirea lui față de oameni: nu zâmbești așa decât atunci când nu iubești.

Și totuși, dacă lipsa de iubire înseamnă libertate sufletească și libertatea minții, îngrijorarea izvorâtă din iubire poate însemna uneori un sprijin pentru suflet și pentru minte. Grija față de sănătatea, de fericirea și valoarea unei ființe – nu permanentă, dar totdeauna regăsită când ieși din cuprinsul a ceea ce nu este ea – veghea aceasta e un soi de ciment ce se strecoară în toate golurile unei vieți, unește între ele elementele mai mult sau mai puțin disparate, le dă coeziune și drept urmare soliditate. Ea constituie unitatea atâtor vieți dispersate (dragostea maternă la văduve), după cum le dăruie și plenitudine.

Plenitudine! Cât de *prins* ești de cineva pe care-l iubești! Ar fi de ajuns ca să-ți fie singura preocupare. Dar legea cea nemiloasă, «arta contra iubirii», nu cârmuiește doar iubirea pasiune; am încercat-o nu numai în relațiile mele cu Solange și

cu alte femei: dacă nu i-am dăruit fiului meu tot ce-i mai bun din mine, e pentru că am dăruit aceasta operei mele, și există clipe când lucrul acesta mă tulbură până la angoasă. Cum, mi se va spune, o viață poate fi umplută numai pentru a gândi și a dori binele unei ființe? Eu, care mi-am rărit întâlnirile cu fiul meu ca să mă țin sub presiune, ca să doresc nerăbdător să-l văd, ca să nu mă obișnuiesc cu el și nici să-l iubesc, eu, așadar, răspund: da, de ce nu? îmi închipui foarte bine că aș fi putut, de zece ani încoace, să nu fac *nimic* altceva decât să mă ocup de educația fiului meu (instrucția lui fiind încredințată specialiștilor), exact asta ar fi însemnat să-i dau educație, în adevăratul înțeles al cuvântului, și să-l iubesc, în adevăratul înțeles al cuvântului. Aveam de ales între a construi un om și a construi o operă; am ales opera: Rousseau își abandonează copiii ca să poată scrie o carte despre copil. Pe tații obișnuți, câștigul banilor ori al măririi sau belota îi răpește de lângă copiii lor. Pe mine, opera m-a răpit dragostei și educației copilului meu, făcându-mă să-mi trădez copilul, să-l *amin pentru mâine* – în timp ce uneori, dimpotrivă, simt că fiul meu mă împrăștie, mă face să mă ocup când și când de cele pieritoare, în vreme ce instinctul meu cel mai imperios îmi poruncește să nu mă consacru decât celor veșnice. (Orice artist vrednic de acest nume procedează ca și cum opera lui ar trebui să fie veșnică.) Asemenea oceanului pe țărm: fiul meu când câștigă teren în mine, când se retrage. Dar oare nu asta e mișcarea oricărei iubiri? Se cuvine să ne plângem? Ce beție, să trăiești pe apa asta mișcătoare, nicicând secătuită, nicicând credincioasă, nicicând deznădăjduită, care e viața altuia! Cât despre antinomia artă-iubire, fără îndoială că nu-i decât un caz particular al unei antinomii universale. Dacă vrem să facem lucrurile cu profunzime, am putea ca în același timp – de pildă, în ceea ce mă privește – să creăm, să ne

cultivăm, să alergăm după aventuri, după glorie, și să iubim: se întâmplă ca una dintre aceste activități să fie totdeauna trădată.

...Nu sângele vorbește în mine când îl iubesc sau mai curând nu numai sângele: e o legătură care, de una singură, n-ar putea să-mi fie de ajuns. Natura mi-a dăruit copilul acesta, dar în asemenea împrejurări, încât aș fi putut să-l refuz, dacă aș fi vrut, așa cum am refuzat în cazul lui F...^[8] Mi-a fost dat, dar în același timp l-am ales și eu pe el, la fel l-am și iubit, dar totodată am vrut să-l iubesc, am vrut să-l iubesc așa cum creștinul (inteligent) vrea să creadă. Pe când mai era încă în inconsistența vârstei fragede, am pariat pe el; am pariat că va fi demn de această iubire, ca și de timpul pe care această iubire mi-l va lua...”

Așa cugeta Costals înconjurat de frumusețile naturii, atât de insipide pentru cel care a văzut un suflet. Și zâmbea la gândul că lumea literară vorbea despre „singurătatea” lui – singurătatea ta, pentru că tu nu frecventezi *lumea aceea!*... – în vreme ce n-a existat nicio perioadă din viața lui care să nu fi fost plină de o ființă pe care-o iubea, în vreme ce toată viața și-o petrecuse iubind, așa cum toată viața ne-o petrecem murind. Singurătate? Da, uneori. Dar o singurătate luminată mereu de afecțiunea pe care o dăruia, așa cum pe locul acela singurătatea înălțimilor era luminată de blândețea cu care soarele încălzea zăpada.

XVI

O întâlnea în fiecare duminică seara, în tren, atunci când ea se întorcea de la mătușa Charlotte. Într-una din zile i-a spus cine era și că de multă vreme o remarcase. Îi ceruse îngăduința să-i scrie, apoi o condusese la ușa casei ei. Îi scrisese de mai multe ori. Ei i se păruse că scrie bine; scrisorile lui o încântau. Încântarea dispărea atunci când dădea ochii cu el, în fiecare duminică seara: „visul” ei era cu mult mai frumos de departe! în cele din urmă, a cerut-o. Cererea îl viza nu atât pe el, cât un anumit pavilion delicios din secolul al XVIII-lea, care chiar atunci urma să fie liber... Pavilionul ăsta luase pe umerii lui întreaga afacere. În seara aceea, în tren, el se așezase lângă ea, în timp ce de obicei se așeza pe bancheta din față. După ce se interesase dacă gestul lui i-ar displăcea, o sărutase pe frunte. Ea nu simțise nimic, dar nimic-nimic, și nici măcar nu se clintise. „Nu mă săruți și dumneata?” întrebuse el, cu trăsăturile contrariate. Ea își întorsese fața spre el, se apropiase, dar, când trebuise să treacă la fapte, nu putuse: își întorsese fața de la el. Mâinile îi stăteau inerte pe genunchi, ca niște vietăți submarine, și începuse să plângă. (Nu-i era greu să lăcrimeze.)

Când doamna Dandillot își amintea de scena asta, totdeauna se gândea că în clipa aceea domnul Dandillot „se albise la față de tot”. Să nu exagerăm: domnul Dandillot nu făcuse decât să aibă aerul pe care-l au domnii într-o împrejurare ca asta. Își reluase brusc locul dinainte, pe bancheta din față. Apoi spusese câteva cuvinte banale. Se despărțiseră. A doua zi, îi scrisese: „Am înțeles, nu mă iubești”, și-și retrase cererea. După care ea se porni pe plâns și mai și: își închipuia că fusese fericită. Nu bărbatul acela îi lipsea, ci scrisorile lui – atât de mângâietoare și de respectuoase! Nu de el avea nevoie, ci să aștepte poșta, asta îi lipsea.

Dezamăgirea trecuse prin două faze, la fel de clasice amândouă: o primă fază în timpul căreia domnișoara Dandillot făcuse versuri, și o a doua fază în care făcuse creștinism, în ziua în care pomeni de intrarea la mănăstire, tatăl ei dădu fuga la familia Dandillot. La început, Charles Dandillot s-a îmbătoșat: nu-i erau pe plac femeile înțepate, și-apoi renunțase la intenția lui. Dar sunătorii proastei zornăiau frumos, așa încât peste câteva săptămâni „perechilor eterne” li se mai adăugase una. Nenette și Rintintin *for ever*.

Sărise peste tinerețea ei, peste viața ei de femeie în care nu existase nimic. Dar cât de mult ne hrănim din iubire! O viață, în care n-a existat nimic”, dacă în cuprinsul ei a existat dragostea ființei pentru copii ei, e de-ajuns, în ochii acestei ființe viața ei a fost plină și justificată. Și nicicând nu simte mai bine acest lucru decât la ceasul hotărâtor dinaintea morții. În ceasul acela, marile probleme, pretențiile existenței ei, ceea ce a clădit, „mesajul” – de va fi avut vreunul – i se par derizorii. Dar faptul că iubește și obiectul pe care-l iubește nu-i apar ca fiind derizorii. Tocmai *asta* rezistă teribil, cu întreaga-i putere în bine și în rău, în vreme ce coloanele templului se năruie. Doamna Dandillot își iubea fiica, și era deci salvată. În vârful ierarhiei iubirilor, neîndoielnic că ar trebui să așezăm dragostea tatălui pentru fiu, de cumva există. Dar nu există aproape deloc: bărbatul e prea prins, și uneori prea mărginit, ca să se ocupe de fiu: de obicei acest lucru are loc într-un mod grosolan și pe apucate; băieții nu sunt iubiți cu adevărat decât de câțiva educatori înnăscuți și de câțiva pederăști de soi bun. Așa încât în iubirea mamei față de fiică vedem forma cea mai desăvârșită a iubirii ființei față de o altă ființă.

Doamna Dandillot se trezi pentru a treia oară în cursul acelei nopți. Și pe loc, într-un elan sublim,

conștiința ei abia ivită se revărsă asupra fiicei ei, ca și cum ar fi fost vorba de vreun drept al primului ocupant și era de-o importanță vitală să fie marcat. Totuși, nu era vorba de conștiința limpede, ci de acele minute tulburi în care se înfruntă, se amestecă și se încleștează, ca fluviul și oceanul în ridicăturile de nisip ce astupă gura fluviului, cele două aventuri, amândouă la fel de puternice, cea a somnului și cea a veghii. Inima îi bătea cu o putere maladivă. Amintirile de familie peste care dăduse ieri în dulap, a căror imagine îi veni în minte, au fost de-ajuns ca să-i dea lacrimile: toate îi evocau părăsirea și singurătatea, vestitoare a părăsirii și a singurătății fiicei ei. Și fusese o zi plină ochi de complexe inferiorității: o vizită la coafor (veșnicele ei permanente care nu țineau); o vizită la croitoreasă, cu veșnicele ei toalete împopoțonate de două mii de franci, care nu-i veneau bine. Dintr-odată, din năclăiala asta de amărăciune se desprinsese un lucru, o certitudine izbitoare și absurdă: Solange plecase! Să plece?... Unde? De ce? între clipa de aseară, când cele două femei se sărutaseră („Dacă la noapte o să te trezești leoarcă de sudoare și vrei să te schimbi, cheamă-mă. Dacă te schimbi singură, poți fi sigură că o să răcești.”) și acum, Solange se îmbrăcase, își strânsese în grabă lucrurile și plecase de-acasă. Doamna Dandillot a aprins lumina, s-a sculat și s-a îndreptat rătăcită spre camera fiicei ei. În trecere, sărută un palton de-al lui Solange, agățat de perete, cufundându-și fața în el.

Solange se trezise și ea și stătea în întuneric. (Dar fericirea le-ar fi putut dăruia și uneia, și alteia somnul.) Recunoscuse forma mamei ei. Forma se apropie de pat:

- Tu ești?
- Nu, mămico, nu sunt eu!...
- Credeam că ai plecat.
- Să plec?

— Da, că te-ai sculat, că te-ai îmbrăcat și că ai plecat cu o valiză.

— Mămico! Nu cumva ți-ai pierdut mințile?

— Ba cred că da. Lasă-mă să stau în genunchi lipită de patul tău, fără să spun nimic, doar mâna să pipăie peste tot, să se convingă că ești tu.

— De ce aprinzi lumina? (zâmbind): Da, tu ești. Acum te recunosc. Ești fata mea, singura.

— Vezi bine!

— Ce-ar fi zis taică-tău dacă ar fi văzut lumină la tine, la ora asta, adică o dungă luminoasă lângă pragul ușii? Eu, când citeam și trecea de unsprezece, puteam fi sigură că o să-l văd venind: „Nu dormi?” Dacă tot ești trează, nu vrei să-mi faci un pic de loc lângă tine? Mi-ar plăcea să-mi fie cald.

— Știi doar bine că n-am căldură nici pentru mine.

— Dar nu ca să-mi fie cald, ci ca să fiu lângă tine. (Se instalează.) De mult stai trează?

— Nu știu. M-am trezit o dată la douăsprezece și un sfert, o dată la două, pe-urmă acum.

— Exact la aceleași ore m-am trezit și eu. Am mai observat și altădată că ne trezim aproape în același timp. Ciudat. Nu te doare ceva?

— Nici vorbă! Știi, nu e cazul să-ți faci griji toată ziua așa, pentru mine. Adineauri „plecasem”, iar acum te temi să nu mă doară ceva!...

— Taică-tău spunea că, dacă totdeauna ni-i închipuim pe cei care ne sunt dragi pe cale să pățească ceva, înseamnă că-i vai de capul nostru. Eu însă cred că, dacă cineva care ține la o altă persoană într-o bună zi nu-și mai închipuie că a pățit ceva, ei bine, înseamnă că pur și simplu ține mai puțin la persoana în cauză.

Își strecură mâna sub brațul fiicei ei; îi pipăie îndoitura unde se adună sudoarea de peste noapte a celor slabi (răzbătând prin cămașă), așa cum umiditatea se adună într-o cută a pământului unde

soarele nu pătrunde niciodată; privi la venele antebrațului, care aveau aceeași dispoziție ca și la ea, de-ai fi crezut că fuseseră calchiate după ale ei; cealaltă mână și-o trecu peste fruntea lui Solange, ca pentru a aduna și a alunga duhurile rele. „Să-ți spun că, sub fruntea asta, nimic n-a fost făcut vreodată și nici nu se va face împotriva mea!” Ființa aceea – față și trup – care pentru ea era tot ce-i mai de preț pe lume era aceeași ființă care pe Costals îl făcea să caște de plictiseală; aceeași ființă cu care mii de bărbați și de femei se încrucișau pe stradă ori o înghesuiau cu indiferență; aceeași ființă pentru care alți bărbați s-ar fi lăsat osândiți la chinurile iadului, numai să-și satisfacă dorința, dar nu i-ar fi iubit și sufletul: însemna totul și nimic, era suverană și totodată dezarmată. Solange avea obiceiul (ca toți arabii și mulți dintre spanioli) de-a dormi totdeauna, chiar și vara, cu gura căscată. După pata de jilăveală de pe el, doamna Dandillot recunoscuse locul anume de pe cearșaf pe care odihnise gura fiicei ei, și-și lipi fața de el cu un ușor geamăt. Era „Nenette”, era „calul de jandarm”: și totuși, în clipa aceea atingea tot ce era mai puternic în ea, tot ce-i constituia tăria. Solange se uită cu milă la fața aceea buhăită puțin de somn, pe care pungile de sub ochi se prelungiseră, așa cum se prelungesc pungile sub ochii maimuțelor, pe care cutele săpate de pernă se întretăiau cu ridurile – la fel și expresia ei patetică de lăcomie și epuizare pe care gestul acela i-o întipăriseră dintr-odată: e bine știut că dorința, în clipa când e satisfăcută, capătă masca morții; trebuie știut că tandrețea maternă împrumută uneori și ea aceeași mască. Pe urmă doamna Dandillot își lăsă capul să-i cadă pe sulul de la pat (Solange nu avea pernă) și rămase tăcută. Apoi spuse:

— Drăguța, mititica mea... Ce nevoie am să-ți mai spun altceva, când îți spun: Drăguța, mititica mea?

După o vreme, coborâse desigur de pe culmea aceea unde iubirea o înălțase pentru o clipă, deoarece rosti, ținându-și ochii ațintiți pe partea de sus a camerei:

— Tapetul a fost lipit prost.^[9] Tatăl tău n-ar fi făcut una ca asta. Era el cum era, dar când punea tapetul n-avea pereche. La Limoges, a lipit în salon un perete întreg de lungimea unui sul, fără nicio greșală.

„Tatăl tău”, veșnic „tatăl tău”. Cât trăise, nu făcea nici doi bani. Acum, când nu mai era, se vorbea despre el întruna. Ca să fie contrazis, bineînțeles. Dar deseori și ca să fie lăudat.

Doamna Dandillot luă brațul fiicei și, ținându-i mâna în mâna ei, îl balansă un pic cu o grație tristă.

— Da, viața ar putea fi așa, să stau culcată lângă tine, fără să fac vreo mișcare, fără să fiu nevoită să ies din casă, nici să poruncesc ce anume să se gătească, nici să mă îmbrac. Știi, am trecut pe la Janine. Dar, ce nostim, pe măsură ce înaintez în vârstă, nu mai știu ce s-aleg. Pe vremuri, îmi stătea bine cu nimica toată sau pe-aproape. Mi-amintesc de-o bluză din satin bleu pe care mi-am făcut-o în '916 și care-mi venea așa de bine. Eram tare mândră când mă întreba lumea: „De unde ați cumpărat bluza?” N-am să uit niciodată câtă plăcere mi-a făcut să-l aud pe preotul din Pontorson întrebându-mă dacă sunt din Paris – și purtam bluza asta în ziua aceea! Să fii luată drept o pariziancă! Și încă nefardată!

Își sprijini capul de umărul lui Solange, gemând din nou încetisor; capul i se ridica la fiecare respirație, ca o barcă săltată de blânda respirație a mării. În fundul camerei, lipite de calorifer, cele două pisici – mamă și fiică – dormeau îmbrățișate.

— Aș vrea să-mi dau viața pentru tine.

— Mămico, ce rost au toate astea?

— Când te gândești că porcul ăla e la vânatoare de mufloni în Atlas, în timp ce tu...

— Ce ți-a venit să-l faci porc? Acum trei săptămâni, ai zis despre el că e „o cămilă simpatică”. Așa mai mergea.

— Îi zic porc pentru că a făcut-o să sufere pe fetița mea.

— O, te rog! Să nu mai pomenim despre asta.

— În după-amiaza asta, căutam brizbrizuri în garderobul normand. Deschideam cutii. Doamne! Peste câte lucruri triste mi-au mai picat ochii! Verigheta bunicii tale, voalul meu de mireasă, primul tău dinte... Dar cel mai greu a fost când am dat de scutecele tale. Cât o sticlă, atât de mare erai când te-ai născut; da, cât o sticlă de-un litru. Taică-tău zicea: „Ce-ar fi să-i spunem Degețica. Degețica Dandillot”. A trebuit să cumpărăm hăinuțe de la un magazin de jucării: hăinuțe de păpușă. I-ai spus asta lui... vânătorului de mufloni?

— Da.

— Și ce-a zis?

— Nimic... ^[10]

— Nici nu mă miră din partea lui; meridionalii n-au inimă. N-am să uit niciodată ziua botezului tău. Erai sărbătorită la parter, cu zaiafet mare. Pe mine mă uitaseră sus în cameră, în pat. Am plâns. Zău așa, să nu se fi gândit măcar să-mi aducă un pahar de sirop, acolo! Așa că am trimis să mi se cumpere o sticlă de șampanie, ca să nu-i cer nimic tatălui tău. Ceva mai târziu, a urcat și m-a găsit plângând. „Doamne, că proastă mai ești! Credeam cu toții că dormi.”

Și când ai venit pe lume, și-n ziua aceea m-au lăsat în plata Domnului, ca pe-un biet câine. Bunică-ta n-a vrut să vină din cauza ninsorii! Tot felul de motive, totdeauna! Taică-tău zicea: „Totul o să fie bine”. Dar ce știa el, te întreb? în clipa când a sosit mătușă-ta Charlotte...

Dintr-odată a tăcut ca o cutie muzicală care se poticnește și se oprește brusc în mijlocul refrenului. A zis:

— Dormi?

Niciun răspuns. A aprins lumina. Solange dormea, cu un pic de salivă în colțul gurii; în timp ce mama ei hoinărea, somnul cel cu picioare de gazelă îi atinsese fața. Cât de mare e noaptea ce-a pogorât asupra lumii și cât de tăcut e pământul când privești cum doarme cineva care ți-e drag!

Cel care-i obsedat de trăsătura aparte cuprinsă în fiecă lucră și care vede într-asta una din enigmatelă dezlegate ale naturii nu va medita și asupra duioșiei omenești, care e totodată culmea îngrijorării și culmea odihnei? Doamna Dandillot se odihnea în Solange, așa cum Costals, la capătul rătăcirilor lui, se regăsea totdeauna în fiul lui; acum, nu mai era nicio deosebire între Costals și doamna Dandillot. Dacă ar fi știut, poate că și-ar fi zămbit pe deasupra barierelor dintre ei; dar se căutau într-altă parte. Cele două melodii de tandrețe ale lor se apropiiau, alergau una lângă alta, fără a se întâlni vreodată. Doamna Dandillot s-a uitat la mâinile lui Solange, atât de slabe, că de-abia păreau ceva mai late decât încheieturile mâinilor, ca la maimuțe. Îi veni ideea să-și împreuneze mâinile într-o rugăciune: „Doamne! Fă ca fiica mea să iasă cu bine din încercarea asta”, dar, printr-un mecanism de substituire destul de cunoscut (ce-ar merita o notă), se apucă să împreuneze mâinile lui Solange. De cum își văzu fata cu mâinile împreunate pe piept, și-o închipui moartă. Și-a pus mâna pe pieptul ei, a simțit cum se ridică încetisor. Și-atunci a stins lumina și și-a pus iar capul pe sulul de la pat. De sute de ori auzise Solange poveștile acelea – hăinuțele de păpușă, sticla de șampanie, bunica nevrând să se deranjeze din cauza zăpezii – și totuși, faptul că adormise în timp ce mama ei vorbea căpăta în mintea doamnei Dandillot un înțeles sinistru: da, Solange „plecase” de-adevăratelea, așa cum crezuse ea; iar ea era încă o dată abandonată. Doamna Dandillot nu mai îndrăznea să-și sprijine capul de umărul lui Solange de teamă să n-o

trezească, și totuși o învăluia o speranță nemăsurată de-a se trezi, de-a se „întoarce”; trebuia să lupte cu ea însăși ca să nu-i provoace trezirea. S-au scurs așa câteva minute, apoi s-a gândit la lacrimile ei de mai adineauri. Abia așteptau să curgă din nou. I s-a pus un nod în gât, ochii i s-au împăienjenit și au început să picure.

XVII

În februarie și martie, Costals a nomăduit și a vânat în regiunea Fez și în Atlas. Un proverb arab spune că „un călător singuratic e un diavol”. E totodată și un sfânt. Singurătatea aceea îndelungă, nenumăratele încercări la care-a fost supus, fețele și decorurile întâlnite, care doar te ating fără a te pătrunde, resemnarea aceea în fața bunului plac a unei Naturi veșnic neliniștitoare, ce sihăstrie!

Lobel îl ținea la curent. Repetarea analizei mucusului nazal confirmase diagnosticul. Rhadidja se trata la Tighremt. I-a și scris o dată lui Costals. (Prin mijlocirea unui proprietar de cafea din Casablanca, după cum obișnuia, ca cei din Tighremt să nu afle că-i scria unui francez.) Scrisoarea începea așa: „Îți scriu ca să-ți dau de știre că suntem bine cu sănătatea”. Cum se spune, e de-ajuns să știe omul pe ce teren calcă. Scrisoarea sărea întruna la alte subiecte.

Costals continua să-i scrie cu regularitate lui Solange. Spre deosebire de cei mai mulți dintre bărbați, gata să contribuie la ușurarea tuturor necazurilor din lume, în afară de cele pricinuite de ei, voia ca fata să sufere cât mai puțin posibil. Voia s-o facă să aibă o aterizare blândă, într-o priveliște răzătoare: aceea a noii ei vieți, a logodnei, a căsătoriei cu un altul Tomasi, desigur. Se împotriva să-i comunice un adevăr pe care nu l-ar fi putut suporta. Voia s-o facă să creadă că afecțiunea lui față de ea continua, pe când în realitate nu era așa: se întâmplă ca tocmai acest lucru să fie numit fidelitate. „Cea mai mare dovadă de iubire pe care ți-am dăruit-o a fost să mă despart de dumneata.” (Ăsta era șarlatanism sadea și conștient.) „Iubirea mea față de dumneata a înflorit minunat de când nu mai există ora H” (ora hipogrifală). „Ce pot face pentru dumneata?” (Anumite triburi sălbatice onorează capetele

dușmanilor lor decapitați.) Voia s-o facă să creadă că suferă („îmi e cu neputință să-mi aflu liniștea și libertatea pentru care-am venit aici, ca să pot lucra”), pe când în realitate nici vorbă să sufere, în afară de faptul că se preta la comedia aceea. Comedie ce-i făcea mult rău, iar câteodată îi stârnea chiar oroare. În timp ce-și umplea scrisorile cu tot felul de drăgălășenii, i se părea uneori că hârtia ar fi trebuit să se rupă sub pană, ca să protesteze împotriva acelor alcătuiri de cuvinte, consfințind astfel prăpastia ce există între una și aceeași frază atunci când țâșnește din străfundul sufletului și atunci când devine impostură. Către finalul epistolelor, scrisul i se însuflețea, devenind aproape vesel: calul care simte apropierea grajdului. Într-o zi, după ce-și schimbase stiloul, inspirația sentimentală i-a venit cu mult mai bine.

Oricum ar fi fost, scrisorile acelea – ale căror ciorne le strângea într-un dosar, sub titlul: *Cântec de flaut pentru logodnica mea*, aluzie, fără îndoială, la căsătoriile musulmane care au totdeauna loc în acompaniament de flaut – erau cele mai sentimentale pe care le scrisese vreodată: e lucru bine știut că cele mai frumoase scrisori de dragoste sunt cele care n-au fost scrise cu sinceritate. Nimic mai puțin lipsit de elocință decât iubirea adevărată. Când Brunet se agăța de gâtul tatălui său și-l acoperea de sărutări, spunându-i: „Mă iubești mult? Mai mult decât anul trecut? Te gândești la mine în toate zilele ori numai din două în două zile?”, Costals nu găsea altceva să răspundă decât atât: „Doar știi bine, prostănacule”. Conștient că nu era destul de pățimaș, Costals se gândea ce să mai adauge, mai duios, și în sfârșit îl săruta pe puști, rostind: „Zău dac-am văzut băiat mai prostănac decât tine”. Asta era puterea de expresie a acestui scriitor, atunci când iubea din toată inima. Când nu iubea, în schimb, izvorul era nesecătuit: „Ce bine minți!” îi spusese Atena lui Ulise.

În timp ce trudea asupra misivelor lui, Costals avea de luptat nu numai cu indiferența față de Solange, ci, fascinat de dorința de a-i face rău, de a o pedepsi pentru acel „anotimp în infern” pe care-l petrecuse din cauza ei, mai trebuia să se războiască și cu dorința asta. Era ucigător să-i susțină greutatea cu brațele lui! Cât de mult suferea atunci când acționa din bunătate! Când viitorii biografi ai acestui autor vor descoperi tot ceea ce-a făcut împins de demonul binelui, îl vor așeza în legenda aurită și, cum pe vremea aceea se va afla în infern, va fi cea mai mare osândă a lui să se vadă sanctificat. Pricină pentru care va fi ars de două ori.

La sfârșitul lui aprilie, din nou în Atlas, era oaspetele caidului din Aït Arouen, un omuleț cu bărbuță și cu moacă de auvergnat, cu mițe aspre, precum lâna oilor lui, cu mers de urs, jovial, satir, atacator de ferme, adorator al planetelor și al focului, în sfârșit *bled-es-siba* – sută la sută.

Într-o dimineață, în timp ce se spăla pe mâini înainte de-a mânca, a împietrit dintr-odată. Pe fața exterioară a antebrațului drept se afla o mică pată. Exact invers de cum era la Rhadidja: o pată de piele decolorată, înconjurată de o alta de culoare închisă.

S-a dezbrăcat până la piele, a cercetat atât cât a putut din corp. (Ajutându-se de o oglindă cu mâner!) Pe părțile pe care le putea vedea, nimic suspect.

S-a mirat că fața nu-i suferise nicio schimbare. Să ai lepră și nimic de pe fața ta să nu dea în vileag lucrul ăsta, ce treabă trădătoare! Se mai miră și de faptul că nu se simțea emoționat.

Hotărâre: cât mai grabnic cu putință, să fie examinat de doctoral Lobel. În timpul mesei pretextând că dintr-o inadvertență prostească pierduse din vedere că peste două zile trebuia să se afle la Marrakech, îi ceru caidului o călăuză și un

catâr, care să-i îngăduie să ajungă la Suk et' Tnin, la depărtare de şaisprezece kilometri, unde fără îndoială că avea să găsească uşor un autocar sau o maşină. Acestea fiind puse la cale, a mâncat, a băut, a vorbit, a fumat, a râgâit, ca şi cum toate ar fi fost în bună regulă. În bună regulă? Nu tocmai, căci, în timp ce vorbea despre lucruri deşuchate împreună cu caidul, făcea haz de necaz. Asta a fost prima lui reacţie în faţa ameninţării.

Peste două ore, se afla pe dram. Şi-atunci s-a gândit. Până atunci nu avusese timp.

„Petele încep să apară mai cu seamă pe faţă şi *la extremitatea membrilor*.” Era o frază dintr-o carte de medicină pe care o notase.

Ce importanţă avea că nu trecuseră decât vreo două luni de la ultimul lui contact cu Rhadidja, o perioadă prea scurtă pentru incubatie. Poate că îl contaminase cu doi ani în urmă.

„Dacă n-am putea să ne omorâm, ar fi de-a dreptul tragic. Inutilitate absolută, rău ireductibil al suferinţei fizice. Dar, când mă voi afla într-o stare mult prea rea şi voi suferi prea mult, mă voi omorî. (Revolverul acela pe care voiam atât de mult să i-l dau lui moş Dandillot!) Să spunem că am în faţa mea patra sau şase ani de luciditate – şi trebuie să fie în parte şi o chestiune de voinţă şi de organizare ca să-i am. Singura problemă e să echilibrez, în acest timp măsurat, plăcerea (pe cât va fi posibil), lucrai şi ceea ce datorez fiului meu. În privinţa lucrului, să-mi închei opera, nu prin concluzia ei firească, ci în cadrul celei de-a doua tranşe aflate acum în lucru, pe care o pot isprăvi dacă mă organizez bine. Şi s-o închei fără a o trăda prea mult. Cât despre Brunet, va avea douăzeci de ani la moartea mea; o să se descurce. Nu, zău aşa, nu-i nicio problemă, în afară de o economie a timpului şi mai strânsă decât până acum. Să mă decantez cu foarte mare atenţie.

Spuneam, referindu-mă la următorul război: să domin războiul. În prezent: să domin boala.

Fără doar și poate, e dureros să mori la patruzeci de ani. Dar aș fi putut muri la douăzeci, în război. Aș fi putut muri de sute de ori după război, cu viața pe care-o duc. Lepra face din mine un condamnat la moarte, dar nu într-un timp mai scurt decât aș fi fost și fără ea.

Pe de altă parte, boala asta înseamnă o reînnoire a vieții mele. Un nou element de interes în viața mea. Ea pierde în durată, dar va câștiga în bogăție și nuanțe și, în același timp, va fi curățată de elementele inutile, care încă o mai încurcau, în ciuda vigilenței cu care hăituiesc elementele astea inutile. Moartea subită ar fi fost un lucru bun. Moartea peste zece ani ar fi fost și ea bună; am timp să mă uit în urmă. Nedreaptă ar fi fost moartea peste două luni: două luni de conștiință inutilă, de vreme ce două luni nu sunt de ajuns ca să pui ceva la cale.

O încercare bună. Îmi îmbunătățesc experiența pe care-o am asupra încercării, era neîndestulătoare. Am nevoie de tot ce-i omenesc în mine ca să-i fac față.

Cât despre moartea în sine, reprezintă încă și mai puțin o problemă. Așa că să nu mai fim bătuți la cap cu moartea. Ce se alege de noi după ce murim? Oamenii cu scaun la cap nu-și pun asemenea întrebări. Trec sau nu trec de partea credinței, și chestiunea e rezolvată. Și apoi, chiar admitând că ar fi ceva de cugetat asupra morții, aș avea îndeajuns de mult timp s-o fac cu o săptămână înainte de-a mă suprima. Un om sănătos nu se gândește la moartea lui decât atunci când dă cu nasul de ea. Copiii vorbesc despre moarte ca despre o glumă care nu se-nfăptuiește niciodată. Și în privința asta, să luăm pildă de la ei.

Câtă dreptate am avut să realizez atât de mult! Câtă dreptate am avut urmându-mi plăcerea!

La război, știam că dintr-un minut într-altul puteam fi ucis sau desfigurat, eventual paralizat,

sau puteam să înnebunesc. Și totuși, în mare, îmi plăcea mult la război.

Peisajul ăsta simbolic. În spatele meu, viața mea cu ființele ei, la fel ca valea asta plină de viață. Pe fundal, opera mea, ca muntele ăsta. Iar eu, un călător pe care noaptea îl zorește.

Catârul pe care călărea se poticnea și-și revenea pe cărarea deosebit de povârnită, desfundată de copitele animalelor, cu proptitori din bârne vârate adânc în găurile stâncii. Măgărița cu bagajele era trasă de un bătrân cu fața albă, cu capul rotund și cărunt, cu niște pulpe ca de copil de zece ani, în timp ce un bărbat mai tânăr, aducând cu o maimuță, o trăgea de coadă voinicește. Cu neputință de știut dacă o trăgea de coadă ca s-o trezească sau ca s-o rețină; pe cât se părea, culmea artei era ca animalul să fie tras în același timp înainte și îndărăt, și că tocmai asta îl făcea să înainteze: o, creator al lumilor, de nepătruns sunt căile tale! Cele două călăuze se îndemnau una pe alta cu strigăte pline de vocale, care uneori, la o cotitură a potecii, stârneau ecoul. Întreg decorul de jur-împrejur amintea de acele ilustrații din cărți pentru care editorul zgârcit i-a spus decoratorului: „Nu întrebuințezi decât trei culori”. Rozul roșcat al pământului. Albul zăpezii. Albastrul umbrelor pe versanții muntoși și de pe cerul ușor. Pe panta muntelui, deasupra lor, păduri tinere se oglindeau în nori. Pe panta de sub ei, uedurile^[1] uitaseră care le era misiunea în viață („ueduri care au trădat”, se gândea Costals, veșnic obsedat de actul trădării), se transformaseră în cărări, pline de galeți, încât nu le mai deosebeai decât după panglicile de oleandri; și pe urmă un pârau de gheață roșie, ca un pârau de jeleu de coacăze ori ca o tranșee plină de sânge proaspăt, închegat. Turme de oi, care aveau însăși culoarea secetei, treceau pe deasupra creștetelor lor, deplasându-se în ritmul umbrelor, în timp ce câinele mesteca zăpadă întărită. Păstori mumificați se aflau acolo de cinci mii de ani. La fel și

lăcustele, pe tufișurile înzăpezite, pândite de răceală. Șoimi mari și albi lunecau și virau cu grații de dansatoare egipteană.

După o oră, cum cerul era schimbător, și cerul lui lăuntric s-a schimbat, întunecându-se puțin. I-a fost întrucâtva teamă nu de lepră, ci să vadă cum funcționa el în răspăr cu ceilalți, neresimțind frica. (Poate că din simplu spirit de contradicție, într-o împrejurare când tuturor le-ar fi fost teamă, lui nu i-ar fi fost.) Și se compara cu bolnavul acela al lui Revault d'Allones, care asista la desfășurarea propriei lui vieți fără s-o trăiască, nemaleacționând, și care venea la doctor ca să-i ceară să-i redea sentimentele pierdute: veșnic nealiniat, veșnic disident, veșnic *bled-es-siba*, ca și bătrânul caid. „Inuman?” Dar avea și conștiința că, nefiindu-i teamă mai mult, era frustrat de ceva. Neîndoielnică în privința „caracterului”, lipsa lui de sensibilitate era un câștig. Dar în sfârșit, nimic de făcut, era frustrat de teamă. (Așa cum era frustrat și de gelozie, în relațiile cu femeile, nefiind gelos din fire: ceea ce era onorabil din punct de vedere rațional, dar în același timp era și o pierdere, la urma urmei.)

Să fi fost din instinct, pentru a remedia acest neajuns? Sufletul i s-a încălzit ceva mai mult.

„Glumim, îmbrâncim Natura. Ea ne lasă în pace. Iar noi continuăm s-o zădărim, scoatem limba când vedem leoaica Cibelei. Și-atunci, dintr-o lovitură de labă, ea ne spintecă, și-i lucru drept. Zădărim marea, purtându-ne cu ea ca niște farfarale (vapoare, submarine). Și asta de ani de zile, până când ajungem pe fundul ei, și e drept să fie așa. Aviatorul zădărește cerul. Într-o bună zi, cerul se burzuluiește negreșit, s-a săturat, puhoiul ăsta cu jucăria lui îl scoate din sărite, așa că încetează să-l mai țină: avionul cade, și e drept să fie așa. Natura m-a pedepsit prin felul cum am provocat-o. Pasiunile mele totdeauna au fost dintre cele pe care le plătești prin trupul tău: război,

șederi în bleduri, amoruri, frecventări periculoase. Plătesc. Mefisto, în *Faust*, când trupul i se umple de ulcerații, știe că s-a uitat prea mult la fesele îngerilor.

Așa stând lucrurile, e scandalos că încă n-am căpătat sifilis, cu viața pe care o duc. Pe de altă parte, experiența asta se vede cât de colo că lipsea personalității mele. Două absențe: sifilisul și să apar în fața tribunalului ca acuzat. Dar iată că am dobândit ceva mai mult.

Dacă mă vindec, ce învățătură de minte! – învățătură? Viața mea va continua întocmai ca și înainte.” (O, bărbatule!)

O kasba, greoaie din lut roșcat, căzută în ruine, răspândea tristețea și măreția lucrurilor decăzute. Ca și cum le-ar fi luat drept niște turme fabuloase, corbii se roteau deasupra pădurilor adormite, scoțând strigăte de motan. Zbaterea mătăsoasă a aripilor lor scotea un soi de șuierat ritmat, foarte asemănător cu un câine care gâfâie.

„Lepra. Ca regii și ca papii. Aidoma conchistadorilor. Curios, ereditatea unei anomalii e totdeauna frumoasă.

Morbus sacer, la fel. Grecii, care în anumite perioade s-au comportat oarecum ca niște nevropați, au adus bolii onorurile divine «cu condiția să se manifeste puternic». Lepra ar fi meritat aceste onoruri.

Să-i caut pe toți marii leproși din istorie.

Departe de tabără: asta era formula de îndepărtare a leproșilor, în Biblie. Dar oare am fost eu vreodată altundeva decât departe de tabără?

O inimă zugrăvită pe tunică mea, cum purtau hoții în Evul Mediu: simbolul acestei inimi pe care «n-o am», pe cât spun femeile. Și anestezia pielii, simbol al pretinsei mele anestezii morale (lucru parțial adevărat). Dar toate astea sunt literatură ori nu mă pricep eu.”

Treceau copii, purtând glugi, asemeni copilului Harpocrate de pe pământurile arse helenistice;

fetițe fără vâl, dar care-și duceau cumva mâna în partea de jos a feței când se întâlneau cu călătorii – viguroase și nerușinate.

„Ticăloaselor. Nu și Rhadidja. Nici Jeanneton, nici Marina, nici La Fleur. Celelalte. Acum, ce-o să mai râdem: le căptușesc cu lepră pe toate ticăloasele astea. Căci ne vom mai bucura încă de pe urma pasiunilor noastre. Așa că sărută-mi petele, mititico: sunt pete de vin. «Leproșii caută uitarea într-o viață sexuală intensă»: încă o frază din cartea de medicină. Să contaminezi lumea întreagă, ăsta da, destin. Unde am citit despre tuberculosul care scuipa în ciorba de legume făcută de nevastă-sa, ca să nu fie singurul care crapă?»^[12]

Mă miram de ce nu sufăr. Din cauza amintirii răului pe care l-am făcut, el mă împiedică să sufăr.

De s-ar stinge speța omenească odată cu mine! Să pot spune pe patul de moarte că, murind, nu pierd nicio ființă dragă!

Malebolge.

Sunt sigur că după un timp o să mă întreb cum de-am putut trăi, lipsindu-mă. Te obișnuiești cu toate. Sunt sigur că ne obișnuim și cu infernul.

Dar să nu uităm de opera noastră, ce naiba! Iov, lepros pe grămada lui de gunoi, se alătură doamnei Roland în cotigă^[13] și exclamă: «Cine-mi va procura cele trebuincioase ca să-mi scriu spusele? Cine-mi va da mijloacele ca să le transcriu într-o carte?» Iată care a fost ultimul regret al lui Iov, acela de-a nu fi avut un stilou: ar trebui să fie patronul oamenilor de litere. Vom scrie un roman despre lepră, dacă ne-o mai rămâne timp, vezi bine. Și ale noastre *ultima verba*, se înțelege: de altminteri, scriindu-ți *ultima verba*, tocmai asta e de-ajuns ca să te-mpiedice să mori. Iar operele noastre complete legate în piele de lepros sterilizată: secțiunile de piele erau atât de frumos colorate în ceaslovul doctorului Lobel. Și nădăjduiesc că se vor face lucrări de teză pentru

noi: leproșii provoacă surescitarea oamenilor de litere. Maistre și *Leproșii din cetatea Aosta*, Huysmans și *Sfânta Lygdwine din Schiedam*, și tipul acela, fals geniu, autor al unei false capodopere, *Fecioara Violaine*^[14]”.

Și-a dat seama că ziua era pe sfârșite și s-a gândit: „Ce mai înseamnă schimbarea naturii, față de schimbarea ce are loc în clipa asta în corpul meu?” La orizont, munții se estompau, dispăreau; nu se mai vedea decât zăpada de pe culmi, ca niște giulгии suspendate în cer. Apoi totul s-a schimbat din nou, munții s-au ivit iarăși, de culoare strugurie și roz, iar pe înălțimile hărăzite cultelor naturiste a început sacrificiul zilnic al Soarelui. Tăcerea era deplină. Nu mai erau animale, nu mai erau păsări, nu mai erau vieți în afară de viața vânturilor nemăsurate; ori de neînsemnatul zgomot al zăpezii sau al vreunei pietre ce se desprindea și luneca peste marginea potecii; sau zgomotul vreunei crengi uscate care cădea, ca un avertisment. O clipă, printr-o spărtură în nori, o scară de aur a coborât peste stâncile purpurii. O clipă, într-una din văi, au zărit un lac mare de un violet intens, de te întrebai de nu cumva era vorba de un strat uriaș de violete. Apoi întinericul se lăsă dintr-odată, iar spiridușii ieșiră din munții negri.

Încredințat acum că avea să sosească la Suk et' Tnin înainte ca bezna să învăluie totul, aflat doar la un kilometru, Costals a descălecat și a cinat, mâncând fructe, prăjituri și lapte, merinde dăruite de caid, din puținele lui bogății. Aceste materii, odată pătrunse în stomacul lui, începură să-i schimbe concepția despre viață. Prima lui reacție în fața amenințării fusese aceea de calm, în parte și pentru că în timpul micului-dejun se îndopase. Apoi, obosit, cu forțele măcinate de greul drumului, dar și pentru că stomacul i se golea, trecuse printr-o etapă de exaltare tulbure: împotriva realității cumplite, apărarea lui devenise atunci aceea pe care o aveau toți – impulsul pe

care-l avusese Andrée Hacquebaut pe când voia ca el să fi fost homosexual sau când căuta să se încredințeze pe sine că el o iubea, același impuls pe care-l avusese el însuși când încerca să se păcălească pe sine în legătură cu căsătoria, îmbărbătându-se sistematic la Biblioteca Națională. Înclinarea firii noastre ne salvează de orice. În încercare, cel care iubește plăcerea se salvează prin plăcere, omul cu imaginație e de ajuns să-și închipuie că încercarea la care e supus el a fost trăită de personaje care-i trezesc admirația, și se va complăcea în ea. „Ceea ce-i tulbură pe oameni nu sunt lucrurile, ci părerile pe care și le fac despre lucruri”, spune cel din Vechime. Da, dar ceea ce-i salvează sunt tot părerile despre lucruri. Cu romantism Costals încercase să-și făurească un asemenea univers, încât să nu sufere în cuprinsul lui prea mult, și izbutise, căci natura omenească e deosebit de bine alcătuită; nu-i nevoie decât s-o manevrezi cu un strop de inteligență. Acum, fortificat de pauză și de hrană, își regăsea seninătatea dintâi. Pretinsele avantaje ale bolii lui aveau tendința să se așeze în prim-planul conștiinței: experiență interesantă, o mai bună întrebuințare a timpului ce-i rămânea, o viață focalizată asupra esențialului. „Părțile nobile ale naturii mele sunt tefere”, spune Mefisto, în timp ce trupul îi este îmbuboșat tot.

Între timp, începuseră să coboare ultima coastă a muntelui, se cufundau în omenesc, se cufundau în blândețea omenescului, iar Costals avea aceeași emoție pe care-o avusese într-o zi toridă de august la Paris (în Piața Bursei), când dăduse peste un vânzător ambulant care-l îmbia să cumpere violete: violete! în toiul zăpușelii, amintirea iernii răcoroase! Apele nestăvilite își reluaseră cursul, făcând să li se audă încântătorul bubuit de artilerie îndepărtată; totul era plin de ape invizibile ce alergau. Invizibile? Dar iată un torent ale cărui furișări de viperă ciomăgită sclipesc în noapte, iată

cascade grandioase datorită stâncilor din preajmă și a înălțimii de pe care se prăvale, minunate deoarece par niște flamuri prelungi, scânteietoare, ori coada răsfirată a unui cal arab. Se ivise luna, însoțită de luceafărul de seară, mic de tot (precum boul însoțit de pasărea-minusculă ce-l ciugulește), iar constelațiile străluceau deasupra celui alt versant, asemeni unor cristale de zăpadă în soare. Cer necuprins, înflorat de podoabele unei pânze de Damasc! Noapte încoronată de răsufări și de glasuri! La vederea primelor lumini din Suk et' Tnin (era și-un câine îndărătul lui, al cărui umblet nu l-a ghicit pe coastă decât după zgomotul pietrelor dislocate ce-o luau la vale), la vederea primelor lumini din Suk et' Tnin (și a mai fost și-o pasăre lipsită de somn ce l-a întâmpinat c-un strigăt complice), la vederea primelor lumini din Suk et' Tnin, lui Costals i-a venit un gând oarecum straniu, dar plin de împăcare: „La urma urmei, nu mor decât eu”.

XVIII

Costals a sosit în fața porții spitalului din Marrakech și a trecut mai departe, fără să intre. Se clătina pe picioare. „E nouă și cinci. La nouă și douăzeci o să știu că s-a sfârșit cu mine.” Apoi s-a întors repede, cu un zâmbet înciudat și curajos, a intrat și a cerut să-l vadă pe doctorul Lobel.

Când Lobel a sosit, s-au vârat împreună în biroul acestuia. Costals și-a scos haina, și-a suflecat mâneca de la cămașă și i-a arătat antebrațul, fără o vorbă. Tot surâdea, dar acum era un zâmbet diferit de celălalt, un zâmbet batjocoritor, ca și cum ar fi voit să spună: „Nu-i așa că gluma-i strașnică și că te așteptai la ea?”

Lobel s-a aplecat, cercetând cu atenție. Lobel se uita la pată, iar Costals acum se uita la Lobel, intens. „În momentul ăsta o să mintă. Degeaba aș mai scrie eu romane psihologice, dacă nu m-aș pricepe să-l dibui într-un moment ca ăsta.” Dar fața doctorului rămânea indescifrabilă.

— Mai sunt și alte pete pe corp?

— Nu, cel puțin atât cât am putut vedea.

La hotel nu îndrăznise să-și examineze corpul, de teamă să nu descopere și alte pete, la fel ca tuberculosul care nu îndrăznește să se uite la scuipații lui.

— Vă curge nasul mai mult decât de obicei? Simțiți furnicături în vârful degetelor?

— Nu.

O pauză. Ah! Uite acum vine clipa cea mare. „Cum o să-mi spună lucrul ăsta? Probabil așa: «Niciun simptom sigur, totuși e mai bine să începeți un tratament, pentru cazul în care...» Cum? își pune mâna pe brațul meu: aha! Păi asta înseamnă că o să-și descleșteze gura. Vrea să-mi dea curaj.” În sinea lui, Costals simte că-i piere sângele din obraji. Pătimaș, șoptește într-un înțeles omenesc rugăciunea din cartea de liturghie a

copilăriei lui: „Rostește numai un cuvânt, și sufletul meu se va vindeca”.

Lobel a spus:

— Știți, sunteți un om deosebit de drăguț... dar nu erați programat!

Tăcere.

— N-aș vrea să vă las să așteptați. Și nu pot să vă primesc mai înainte de o oră. Nu cumva aveți vreun drum de făcut prin Marrakech?

— Nu, n-am niciun drum de făcut prin Marrakech, a spus Costals încruntat și ca de gheață.

În gândul lui își spunea: „Tipul știe să-și zăvorască fața, ca toți doctorii; numai că eu unul am lepră. Dacă pata n-ar fi fost suspectă, până acum mi-ar fi răs în nas. Iar dacă e suspectă, înseamnă că s-a comis, gata”.

Lobel a calculat cu voce tare, apoi a spus:

— Pot să vă primesc peste patruzeci de minute. Nu vreți să faceți un tur? Marrakech e totuși un oraș destul de pitoresc... A, bineînțeles, e cu totul alt gen decât Turnul Eiffel...

„O să mă scoată din minți cu Turnul Eiffel ăsta al lui.” Costals s-a lăsat condus spre ușă și a ieșit.

„Poți oare să-i vorbești despre pitoresc unui om căruia peste patruzeci de minute o să-i spui că e lepros? Și de ce nu? înainte de a-i spune lui D... că are un cancer, doctorul l-a pus să-i dea cu dedicație câteva exemplare de lux din cărțile lui.

Prin urmare, sunt un om «atât de drăguț»! Dacă doctorul Lobel ar fi citit despre mine un articol elogios al celui mai tâmpit dintre academicieni, mi s-ar fi adresat cu «dragă Maestre». Dar n-a auzit niciodată vorbindu-se despre mine, așa că, neputând să mă judece decât după mutra mea, îmi spune că sunt tare drăguț, cu alte cuvinte că sunt un nimic. Și chiar asta trebuie să și fiu, zău așa. «Tare drăguț» cu Solange. «Tare drăguț» cu Andrée Hacquebaut. «Tare drăguț» cu Rhadidja.”

Niciodată Costals n-avea să uite cele patruzeci de minute cât a trebuit să-și omoare timpul prin Marrakech: îl vor fi lecuit de Africa pe viață! „Uneori, lumea e teatrul a ceva necunoscut și iminent: în ajunul unei revoluții. De data asta, în trupul meu s-a declanșat ofensiva catastrofei. Și nu-i nimic de făcut decât să-i fii spectator – până la împușcătura de revolver. Dar pot măcar conta fie și pe revolver? X... și Y... care au încercat să se omoare când încă mai exista pentru ei o mică licărire de speranță, s-au ratat și n-au îndrăznit s-o ia de la cap – și mi-au mărturisit-o în ziua când partida a fost pierdută.” Pe măsură ce trecea timpul, indispoziția lui Costals sporea. Își amintea de un camarad care, telefonând ca să afle rezultatul unui Wassermann, avusese grijă să sune dintr-o cafenea, cu un pahar de rom la îndemână, ca să-l poată da repede peste cap dacă ar fi fost „pozitiv” și-ar fi simțit că i se dau ochii peste cap. După treizeci și cinci de minute, Costals n-a mai putut răbda și s-a întors la spital.

A fost condus printr-o sală plină cu mașinării înspăimântătoare. „Ce risipă! și-a spus el. Ar fi de ajuns una singură ca să mărturisesc tot.” (Ce vasăzică să fii prost dispus.)

Lobel i-a vârât o tinichea în nas, i-a palpat cu pricepere mâinile, i-a aplicat în genunchi câteva lovituri cu unul din acele ciocănele ce-i fac pe copii să se prăpădească de râs. Apoi a examinat pata.

— Închideți ochii.

Îl gâdila cu un fel de spelcă pe pată și alături de ea.

— Simțiți?

Cel care știe. Care poate fi un om grosolan, vulgar, incult, necinstit. Dar știe. Și omul din fața lui, care poate fi un spirit superior și rafinat, și care totuși îi spune: „Sunt în mâinile dumneavoastră”. Religiiile pretind ca această atitudine să fie și aceea a omului în fața preotului. Numai că preotul e un

șarlatan, în timp ce doctorul știe cu adevărat. Costals, lăsându-se în voia doctorului cu o pasivitate gravă. De pe acum aflat dincolo. Dincolo de ce? De voința lui. Nu mai poate nimic pentru sine.

Alte gădilături.

— Simțiți?

Costals, emoționat, răspundea oarecum la întâmplare. Uneori i se părea că trupul lui era insensibil, în timp ce pata era sensibilă: cu siguranță că nu așa stăteau lucrurile. La fel, când Lobel l-a pus să recunoască senzația de rece și de cald pe pată, ajutându-se cu niște tubulețe date dracului, el a confundat numaidecât caldul cu recele; tot astfel, când era puști și maestrul de călărie comanda: „La dreapta!”, tânărul nostru geniu trăgea automat de frâu spre stânga.

— Dezbrăcați-vă.

A râs ușor.

— Dacă ați fi o domnișoară spaniolă, v-aș spune să vă păstrați lenjeria de corp. Niciodată nu le pun pe spanioloaice să se dezbrace la vizită. Nu vreau ca infirmierii mei indigeni să vadă cât de murdară poate fi o europeană.

După ce consultul a luat sfârșit:

— Sunteți silit să rămâneți în Maroc?

— Deloc.

— Atunci, întoarceți-vă grabnic la Paris. Dacă v-aș face un consult mai aprofundat, așa cum ar trebui, v-ar lua câteva zile. Dar nu merită să începeți nimic aici (*să începeți*, își întipări în minte Costals), de vreme ce, dacă ați fi în situația să începeți un tratament – lucru care, mă grăbesc să vă spun, mi se pare puțin probabil, în mod firesc ați face-o la Paris. Și-apoi, aici nici nu suntem atât de bine înzestrați pentru investigații.

„Nu mi-a spus toate astea, se gândea Costals, când a fost vorba de Rhadidja. Cu toate că l-am rugat să aibă grijă de ea ca de mine însumi. Nu, arabul nu-i altceva decât un *anima vilis*: nimic de

făcut împotriva acestei prejudecăți.” Nu-și dădea seama că Lobel, sfătuindu-l să plece, căuta mai ales să scape de o persoană despre care bănuia că nu era comodă. Pe urmă, cu rușinea unui amant care-și întreabă iubita: „Mă iubești?”, a întrebat și el:

— Ei?

— Mi-e absolut imposibil să pun un diagnostic. În măsura în care pot judeca după un examen atât de superficial, nu aveți niciunul, înțelegeți, niciunul dintre primele simptome ale maladiei Hansen. Doar pata asta e suspectă. Dar poate fi vorba de un lichen, poate fi un vitiligo, poate fi o mie de alte lucruri. Doar suntem la Marrakech, paradisul bolilor de piele. Mi se pare cu totul neverosimil ca lepra să se instaleze la trei luni după un contact sexual. N-am cunoscut niciun caz, n-am auzit vorbindu-se despre niciun caz în care incubatia să fie într-atât de fulgerătoare. E drept că rareori suntem puși în fața primelor simptome. Și deci nu cunoaștem decât hansenieni în evoluție. Și-apoi, dacă ați contactat boala, s-ar putea să fi fost printr-un contact mai vechi decât cel de-acum trei luni. Rhadidja se afla poate în incubatie în toți anii din urmă.

Costals își spunea că existau cu siguranță întrebări importante de pus, dar, cu toate că era alertat de douăzeci și patru de ore (dacă nu cumva chiar de trei luni), se simțea luat pe nepregătite, nu știa ce să întrebe.

Un ajutor a intrat, vorbindu-i cu glas scăzut lui Lobel. Ușa rămăsese deschisă, putând fi auziți bolnavi europeni care așteptau strânși unii într-alții pe niște bănci înguste, ca arestații pe o bancă de comisariat: italience care păreau să aibă trei ori patru sâni, cu bebeluși sugând din toți acești sâni, așa cum fluviile sug marea, spanioli ținându-și șepcile negre între degetele păroase.

Lobel apucă un film de radiografie de pe masă și-l ridică în zare.

— Ia uită-te aici, făcu el. Imaginea, nimic de zis, e nemaipomenit de inimoasă!

— Despre ce-i vorba? întrebă Costals, jignit că Lobel putea să se intereseze de altceva decât de el, să-l părăsească atât de repede.

— Un cancer la stomac.

— Tipul e pierdut?

— Cu siguranță. Dar nu-i așa că imaginea e nemaipomenită?

— Medicina e un lucru bun, a spus Costals, în timp ce-și punea pantalonii. Să salvezi! Dar să salvezi ce? Abia dacă vedem, într-un proces penal, un tip care face plângere sau un acuzat care face să ne bată inima pentru justetea cauzei lui, când descoperim că nici el nu-i interesant. Cu bolnavii e același lucru; câți dintre ei merită să fie vindecați? Când sunt bolnavi, îți stârnesc simpatia; virulența prostiei li se domolește. Dar o dată vindecați, Doamne, Doamne! Și ce vor face cu viața asta faimoasă pe care o să le-o redați?

— Dacă ne-am pune asemenea întrebări! Și-apoi, intri în joc.

— Mi se pare că asasinatul medical trebuie să fie o ispită teribilă... Mi s-a întâmplat ca, fiind pe mare, pe un pachetot zgâlțâit de furtună, să-mi treacă prin minte că, dacă s-ar scufunda, mi-ar fi mai ușor să mor așa, în același timp cu alte o sută cincizeci de persoane, câte erau acolo.

— Nu, zău, făcu Lobel. (își închipuia că asemenea sentimente nu existau decât atunci când nu erau exprimate.) Nu, nu, hotărât lucru, nu merge așa, adăugă el apoi cu un zâmbet.

Costals încerca să-și facă nodul la cravată, dar nu prea izbutea, în birou neexistând oglindă.

— Vino la fereastră, îi spuse Lobel.

Unul dintre obloane fiind închise în fața soarelui puternic, te puteai vedea în geam.

— Într-o zi, pe când mă aflu într-un oraș, a trebuit să mă duc la un doctor necunoscut, să-mi fac niște injecții. După trei injecții, am aflat că

doctorul era un catolic vestit, membru al asociației Saint-Vincent-de-Paul, că se împărtășea în fiecare duminică. Vă mărturisesc că am șovăit dacă să-mi continuu injecțiile cu el.

— Nu înțeleg...

— Păi aflate că eram un inamic declarat al catolicilor... Putea pune orice în seringă.

— Frumoasă părere aveți despre doctori și despre catolici!

— Sfântul Pavel, după ce citează cuvintele lui Isus, adaugă: „... căci știa ce zace în om”. Și eu știu ce zace în om.

— Fiți convins că doctorii o știu adesea mai bine decât literații, zise Lobel ridicându-se.

„Așa, își spuse Costals, acum mă dă pe ușă afară. Și totuși, abordasem un teren pe care am fi putut da de lucruri esențiale. Ce mai! Nu mă are la stomac; iar în relația doctor-pacient simți nevoia să te-agăți de ceva.” Ah! Unde sunt doctorii cei de treabă ai căilor urinare, totdeauna cordiali care te băteau pe spinare zicându-ți „Dragul meu” de prima oară când aveau de-a face cu tine, care-ți spuneau bancuri porcoase, iar la plecare te conduceau cu glumele răsștiute ale eternei Franțe: „A treia oară?... Măcar de-ar fi a șasea ori a șaptea oară!...” Ori: „Acum nu-ți mai rămâne decât s-alergi dumneata după boală”. (Până și micul preparator, plătit cu opt sute de franci pe lună, care-ți deschidea ușa după ce sunai, ținea să-ți spună de cum treceai pragul: „Vreau să vă liniștesc chiar acum. E negativ!...”.) Cu oameni ca ăștia, boala ajungea aproape un act de eroism; există într-o boală lumească ceva care te duce cu gândul la citarea pe ordinul de zi al unui regiment. De lângă Lobel însă plecai cu sentimentul că ești un nimic, că ești părăsit, același pe care-l ai când pleci de la editorul care nu te publică.

Cum gândul „a pune orice în seringă” era adânc înrădăcinat în el, și cum pe Rhadidja o încredințase lui Lobel, își scoase carnetul de cecuri. „Aș fi

încântat dacă ați binevoi să primiți pentru spital...” Se întâmplă ca, atunci când dai bani, ceva în tine să plângă. Nu pentru că renunți la ei, ci pentru că e atât de zadarnic.

Costals a ieșit din spital tras la față. Fizic, i-ar fi fost cu neputință să gândească, chiar dacă ar fi voit. Își simțea fruntea scăldată în sudoare, cu toate că era o căldură domoală și foarte uscată. Pe stradă nu mai existau europeni, arabi, negri, se terminase cu naționalitățile, rasele, clasele; o singură mare deosebire: cei care sunt bolnavi și cei care nu sunt. Și totuși, în timp ce se îndrepta spre poștă în „caleașcă”, să-și ridice corespondența, avu cu vizitiul indigen, apropo de picioare, un acces de mânie de om cât se poate de sănătos: „Chiar și de-ar fi să mi se desprindă carnea de pe oase, fir-ar să fie, tot eu o să poruncesc.” Ceea ce, în limbaj *imperial*, a sunat cam așa: „Oi fi eu cu un picior în groapă, da’ tot îmi mai rămâne unul să ți-l trimit în c...!”

Odată ajuns însă la hotel, brusc s-a ivit clipa când bolnavul se simte pierdut, clipă atât de ușor sensibilă pentru doctori, precum e pentru spectatori clipa când un boxer e „groggy”, clipa când un alergător nu-și mai coordonează mișcările. Oribila tentație de-a se cufunda în cartea despre lepră, și în același timp teama de-a o face. „Am s-o deschid într-un moment când o să mă simt mai bine, când mă voi simți în putere să mă opun lucrurilor cumplite pe care le voi citi.” Iată-l stând în fața mesei, cu ochii pironiți în gol, dintr-odată descumpănit și copleșit la gândul că nu e nemuritor. El e acela care, nu mai departe decât ieri, la aceeași oră, întâmpina senin descoperirea petei? Oare nu visează? Cum de-a putut? Ce angrenaje funcționau în el în clipa aceea? La fel de uluit că putuse fi, o clipă, senin în fața morții, pe cât fusese de uluit în zilele din urmă fiindcă putuse trăi departe de fiul lui. Că omul e de neînțeles o

știm nu datorită oamenilor, ci prin noi înșine. Cum poți întâmpina cu seninătate vestea că vei înceta să te mai bucuri de lumea asta? Și totuși, „eroi”, „înțelepți”, „sfînți”, sunt o groază cei care fac asta: mor „frumos”, vulgaritate supremă. Hm! Niște detracați, ce mai. La urma urmei, poate că sunt cei pentru care viața n-are niciun haz. Nenorocirea nu e că-ți pierzi viața, ci că-ți pierzi fericirea. Dacă n-ar exista fericire, n-ar exista nici spaima de moarte. Asta-i marea pedeapsă a celor fericiți, marea răzbunare a celor din „valea plângerii”: soluția de-a muri fără înfricoșare e de-a fi trăit dezgustat de viață. Costals plătește pentru a se fi bucurat la nebunie de viață, și pentru a mai vrea încă să se bucure. Existența fapturilor frumoase îl face să fie laș; chipurile divine îi inspiră repulsie față de ne-ființă. „Și când te gândești că n-o să mai văd asta!” Și atunci îți amintește de-o frază dintr-una din cărțile lui: „Nu voi muri, pasiunile mele mă țin legat de pământ”. Pasiunile lui îl azvârleau în afara acestui pământ, dar tot lor li se adresa, cerându-le să-l rețină pe lumea asta. Din partea lor, și numai a lor, voia să primească tot binele și tot răul.

Visarea i s-a răsfrânt apoi asupra operei. „Las lumii ceva ce-i este drag”, spunea Byron pe moarte. El însă va lăsa lumii ceva împotriva căruia lumea protestase aproape neîncetat. Ieri se gândea că, de-ar mai trăi patru ani, ar avea timp să termine tranșa cu lucrul la care era înhămat acum. Iluzie! Când ești bântuit de gândul morții, când înduri chinuri fizice, când te simți pe zi ce trece tot mai slăbit, poți scrie pagini la întâmplare, dar nu poți să construiești o operă bine încheată. Din lipsă de câțiva ani, va dispărea așadar, lăsând lumii o imagine a lui trunchiată, ce-l va diminua. (Iar dispariția lui, ce bucurie pentru confrăți! Ah! de-ar fi numai asta și-ar trebui să fie de ajuns ca să-l mențină în viață!) Regretul ăsta totuși îl chinuie mai puțin decât un altul... Deoarece, la ceasul ăsta, mintea lui trece în revistă bucuria cărnii, opera, dar

și pe fiul lui: singurele trei lucruri care-au contat pentru el în viață. Fiul lui! „Ce-o să se aleagă de el? Ce se-alege de cineva atunci când nu există nimeni care să-l iubească?” Lovitura a fost atât de cumplită încât și-a astupat ochii cu mâna. Veșnic același lucru: o viață de înțelepciune supremă, adică de nesuferință; dar e de ajuns să ții la o singură ființă, și gata, sufletul ți-e cuprins de îngrijorare, e pradă servituții. „Groaznic lucru să ții la cineva!” rosti el cu voce tare. „Oh! De ce l-am zămislit! De n-ar fi fost el, numai el, aș fi străbătut viața ca un dragon invulnerabil...” După obiceiul pe care-l avea să noteze pe loc tot ceea ce în ființa lui lua forma emoției, a scris pe o foaie albă a uneia dintre scrisorile de curând aduse: „Îmi amintesc de ziua din aprilie anul trecut, când venisem să-mi văd băiatul la Cannes și când am descins la (numele *unui hotel de lux*) pentru că acasă se făceau lucrări de reparație. Îmi amintesc de dimineața aceea minunată, când stăteam amândoi pe-o bancă în grădina frumoasă a hotelului. Totul era înflorit, un jet de apă făcea ca deasupra terenului de tenis cu zgură roșcată să atârne coada șovăitoare a unei comete, depărtările albastre își purtau vilele suspendate ca pe niște fructe ale puterii și ale fericirii. Fiul meu stătea în stânga mea, citind o broșură în care erau descrise cele unsprezece mijloace tehnice ale înecului reglementar cu ajutorul unei iole construit personal, și-și ținea picioarele pe un scaun metalic, cu capul sprijinit de umărul meu, împungându-mă uneori cu capul, cum ar face un ieduț. Când vântul răspândea de la un alt jet de apă apropiat o pulbere lichidă pe fața lui, își închidea ochii și zâmbea. I-am spus: „Stai frumos! Se uită grădinarii la tine...” Iar el, făcând o strâmbătură ca de copil de bani-gata, de copil prost crescut: „Hei! Păi plătești destul de gras aici!” Costals s-a oprit din scris. Evocând amintirea asta, încerca să se agațe de-o trăsătură ce-ar fi arătat că fiul lui nu era de soi bun,

căuta porțița de salvare prin care să poată ieși din temnița iubirii. Și-și dădu bine seama că poate existau în copil și părți oarecum mai vulgare, dar zadarnic, tot îl iubea. Pe el l-ar fi luat cu sine în moarte, așa cum pe mormintele de piatră ale cavalerilor, la picioarele lor, se afla un paj micuț. – „Nu! Nu! Nu vreau să pierd toate astea!”

Cine-ar fi crezut? Tentaculele acelea cu groaznicele ventuze ce-i crescuseră, ca să se agațe de viață, și-au slăbit puterea pentru o clipă, s-au desprins. Nici măcar spaima de moarte nu e în stare să ne mențină în tensiune multă vreme: e un subiect care se epuizează, ca toate celelalte. Și-atunci Costals a început să desfacă scrisorile venite cu poșta (în afară de una singură, care venea de la Andrée Hacquebaut, pe care a așezat-o în valiză fără s-o deschidă) și apucându-se să răspundă conștiincios fiecăreia în parte. A observat cât de hotărât îi era scrisul. „Câtă vreme va mai fi tot așa?” Și-a zărit fața în oglindă, mirându-se de expresia aceea energică și aspră; s-a gândit la ce se afla înăuntrul ei, și a rânjit.

doua zi, a luat vaporul la Casablanca.

XIX

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

(Scrisoare reexpediată la Marrakech)

17 martie 1928

Câtă bucurie copilărească n-ar păstra până la adânci bătrâneți anumite femei dacă s-ar ști iubite! Ai fost atât de drăguț acum patru zile, când ne-am dus împreună până la intersecția Mutte, că mă simt și-acum îmbărbătată. Mi-ai iertat răul pe care ți l-am făcut cu ultima mea scrisoare: vâscul reproșându-i stejarului că-l împiedică să-și trăiască viața. Îți sunt atât de recunoscătoare că ai consimțit să te iubesc. De trei luni de când am început iar să-ți scriu, ai fi putut cu ușurință să-mi dai de înțeleș, dacă ai fi vrut, cât de tare te plictisesc. Dar n-ai făcut-o; prin urmare... în sfârșit, numai Dumnezeu știe cu câtă plăcere îți scriu, câte bucurii mi-ai procurat în aceste trei luni. Te păstrez, așa cum mă păstrezi și dumneata. Dar ține-mă zdravăn, încă n-am încercat întreaga-mi parte de fericire. Poate că de data asta m-ai acceptat pentru totdeauna.

— A, apropo, ce înseamnă inima aceea perforată pe care abia astăzi o văd pe coperta (din spate) a acelora dintre cărțile dumitale pe care mi le-ai trimis, dar care nu se află și pe cele pe care le-am cumpărat?^[15]

Am văzut că în povestirea pe care ai publicat-o în *Candide* te folosești de una dintre ultimele mele scrisori.^[16] Sunt fericită să mă regăsesc în scrierile dumitale, la gândul că pentru a le crea a trebuit să

trăiești laolaltă cu mine. Iar când trăiești în acest fel cu mine, mă simt mai bună, mai femeie.

A trecut pe la Saint-Léonard o mașină – reclamă a magazinelor X... din Orléans. Ce dorință smintită să cumpăr totul m-a cuprins! Mi-am cumpărat botine. Îmi plac la nebunie botinele astea. Botine și hacquebotine. Și mă întineresc atât de mult! „Călăreța Eisa.” Iar dumneata, când m-am descălțat, țineai între picioare, una dintre ele, într-un gest atât de mângâietor, de parcă piciorul meu ar fi fost încă înăuntru.

Până mai adineauri am cântat cât mă ținea gura un vals lent dinainte de război, *îndrăgostită*. Nimic nu mă liniștește mai mult decât să cânt în neștire o melodie ca asta, ca un refren.

Viața e frumoasă. Oare n-am dobândit ceea ce am vrut? Aș vrea un loc aparte în inima dumitale. Ah! ce minunat ar fi să mă trezesc în chip de tânără văduvă, cu un apartament la Paris, cu... Ah! Dar ia să-mi mai țin gura!

A.

(Scrisoare clasată de către destinatar, fără a fi fost deschisă.)

XX

Când sosise în Maroc, Costals îi scrisese lui Solange: „Și, firește, trebuie să-i prezint omagiile mele mării pentru purtarea frumoasă pe care a avut-o în timpul traversării”. Nici urmă de omagiu la întoarcere. Elementul ăsta e o adevărată calamitate.

E de-a dreptul absurd cum nu sparge hubloul: poate că dă îndărăt în fața împutăciunii omenеști adunată în orice cabină de pe un vas francez de călători. Costals trage draperia hubloului: pentru mine aduce foarte puțin cu atmosfera unui submarin. Numai că draperia a fost concepută în așa fel (atenție delicată) ca balansările ei să nu te facă să pierzi nimic din amploarea raliului. Costals se ridică din grețurile lui și merse clătînându-se până la pancarta unde va trebui să figureze numărul bărcii lui de salvare. Dar e un pachet francez: locul e gol, numărul n-a fost trecut. Cât despre colacii de salvare, nimic de zis, poți avea încredere ca să înoți; dar cu capul în jos, din cauza bretelelor prea lungi. În sfârșit, totul e bine. Doar musca asta îndărătnică ce te mai necăjește: nu plătește biletul și n-are nici rău de mare, nu zău, prea-i de tot!

Nu poate fi vorba să gândești, ci doar să *reziști*, aruncând câte-o privire la ceas din sfert în sfert de oră: „Doar optsprezece ore. Peste douăzeci de minute, nu vor mai fi rămas decât șaptesprezece ore. Ba nu, că o să aibă întârziere. La naiba cu toate socotelile astea.” Costals, cu nasul înfundat, strănută și-și suflă nasul. Să fie rinita, unul dintre simptomele leprei? Și iată că, foarte curând, simte mâncărime la o subsuoară și pe partea dinăuntru a unei coapse. Iar pruritul e ceva frecvent la începutul leprei...

Lemnăria geme. Uneori vasul în întregimea lui e cuprins de un tremur, la fel ca pielea unui cal. La

un moment dat, mâna asta rece ca gheața nu mai simte! Costals își ciupește un deget și nu simte nimic. Sudoarea îi îmbrobonează fruntea. Anestezia leprei. Pe urmă sensibilitatea revine. Își dă seama că se agățase cu mâna de codrul cușetei de sus, iar sângele se scursese din ea. În schimb, guturaiul și mâncărimea se mențin.

La zece seara, marea se mai domolește un pic. Agonia încetează, conștiința revine.

Conștiința.

E greu să-i apreciezi pe poeți atunci când te strânge un pantof. Iar marile arhitecturi ale sufletului se năruie în tangaj, ca un palat pe timp de cutremur. Costals, ieșit la suprafață din groapa mizeriei fiziologice se prăbușește într-o altă groapă: cea a mizeriei morale. Unde dă de creștinism.

Cine și-a petrecut copilăria la creștini – mai târziu, de fiecare dată când îl cuprinde lașitatea – are mari șanse ca această religie să-l ia în stăpânire; până în ziua când, din toată puterea vârstei lui mature, va fi îndepărtat definitiv otrava. Costals nu urăște creștinismul. Ca să poată urî credința asta, ar trebui ca ea să fi contaminat o ființă pe care el o iubește. Or, toți cei pe care el îi iubește sunt teferi. Cât despre a o urî pentru că e religia „dușmanilor speței umane” (Tacit), Costals nu se dă în vânt după speța umană. El doar disprețuiește creștinismul, și-atâta tot. Dar, crescut înlăuntrul acestuia, amintirile îi îngăduie să și-l imagineze cu ușurință. Romancierul acesta trebuie să facă foarte puțin efort ca să se pună în pielea unui creștin: am văzut-o când cu „Marie Paradis”.

În ultimele zile, și-a privit boala într-un mod epurat. Căci merita: iată că acum visează s-o creștineze! O, firește, nu-i vorba să înceapă „să creadă” – cu toate că-i pizmuiește pe preoți, pe care credința trebuie să-i facă fericiți când mor (da, dar cu condiția să creadă), îi pizmuiește așa cum le pizmuiește pe animale, despre care presupune (fără

nicio îndreptăţire) că nu le e teamă de moarte. Nu, nu-i vorba să creadă. „Am plâns şi am crezut” (Chateaubriand) sunt nişte cuvinte care pentru el rămân poate cele mai prosteşti din toată literatura franceză. Ci e vorba să-şi tonifice încercarea, infuzându-i o substanţă poetică de un soi nou. Va trăi după reguli monahale, va intra la mănăstire! Un lepros în lumea mireană e ceva jalnic şi oribil. Pe când un lepros care, datorită leprei, regăseşte „străvechea cale a altarelor” e ceva fotogenic şi înălţător: o reţetă încercată, unul dintre acele locuri comune ale falsului sublim, al cărui efect e sigur. Respectul prostesc pe care până şi cei mai mulţi dintre necredincioşi îl au faţă de cabotinajul mănăstiresc, ce înălţime n-ar atinge dacă rasa ar acoperi plăgi! (Observaţi că un tuberculos care regăseşte „străvechea cale a altarelor” nu e deloc interesant.) Costals se montează gândindu-se la toate mărunţişurile astea. Nu, nu se poate spune că-i trece prin minte să facă o carieră în romanescul catolico-hansenian, ca alţii în efuziunea iudeo-liturgică sau în pederastomism. Dar nu se dă în lături de la schiţarea complezentă a unui personaj posibil. Tot de la frecventarea asiduă a Bibliotecii Naţionale i se trage, pe când căuta lucruri exaltante despre căsătorie, pentru ca propria căsătorie să devină suportabilă. Atunci când trăgea ca voluntar în Abd-el-krim, o făcea tot pentru că-şi făurise o schemă în care gustul aventurii precumpănea asupra fricii de moarte; acum, clădeşte o schemă care-i îngăduie să creadă că sade bine să mori de lepră. Când e vorba să se făurească în chip de personaj, găseşte totdeauna mijlocul să se înalţe la suprafaţă; păcătuieşte prin literatură, dar se salvează prin păcatul lui. Şi chiar dacă un om pe-atât de remarcabil precum Goethe, după ce a scris: „Sunt patru lucruri pe care le urăsc la fel de mult ca otrava şi şerpii: fumul de tutun, ploşniţele, usturoiul *şi crucifixul*”, a îndrăznit totuşi să spună mai târziu: „Prefer să-mi facă rău

catolicismul, decât să fiu împiedicat a mă sluji de el pentru a face ca piesele mele (de teatru) să fie mai interesante”, nu prea se va grăbi nimeni să azvârle cu piatra în cel care visează să se slujească de catolicism, nu pentru a-și face operele „mai interesante”, ci pentru ca viața unui lepros să poată fi trăită. Costals lua religia așa cum iei chinină.

Sunt și clipe când crede cu toată seriozitatea că pasiunea lui pentru coit îl va feri de lepră!

„Când o s-ajung la Paris și-o s-o țin în brațe pe Guiguite, răul ce se alcătuia în mine va fi oprit. Nu, nu-i cu putință ca o asemenea dragoste de viață să nu biruie moartea, nu-i cu putință ca o anume intensitate a bucuriei să nu pună moartea pe fugă.” În alte clipe se gândește (tot foarte serios) că, după ce o va fi îmbrățișat o dată, o singură dată pe Guiguite sau pe alta, va primi să moară. Își amintește ce i-a povestit o infirmieră despre acel mare mutilat de război care-și smulgea medalia și striga, uitându-se la ea cu o privire atroce: „Mă doare-n c... de Franța. Mă doare-n c... de medalii. Ceea ce vreau e să mă f... încă o dată și pe urmă să crăp”. (De ce n-ar exista femei care să socoată drept o îndatorire oficiul ăsta pe lângă condamnații la moarte? Nu s-ar putea fonda o operă de binefacere în scopul ăsta? Și de ce adică să nu fie un ordin de maici care să se specializeze în această sublimă formă de caritate?)

iar dăm cu ochii de Franța cea bătrâncioasă și prost echipată. Nu tu văcsuitori de ghete, nimeni care să-ți ducă un pachet, țigări care se sting de la sine. Picard, servitorul, nu-i în bulevardul Henri-Martin. Întors la el acasă în provincie cât lipsise Costals, fără îndoială că n-a primit la timp scrisoarea ce-l ruga să se întoarcă. În locuință plutește un miros groaznic de aer închis, de tutun rânced (Picard trebuie să fi fumat, apoi a uitat să deschidă ferestrele). Și încă o atmosferă: aceea din casele unde a avut loc un deces și care n-au mai

fost locuite de-atunci. Și-aceeași veșnică și bătrână vecină la fereastră. „Încă una care n-a crăpat!”

În încăperile acelea pustii, năpădite de praf și funebre, cu ferestrele murdare și covoarele strânse, a avut o a doua criză de slăbiciune, ca și cum l-ar fi asaltat fantomele tuturor slăbiciunilor și ale tuturor crizelor ce l-ar fi chinuit aici timp de cinci luni: aici, umbra lui Solange îl lua în stăpânire. N-a avut curajul să-și desfacă valizele și să sporească răvășeala de pe birou. („Nu care cumva să schimbi ceva de la locul lui, Picard”) îi era frig: în acea zi de 27 aprilie, încălzirea centrală nu mai funcționa, iar vremea se burzuluia. După cum îi era obiceiul, s-a întins pe pat.

Trebuie înțeles limpede că la ora aceea 1) era un om în fața căruia se deschideau, după cum credea, zece ani ai unei boli de nevindecat și oribile; 2) se afla într-o stare de minimă rezistență datorită escapadei dure din Atlas și unei zile în care călătorise prin munți, petrecută în parte pe catâr, urmată aproape imediat de opt ore de mers în autocar, de șaptezeci și cinci de ore pe-o mare dezlănțuită și de șapte ore de tren; 3) că locuința aceea rece și lăsată-n voia sorții te îneca din plin cu proasta ei dispoziție; 4) că umbra lui Solange, prezentă peste tot aici, era pentru el o umbră malefică. Iată îndeajuns de multe motive pentru ca, stând așa pe pat, să se lase iar pradă gândurilor negre. Iar lașitatea lui, care pe vas se revărsase în mod firesc spre creștinism (ale cărui fantasmе se împrăștiaseră mai apoi), năvălește aici în mod cât se poate de firesc spre femeie. Femeia „consolatoare”! Femeia „înger păzitor”! Absurdă și funestă prejudecată a masculilor, pe când în realitate nu-i decât atât: un învins – fie chiar și pentru scurt timp – care se apropie de eterna învinsă: femeia. (În Antichitate, cine spunea învins, spunea femeie; anumite popoare, pentru a umili dușmanul învins, îl însemnau cu un triunghi, reprezentare a organului feminin.) Și în ce femeie

se refugiază Costals? Aberație! în Solange se refugiază. Se îndreaptă spre aceea care i-a făcut atâta rău, aidoma câinelui bătut de stăpân, care, târându-se, se refugiază tot la picioarele lui.

Își amintește de un afiș citit mecanic pe culoarul vagonului: „Accesul în compartimente poate fi interzis tuturor persoanelor ale căror infirmități sunt de natură să-i incomodeze pe călători”.

Ca piatra în puț, i se pare că se aude căzând în fântâna fără fund a eternității.

O idee extravagantă încolțește în el: ca buruienile care încolțesc pe pământul sărăcit. Pentru a-l susține, a-l ajuta, a-l îngriji pe acest bărbat care în curând va fi pradă descompunerii, există Solange. Alături de Solange, s-a terminat cu locuințele-necropolă, s-a terminat cu singurătatea care în clipa aceea îl sperie: Solange a răpit orice vrajă singurătății. O, gândurile acelea sunt lipsite de orice noblețe: Costals aruncă spre Solange aceeași privire recunoscătoare pe care i-a aruncat-o stewardului foarte amabil atunci când avea rău de mare; numai că un bolnav pune noblețea pe planul doi. Ar accepta Solange acum căsătoria, știind în ce stare se află el? Și-apoi, Costals va da acelei întrebări un aspect general și imprecis: „Te-ai mărită cu un lepros, dacă ar fi vorba de un bărbat pe care l-ai iubi?” Și e convins că fata ar spune da.

Pe fața asta de pernă pe care-și odihnește capul acum cu siguranță că li s-au atins creștetele. Solange se află acolo, el îi vorbește: „Am fugit de două ori după ce ți-am dat speranțe, și m-ai iertat. Mi-am trădat cuvântul, și m-ai iertat. N-am avut încredere nici în dumneata, nici în mama dumitale. Acum, fac un act de credință în natura umană. Mă încredințez dumitale. Fă ce vrei cu mine”. Totul se termină printr-o frază tipică de om sfârșit: „Aș dori să trăiesc cu fruntea sprijinită de genunchii dumitale.”

Vine o clipă când dorește pătimaș să aibă loc căsătoria lor, și asta cât mai grabnic cu putință. Se

ridică, se repede la telefon: să vină Solange chiar în seara asta! Dacă în seara asta ea va rosti „da”, cu cât mai puternic va fi el când va trebui să audă celălalt „da”, cel al doctorului: „Da, aveți boala!” Dar telefonul e mort. Trebuie să i se fi tăiat curentul cât timp a lipsit, pentru că el pretinde că nu știe unde să plătească, în Atlas. Așadar, trebuie să iasă ca să pună un bilet la poștă! O, singurătate! Atât de îndrăgostită alte dăți, dar care acum are chipul abandonului! Ei bine, odată îmbrăcat și ieșit în oraș, va profita ca să fugă din necropolă. Valizele sunt tot închise. Se duce la hotel, măcar până mâine.

Iată-l la hotel. Și-acum, ce-i de făcut? Dar iată că partea puternică din el urcă la suprafață (asta poate și pentru că încăperea în care se află e curată și primitoare.) Se întoarce la operă, ca pisica la șoarece, ca să-l mai necăjească puțin. Se instalează la masă, reia manuscrisul de unde l-a lăsat în Atlas, în ziua când a descoperit pata. Ca și-atunci când se afla în locuința lui de pe bulevardul Henri-Martin, și când lucra senin între două crize prenuptiale, totul din jur dispare. Un om crede că, dacă s-ar vedea cu cătușele la mâini, ar leșina. Dar când le are, nu numai că nu leșină, dar își dă seama că în postura asta se poate foarte bine bucura de-o cafea cu rom. La fel și Costals, convins că nu peste mult timp mâna aceea scriitoare va fi un ciot gârbovit, că puroiul îi va curge din nări, că bărbățiile i se vor desprinde și vor cădea – șterge, adaugă dedică trei minute din scurta lui viață căutând „cuvântul potrivit”. Iar atunci când telefonul sună – Solange ca să-l anunțe dacă va veni sau nu, are un gest de nervozitate.

La urma urmei, sunt și femei care se apucă iar de tricotat, uite așa, după ce-au trecut printr-o mare durere...

XXI

Solange renunțase fără niciun gând ascuns la ideea să fie luată de nevastă de Costals. Dorințele neîndeplinite se resorb: o s-o vedem încă o dată, ceva mai departe, în legătură cu cealaltă eroină a acestei întâmplări. Resemnată. Dar tot mai nutrea față de el, o afecțiune de nuanță amoroasă de nedescălcit. „Precum fierul e atras de magnet, tot așa mă simt și eu atrasă de el, precum fierul e atras de magnet.” Scrisorile pline de duioșie pe care le primea din Africa o convingeau că afecțiunea asta era împărtășită. „Nu! Nu! Nu vreau să te pierd!” Cuvintele pe care i le striga mai răsunau și-acum în ea. „Accept orice, numai să rămân cu el, așa cum eram când a plecat.” Pierderea relațiilor carnale îi era indiferentă. Dar să piardă sărutările, apropierea lui sau simpla lui prezență, să le piardă de-a binelea, nici nu putea concepe un asemenea lucru. (Absența lor de moment însă o îndura fără prea mare greutate.) Dacă din Maroc Costals i-ar fi propus din nou planul acela, ca pe viitor ea să vină în fiecare săptămână să stea o vreme la el, în locuința lui de pe bulevardul Henri-Martin (numai că de data asta el se ferea cu strășnicie s-o facă, prea fericit că Solange scăpase ocazia), ea n-ar mai fi avut tresărirea aceea de indignare pe care o avusese când îi propusese acest lucru cu trei luni în urmă; nu-i trebuise mult ca să-și înfrângă rezistența. Se moleșea amintindu-și de Genova, și, fără pic de rușine, îl întrebase într-una din scrisori dacă nu s-ar fi putut duce din nou în

Italia. El însă se scuzase, sub un pretext oarecare. Curând reluate iarăși atacul, numai că pretențiile îi deveniseră mai modeste: în primăvară, n-ar fi vrut să facă împreună o escapadă de vreo trei-patru zile în împrejurimile Parisului? Costals răspunsese vag, fără să precizeze ceva. Și totuși, Solange știa prea bine că

avea să-l piardă de tot când s-ar fi măritat, deși mai avea timp să se gândească la căsătoria asta. Fetele sunt întotdeauna convinse că „asta” li se va întâmpla de la sine.

Doamna Dandillot încasase fără prea mare emoție ultima figură a lui Costals. Și cu încă și mai puțină mirare: niciodată nu împărtășise pe de-a-ntregul convingerea lui Solange în soliditatea logodnei ei. Poate că văduvia îi îngăduia să suporte lovitura mai ușor: era plictisită, dar nu și enervată, așa cum ar fi fost dacă domnul Dandillot s-ar fi întâmplat al treilea în aventura aceea, căci mai cu seamă enervarea le descumpănește pe femei. Tot astfel, iată, trecuseră zece ani de-atunci, multă vreme după ce luase hotărârea să numai doarmă în aceeași cameră cu soțul ei se simțise mai puternică, mai stăpână pe sine (patul era numai *al ei* și se putea mișca în voie în el! Așternutul era tot numai al ei singură!): căsătoria e un infern când soții dorm amândoi în aceeași cameră; dacă au camere separate, nu mai e decât purgatoriu; iar dacă n-ar coabita (întâlnindu-se doar de două ori pe săptămână), ar fi, poate, paradisul. Nefiind în stare de vreo răutate decât dacă ar fi fost vorba de soțul ei, doamna Dandillot nu-i purta pică lui Costals. Se mulțumea să se adăpostească în turpitudinea locurilor comune, refugiul oricărei femei: femeia simte prea puternic nevoia să fie protejată, ca să se îndepărteze prea mult de locurile comune. „Din partea bărbaților nu te poți aștepta decât la dezamăgire. Asta-i viața! Cel mai bine, vezi tu, e să iubești... un Vis! Tot iluzia e cea mai frumoasă, de vreme ce alcătuiește fondul bietelor noastre iubiri omenești...” O mângâia pe Solange mângâindu-se pe sine, cu prostii de felul ăsta, așa cum le spui copiilor povești ca să adoarmă.

Doamna Dandillot era, știm acest lucru, dezarmată în fața fiicei ei. Căuta în Solange justificarea propriei vieți: cum se întâmplă adesea,

mediocritatea în cazul ei își afla expresia în absența egoismului. Îl sfătuisese pe Costals să „călătorească”, fără să-i fi interzis să aibă vreo relație cu Solange. Scrisorile pe care și le trimiteau cei doi nu-i erau deloc pe plac, deoarece întrețineau în fetița ei un sentiment pe care ar fi fost înțelept să-l înăbușe; în același timp, văzând câtă bucurie îi făceau lui Solange, doamna Dandillot nu-și îngăduia să-l roage pe Costals să dispară definitiv din viața fiicei ei. Femeile acestea se scăldau în confuzie, stăruind în echivoc, pentru care erau făcute în mod firesc. Când Solange a făcut aluzie, ca la un lucru de la sine înțeles, la relațiile pe care avea să le reia cu Costals, la întoarcerea acestuia, „pe planul simplei prietenii”, doamna Dandillot nici nu s-a clintit. Se gândea că într-o bună zi va veni momentul să pretindă ca situația aceasta să înceteze, dacă voia să-și mărite fata (la fel ca și Solange, nici ea nu-și imagina continuând relația cu Costals după măritișul fetei). Dar amâna pe mai târziu, sperând pe înfundate ca el sau ea să fi obosit și să renunțe, fără să mai fie nevoie de intervenția ei.

Solange, în timp ce se îndrepta spre hotelul unde Costals o rugase să vină, avea așadar impresia că-și reia viața aproape din același punct unde o lăsase cu trei luni în urmă: pășeau peste leșul Hipogrifului și continuau. Ba chiar, cu toate că-și mai dădea cu puțin fard, se pieptăna din nou ca pe vremea când era fată. Imobilitate și permanență a tuturor acestor femei: Andrée Hacquebaut, Rhadidja, Solange.

Costals o aștepta în salonul hotelului, ca să aibă un pretext să n-o sărute, de teamă să n-o molipsească. Iar când Solange și-a oferit fața, iar el i-a spus: „Nu de față cu atâta lume. Discutăm îndată”, fata s-a mirat oarecum. Dar a devenit imediat extrem de drăguț și de tandru în cuvinte. Cât de simplu revenea totul la ceea ce fusese! Și de data asta, exista melancolia efemerului (un efemer

care, poate, avea să dureze mult), după cum mai exista și odihna de pe urma faptului că nu mai ținea morțiș să vrea, că nu mai era crispată, încordată. Și că nu mai era nevoită să-l chinuie, că-l vedea fericit, revenit în fine la ceea ce-i era lui pe plac și dorise întotdeauna să existe între ei: o legătură și nimic altceva.

Costals luase hotărârea să-i vorbească serios abia după cină. Cina, la restaurant, fusese plină de dezinvoltură și de veselie. Costals îi povestea despre călătorie, despre lucrul lui. Îi răscolea ca pe vremuri în geantă, făcând observații neplăcute și totodată drăgălașe despre obiectele absurde ce se aflau acolo. O tachina, deoarece le tachina până și pe femeile pe care nu le iubea. Ea îi spunea că furunculele n-o mai chinuiau, că decalcifierea încetase. „Lucru știut: e de-ajuns să-ți spun că n-o să mă însor niciodată cu dumneata, ca să-ți redau sănătatea. Și sunt sigur că nici urina n-o mai ai alburie!” (Era adevărat că de trei luni toate „neplăcerile” acelea dispăruseră, în timp ce, în mod logic, după ultima lovitură pe care i-o dăduse ar fi trebuit să se întetească; dar trupul e și el incoerent, la fel ca și sufletul. Afară de cazul când specialiștii... Dar ar fi prea simplu, nu-i așa?) Se abținea să n-o certe atunci când, de cum întorcea el capul, Solange profita ca să-și dichisească frumusețea. Costals vorbea foarte tare, așa cum fac puștanii și cum cele ce spunea erau totdeauna „imposibile”, Solange (stând pe mânuși: una dintre maniile ei), trebuia să-l dăscălească: „Mai încet!”

I-a spus:

— Ce asemănător e totul cu acum o lună^[17]! Vechea noastră masă, în același restaurant... Niciodată nu mi-aș fi închipuit, atunci când ai plecat, că într-o bună zi o să ne întâlnim la fel, ca pe vremuri.

El, un pic cam imprudent, căci niciodată nu trebuie să-i dai pe oameni cu nasul în propriile lor înfrângeri:

— Și totuși, ceva s-a schimbat la dumneata. Am impresia că, dacă ți-aș propune să vii să locuiești la mine din când în când, ai accepta. În timp ce ideea asta te-a făcut să te zbârcești urât de tot în ianuarie.

— Ți-am mai spus că s-ar afla și că scandalul s-ar revărsa asupra mamei. Dar poate că există o soluție de compromis. Fără *să locuiesc* la dumneata, aș putea veni să-mi petrec o parte din zi, de câteva ori pe săptămână; să respir atmosfera dumitale, să iau parte la viața dumitale de zi cu zi. Eu aș fi, chipurile, secretara dumitale, și de altfel chiar aș putea să fiu un pic: aș vrea atât de mult să fac ceva pentru dumneata, pentru lucrul dumitale. Sau de ce n-ai spune că sunt vară cu dumneata? Cu siguranță că ne-am descoperi o legătură îndepărtată de rudenie, dac-am căuta!

— Știi prea bine că trebuie să aspiți la măritiș. Și primești să-ți petreci o parte din viață la mine în casă, aproape la fel ca o metresă recunoscută (pe cine-ar păcăli „secretara” sau „vara” mea?), și în același timp să faci pe mironosița față de viitorul dumitale soț!

Solange a avut privirea dezolată a unei fete în fața unei probleme de aritmetică de nebiruit.

— Îți poți închipui fie și-o singură clipă că nu mi-ar fi penibil? Dar de vreme ce n-am încotro...

— Ce înțelegi prin „n-am încotro”? întrebă Costals (care înțelegea perfect).

— N-am încotro pentru că te iubesc. Dar dumneata niciodată n-ai vrut să înțelegi că eu te iubesc.

— Adevărat. Poate și pentru că, de obicei, soluția asta – că o femeie mă iubește – e o soluție la care nu țin. Și totuși, în clipa de față mă simt mișcat că mă iubești, după tot răul pe care ți l-am făcut. Dar o să vorbim în curând de planul dumitale. Depinde de ceva despre care o să-ți vorbesc după cină.

Puțin mai târziu, Solange a rostit o vorbă cumplit de dureroasă. Îi scrisese, pe când se afla în

Maroc, că un crescător de porci din Normandia îi ceruse mâna.

— Poate că într-o bună zi lui o să-i spun „da”.

— Mai curând lui decât lui Tomasi?

— Normandul are avantajul că *nu-l cunosc*.

La garderobă, l-a ajutat să-și pună paltonul. Costals a găsit că-i un lucru bun. *Ancilla domini*.

În timp ce se-ntorceau spre hotel, i-a spus:

— Acum e momentul să afli... Nu sunt pe de-a-ntregul sigur, ci doar aproape sigur că m-am îmbolnăvit în Maroc de-o boală gravă. O boală care nu-i foarte molipsitoare, contrar celor ce se cred de obicei, dar poate deveni dacă nu iei anumite precauții. Putem să ne vedem în continuare, dar relațiile noastre intime trebuie suprimate. Am să-ți vorbesc despre toate astea când ajungem înăuntru.

Solange mergea în tăcere, cu privirea ațintită în pământ. În cele din urmă, a vorbit:

— Cred că ghicesc despre ce-i vorba.

— N-ai cum. Îți închipui, nu-i așa, că-i vorba de una dintre acele boli numite venerice?

— Da.

— Nu despre asta-i vorba.

În lift s-a uitat la el fără o vorbă, vizibil intrigată și emoționată. După ce-au intrat în cameră, i-a spus:

— Așază-te aici.

Costals nu aprinsese lumina. Solange a aprins-o. El a stins-o. Prin obloanele trase și prin perdele, în camera cufundată în întuneric pătrundeau reflexele roșii ale firmei electrice de la un cinematograf dealături. Luciri de infern. Exact ceea ce trebuia pentru Mefisto și urdorile lui împuroiate.

Solange se așezase pe un scaun. Costals s-a așezat și el tot pe un scaun, în fața ei. Și-a pus mâna pe brațul ei. Solange l-a apucat de mână, dar el și-a retras-o.

— Dacă vrei, pune-ți mâna pe brațul meu, pe mânecă. Dar nu pe piele.

Și-au rămas așa, în gestul „strângerii de mână” al romanilor din Antichitate, care era o „strângere a brațului”.

— Nu te speria. Și nu te emoționa, te rog. Dacă într-adevăr am boala asta, și eu sunt convins că o am, mai pot trăi încă vreo zece ani, cu multe îngrijiri și suferințe. Voi sfârși în chip de obiect hidos, dar nici vorbă nu poate fi de-așa ceva: o să mă omor când va fi cazul. Până atunci, sunt aproape normal, și putem continua să ne vedem o vreme, cu condiția să nu ne atingem... decât pe haine, ca acum...

Solange nu-și pierdea răbdarea, nu-l îmboldea cu vorbe de felul: „Dar spune odată despre ce-i vorba, ce Dumnezeu!...” Nedezmințita Domnișoară Tăcere. Împietrită și așteptând. Continuând să aștepte. Sub fereastră, soneria cinematografului a început să țârâie. O voce zbiera: „Intrare imediată și permanentă! O sală mare, atmosferică! Un film de dragoste și de aventură! Toate actualitățile!” – „Ce-o fi aia sală «atmosferică»? se întreba Costals. Dar o «intrare imediată și permanentă»?” Tâmpeniile astea erau pe punctul să-l facă să-și iasă din sărite.

— Știi ce e maladia lui Hansen?

— Nu.

— Știi ce înseamnă să fii *ladre*?

— *Ladre*? Nu știu... înseamnă să fii scârțan. Dar ce...

— Știi ce e lepra?

Ca la contactul cu un curent electric, Solange și-a luat mâna de pe brațul lui Costals. Orice s-a întâmplat după aceea, nimic n-a putut șterge faptul că-și luase mâna.

— Că doar n-ai...!

— Ba da. Sau cel puțin, foarte probabil.

— Nici vorbă! Nu-i cu puțință!

Sub lumina roșie, fața ei înspăimântată. Cât se poate de reușit decorul de „infern”.

Volubil, Costals încerca să se înregimenteze omenescului.

— Dumneata nu știi despre ce-i vorba. Lumea își face fel de fel de idei. Sunt trei sute de leproși în Paris, dintre care numai douăzeci sunt spitalizați, și încă în salonul mare, comun. Ceilalți se plimbă cu bastonul în mână. Poate că ospătarul care ne-a servit... Există femei care au trăit timp de treizeci de ani alături de un soț lepros, și n-au fost contaminate. Tot ce-ți spun acum nu sunt vorbe cu care am fost îmbrobodit, ca să mă liniștească. Mi-au fost spuse, e adevărat, dar le-am și citit într-o carte de medicină. Îți poți cumpăra și dumneata o carte.

— Dar cum de te-ai molipsit de-așa ceva? Dacă într-adevăr te-ai molipsit, căci nu pot crede că așa stau lucrurile.

— De la o femeie.

(Adevărul e fascinant, ca și moartea.)

— Era o femeie întâmplătoare sau era metresa dumitale de mult timp?

— Era metresa mea de patru ani. O indigenă.

Se uita la el cu ochii cășcați și ficși, cu roșul acela pe ea, ca o pasăre de noapte ținută pe un perete și plină de sângele ei. Iar el, sub privirea aceea, ca o micuță vietate hirsută a ogoarelor, făcută ghem sub privirea unei păsări de pradă. Chiar și prostituarea aceea a pateticului, prin prostiile filmelor, nu izbutea să diminueze patetismul celor două fețe: viața rezista.

— Dacă îți provoc teamă, poți să pleci numaidecât și să nu mă mai vezi. Aș găsi că e ceva cât se poate de normal.

— Nu mi-e teamă. Cred tot ce-mi spui. Sunt convinsă că, dacă ar fi fost vreun pericol pentru mine, nu m-ai fi chemat.

Câtă încredere! Și ca pentru a-i da o dovadă, își opri mâna pe brațul lui. Apoi îi zâmbi.

— Mi-ai spus: „Fără emoție”. Recomandare inutilă. Voi fi emoționată atunci când doctorii vor

fi pus un diagnostic pozitiv. Până atunci, nu cred în lepra dumată ori mai curând nu cred decât pe jumătate.

Costals nu era foarte mulțumit că Solange nu credea în lepra de care se îmbolnăvisese. Dacă i-ar fi fost dat să aleagă în clipa aceea, să aibă lepră sau nu, poate că ar fi ales să aibă, doar pentru a-i demonstra că nu glumește.

Multă vreme i-a vorbit despre boală. Soneria cinematografului țârâia, cu intermitențe. De fiecare dată când se pornea, îi amintea de soneriile pe care le auzise în câteva locuințe clandestine, în clipele când se afla acolo cu o femeie, iar securitatea le era amenințată. În locuințele acelea de scurtă durată, nu putea deosebi totdeauna, din lipsă de obișnuință, dacă se suna acolo sau nu. Și-atunci se ducea în vestibul, desculț, cu revolverul în mână, să vadă dacă nu cumva în dunga luminoasă de sub ușă se interpunea o umbră: umbra bărbatului care sunase, care așteaptă și care o să înceapă să bată cu pumnii în ușă la nesfârșit, dacă nu deschizi. El și cu tine, la o distanță de douăzeci de centimetri unul de altul, despărțiți de o scândură derizorie. Iar tu, desculț peste umbra lui.

Fața lui Solange în timp ce el vorbea era liniștită, mai liniștită decât atunci când intrase în cameră. Liniștită și chibzuită. Veșnic punând accentul pe *dacă*, îi înșira argumentele liniștitoare, și toate lucrurile acelea erau rezonabile. „Dacă ai boala asta, gândește-te că ar fi putut fi și mai rău. Ai fi putut muri năprasnic, și mi-ai mărturisit-o adesea că actele nu-ți erau în regulă. Zece ani! Câți dintre oamenii care plesnesc de sănătate pot fi siguri că vor trăi zece ani, în vremurile de azi? Războiul... Peste zece ani vei avea patruzeci și cinci de ani, și care nu dumneata susțineai că la patruzeci și cinci de ani cei mai mulți dintre scriitori au spus ceea ce aveau de spus și nu fac altceva decât să se repete?”

„Cât de adevărat e tot ce spune! își zicea Costals. Deseori am avut dovada că nu înțelege ce-i spun. Dar în clipa asta dovedește că a înțeles, și încă bine de tot. Și cât de înțelept o spune! O fată pe cinste, orice-ar fi!” Atunci i-a pus întrebarea aceea, rezultat al întregii lor seri:

— Preferi să te măriți cu un bărbat lepros pe care-l iubești în locul unuia sănătos pe care nu l-ai iubi?

— Da.

Și Solange adăugă, după o scurtă tăcere:

— Bineînțeles că da.

A rugat-o să se culce în pat, dacă voia, dar cu toate hainele pe ea.

— N-am să te sărut pe piele. Ci pe haine. Ori mai curând n-o să le sărut, ci doar o să le ating cu fața. Și-o să-mi pun mânușile.

— De ce să-ți pui mânuși? N-ai nimic pe mâini.

Și le-a pus și s-a lungit lângă ea, în întunericul ce acoperea patul și unde reflexele roșii nu ajungeau. Soneria cinematografului continua să se audă, dar nu și vocea celui care striga. Se ghemuise în brațele lui, cu genunchii aduși în bărbie, ca în pânțelele mamei. Costals a rămas așa vreme îndelungată, cu obrazul lipit de pieptul ei, pipăind, atunci când se mișca, pentru a-i afla poziția feței și a mâinilor și ca să nu le atingă cu gura. Simțea în el o tihnă și o blândețe despre care nu știa că e falsă blândețe a hulei care linge țărnul și strălucește pe el înainte de-a dispărea pe vecie. Zgomotul celor care ieșeau de la cinematografii înștiință că era timpul să se despartă.

Solange stătea pe marginea patului și-și răsucea cozile ce i se desfăcuseră, ca fetița de pe vremuri.

*

A doua zi, ceva mai stăpân pe sine, căci oboseala îi dispăruse, Costals a decis nu numai să lase fără urmări planul nesăbuit de căsătorie făurit în ajun, ci să-și rărească întâlnirile cu Solange, până la a le suprima pe de-a-ntregul, indiferent

care ar fi fost diagnosticul doctorilor în privința stării lui.

Avea două motive să procedeze astfel. Nu, n-avea s-o ia în căsătorie pe fata din care urma să facă infirmiera unui lepros, câtă vreme n-o luase atunci când urma să devină soața lui. Nemaipunând la socoteală (și poate că ăsta era motivul cel mai îndreptățit) că refuza să se lase antrenat pe terenul periculos pe care răspunzi la noblețe prin noblețe. Nu orice trebuie să-i stea în putință sublimului. Lumea ar merge și mai prost dacă ar fi de-ajuns, pentru a înclina balanța în partea nefastă, să pui pe talger un strop de sublim. Dacă mori pentru o cauză nu înseamnă neapărat că respectiva cauză este una dreaptă. Solange fusese sublimă; asta nu însemna că însurătoarea cu ea n-ar fi fost altceva decât o soluție absurdă și cu pericole mari, de nejustificat. Cuvântul de ordine trebuia să fie: „Să te cramponezi împotriva ispitei de-a dovedi noblețe”. Solange a fost sublimă, iar eu a trebuit să fiu la fel, cu toate că nu văd pe loc în ce anume. Iar dac-am continua așa, cu siguranță că s-ar sfârși tare rău, deoarece, atunci când te întreci în a fi care mai de care mai sublim...

Cinci zile mai târziu, când s-au văzut din nou, nu s-au dus nici la hotel, nici la el acasă. (A explicat că din teama de-a o molipsi.) Ci la un concert, ca niște buni camarazi, ori mai curând ca doi străini. Din nou totul se pierdea în indiferență, așa cum uedurile se pierd în nisip, unde până la urmă încetează de-a binelea să mai existe.

XXII

Dăruiește-te așadar bucuriei în
lumea aceasta în care domnește
neorânduirea.

OMAR KHAYYAM

Orice faptură inteligentă,
azvârlită pe pământul acesta,
pornește în fiecă dimineață să vâneze
fericirea.

STENDHAL

Peste șase zile, în piața Saint-Augustin. E ora cinci jumătate. Costals străbate piața, îndreptându-se spre biserica Madeleine. Primăvara e grea, aproape lipicioasă: din asfalt se înalță aburi. Soarele, ascuns îndărătul unor cețuri albe, ca să poată fi răutăcios în liniște, ca în Sahara. Și țipi cu fulare, la optsprezece grade, iar asta doar pentru că fularul le e „bogat”.

Costals a ieșit de la doctorul Rosenbaum, după patru zile de consultații și examene, asistat de somități. N-are nimic. Pata de pe braț e un „lichen plan”, ceva lipsit de gravitate. Răceala o căpătase pe puntea vasului, în bătaia vântului de mare. Pruritul (care între timp îi trecuse) venea de la schimbarea de aer dintre Maroc și Franța: e ceva des întâlnit. Cum Costals îi spusese odată lui Rosenbaum că simplul fapt de-a cumpăra un medicament, înainte chiar de-a deschide sticla, îl făcea să se simtă mai bine, Rosenbaum era tentat să presupună că în cazul lui Costals orice boală era imaginară. (Hotărât lucru, trebuie să ne opunem energic plăcerii de-a ne da în spectacol.) Așa că doctorul și-a cam bătut joc de el: „Ești un mare imaginativ”. Costals l-a răsplătit cu un dispreț mândru, așa cum nutresc față de doctorii lor bolnavii care s-au vindecat, aducând cu privirea pe

care mai deunăzi a aruncat-o spre colacul de salvare, pe când se aflau în fața Bordeaux-ului. „Mi-a mai spus și că sunt sănătos ca un taur. Dar a făcut-o poate doar pentru că peste o săptămână o să-mi trimită nota cu onorariul ce urmează să i-l achit. Așa că vrea să-l iubesc timp de-o săptămână, încât să-l plătesc repede.” E drept că și doctorul Lipschutz îi spusese că era clădit din piatră de temelie, în timp ce profesorul Lévy-Dhurmer era de părere că avea constituția unui general bolivian. Iar Costals, căruia-i plăceau urmele scrise, le-a răspuns tuturor la fel: „Faceți-mi un certificat cu toate astea”.

Fericit? Bineînțeles, fericit. Fericit sută la sută? Să zicem că nouăzeci la sută fericit. Dar, așa cum e bine știut că un literat, dacă citește un articol ditirambic despre el, iar în cuprinsul lui se află doar un rând sceptic, el nu vede decât rândul ăsta, tot astfel acest zece la sută reprezentând absența fericirii îi dă tonul lui Costals. Lazăr, când a înviat din morți, trebuie să fi avut și el procentul lui de zece la sută de nefericire și să fi cârtit cumva împotriva lui Isus Hristos.

De două săptămâni, întregul viitor al lui Costals se înălța – și asta cât se poate de solid – pe boala aceasta. Și iată că din nou totul se dă peste cap. Și-apoi, boala aceasta însemna măreție, o măreție *dăruită*. Acum, măreția urmează a fi 1) inventată, 2) cucerită, 3) organizată. Până una-alta, e cazul să-și reia viața de zi cu zi, cea prozaică: e ca și cum i s-ar fi trântit o ușă în nas. Rosenbaum a avut dreptate când a rostit fraza clasică a doctorului către pacientul vindecat: „Acum, nu mai ești interesant”. Și Costals se surprinde șoptind un cuvânt pe care-l socoate un blestem, cuvânt pe care-l reneagă, asupra căruia scuipe, și totuși nu s-a putut împiedica să nu-i tâșnească de pe buze: „Nimic altceva decât viața...” Să fie cumva din cauză că nu iubește viața? Dimpotrivă, lepra i se păruse prilejul ca viața să-i fie mai densă.

Fără să mai vorbim despre diversele necazuri aduse de-o sănătate desăvârșită. De când credea că are lepră, contramandase niște conferințe pe care urma să le țină în primăvară, apoi se hotărâse să nu-și respecte termenele contractuale, pe scurt, se descotorosise de orice obligație față de societate. Și-acum... Ei bine, nu! Se va preface că e în convalescență după vreo boală serioasă, pneumonie sau altceva, acordându-și un relaș. Starea de muribund are prea multe avantaje ca să renunți la ea cu una cu două.

Gata, destul cu prostiile. A dat nas în nas cu un trecător cu fața numai coșuri și l-au trecut fiorii: i-a amintit *de ceva*. Și-apoi, dacă ține cu tot dinadinsul la lepra lui, nu-i pierdută orice speranță: incubația durează atât de mult... în mijlocul celor nouăzeci la sută procente de fericire se află viața normală alături de fiul lui. Unul dintre dezavantajele bolii e că ne silește să ne ocupăm de noi înșine mai mult decât de cei pe care-i iubim. În timpul ultimei săptămâni, Costals s-a hotărât: dacă află că nu e bolnav, își va chema băiatul din Anglia; Philippe va locui pe viitor la Paris. Vita *nuova*. Strigătul care a țâșnit din el în camera de hotel din

Marrakech: „Ce-o să se aleagă de el? Ce se alege de cineva care nu-i iubit de nimeni?” strigăt pe care nu-l poate repeta fără să nu se simtă răscolit și se întâmpla uneori să se simtă răscolit fie de propriile cuvinte, fie de vreo frază din cărțile lui), strigătul ăsta l-a făcut să hotărască așa. „Când vrei să faci fericit pe cineva, trebuie s-o faci pe loc.” far în mijlocul procentajului de zece la sută de nefericire se află Rhadidja. Va veghea asupra ei. I-a și vorbit lui Rosenbaum, care ar prefera ca fata să fie îngrijită în Franța sau mai curând la Valbonne. Îi va scrie Rhadidjei în sensul ăsta. Va face tot ce se poate.

Biserica Madeleine... Treapta pe care, în cea dintâi seară a logodnei lor, se așezase cu

Solange... Coșmarul ăsta s-a sfârșit, la fel ca și celălalt, iar Costals regăsește în mod firesc unda de prospețime și fericire de la șaisprezece ani. „Scăpat de cele două lepre, o, puritate dintâi! Cât de vrednic sunt acum de puritatea asta.”

Templul așa-numit al Madeleinei, cu toate că exagerat de jegos, e unul dintre rarele monumente ale Parisului care au maiestate. Costals simte nevoia să intre. Căci e un spirit religios. Dacă niciodată nu a ridicat capul spre cer ca să ceară ceva, îl ridică instinctiv ca să mulțumească. Dar cui să-i mulțumească? Geniului destinului său. Adică să-și mulțumească sieși în acest Geniu.

Templul acesta e singurul sanctuar creștin din Paris pe care Costals îl suportă. Să fie în amintirea acestui fapt: pe când nu era decât un băiețel, în acest loc sfânt i s-a întâmplat să scoată limba la o tânără femeie necunoscută care se ruga? (Tânăra femeie s-a plâns guvernantei englezoaice de copil, iar aceasta a povestit isprava acasă: „*He's a tiger*”. Doamna Costals, ani de zile după aceea, tot s-a mai referit la întâmplarea cu pricina, la fel, în ziua când i-a spus fiului ei: „Ești atât de rău... Mai târziu, ai să fii Anticrist.” Iar el – avea cincisprezece ani – i-a răspuns: „N-am să-mi dau osteneala”). Să fie amintirea Monseniomului Rivière, odinioară preot la Madeleine, a lui Dioclețian plimbându-și mâinile prea parfumate pe sub nasul fetițelor care învățau catehismul și îndrăgostite toate de el? Mai degrabă pentru că biserica Madeleine e singura din Paris unde aproape că nu se află urmă de creștinism. Vreme de nouă ani templu al Gloriei, sub Napoleon, a rămas pentru Costals exact acest lucru: templul Gloriei, Gloria individului și cea a națiunii. Dar biserica aceasta mai înseamnă multe alte lucruri.

Un templu al sincretismului, mai cu seamă. Un templu de elemente disparate: elemente disparate ale lumii și ale fiecărei ființe. Pe fronton, la stânga lui Zeus-Sabazius-Christ, un tânăr Dionisos gol, cu

niște șolduri ce te pun pe gânduri; la dreapta lui, încă un efeb gol, Geniul Dansului, sau vreun alt frate al bacantului lui Carpeaux. În interior, un templu lipsit de mister și de vrăjeală: nimic în mâini, nimic în buzunare; cum ar veni, contrariul creștinismului. În spatele altarului, niște copilași frumoși și înaripați asistă la ivirea dintr-o scoică, întocmai ca Afrodita pe vremuri, a Afroditei moderne, Magdalena, *pută* cea sfântă: păcătoasa, cu ochii în jos, bombându-și pânțelele încântător din luna a noua, își întredeschide brațele într-un gest resemnat ce pare a spune: „Trebuia să mi se întâmple, într-o bună zi...” Ce plăcere că nu ne aflăm într-un templu al Fecioarei! Al acestei Fecioare despre care Evanghelia abia dacă pomenește, despre care nu știm nimic, decât că fiul ei a părăsit-o, al acestei Fecioare care nu era fecioară și care ca mamă e inexistentă, al acestei Fecioare care n-a fost decât un instrument pentru întruparea Cuvântului, așa cum fecioarele pământene nu sunt, la urma urmei, decât un instrument pentru reproducerea omului. Templu al Națiunii și al Gloriei, dar și templu al Curtezanei, înălțat în pragul acestui „mal drept” care e parcul curtezanelor (drept care seara fațada lui e luminată simbolic cu hipermanganat de potasiu^[18]). Costals și-a luat obiceiul să intre de fiecare dată când își încearcă norocul pe bulevarde. Ridicare și înălțare. Se duce să mulțumească pentru faptul că e fericit.

Și astăzi, Costals se duce să mulțumească. După cum cere prezenței necunoscute să aibă forța și îndrăzneala să se gândească neîncetat la fericirea lui. Ia hotărârea să-și amintească totdeauna că e fericit; să nu se lase oprit de nimic și prin nimic. Ia această hotărâre în mod solemn. Apoi, în timp ce coboară, se oprește o clipă pe una dintre trepte.

Parisul – alb, cenușiu, negru, murdar, poluat, ca niște așternuturi după o noapte petrecută în doi. Nimic frumos în ceea ce se întindea acolo, decât poate, sub cerul lăptos, mugurii de un verde atât de

crud, că ai fi vrut să-l aperi. Vesteau primăvara, primăvara cea pură și impură, corabia necuprinsă pe care-o vedeai ivindu-se la orizont, după lunga așteptare, aducând cu sine miresmele țărilor necunoscute. Nimic mai puternic decât această mulțime lipsită de scrupule și infinitele ei posibilități. Într-o zi, pe când era adolescent și se plimba cu părinții lui pe marile bulevarde, Costals își auzise tatăl spunând: „Pe bulevarde, toată lumea e de vânzare”. Începuse să nutrească pentru bulevarde un respect săgetat de speranță: de pe atunci oceanul jindului său era nețărnut. Mai târziu, l-a cuprins îndoiala: „Dar și eu mă aflu pe bulevarde în ziua aceea. Și părinții mei. Iar noi nu suntem de vânzare! Vai! înseamnă că sunt și excepții...” Cu toate astea, cuvintele tatălui lui nu i mai ieșiseră din minte.

Sub el, pe trotuarul lunecos, se scurgea mulțimea bărbaților, a subbărbaților și a femeilor, zeama ei de îngrășământ despărțindu-se în două chiar la poalele templului, acolo unde destinul lui era să-și proiecteze el însuși lichidul bărbăției sale, cea mai pură dintre substanțele secretate de către organele omenești – singura pură, nevinovată și pură precum grăunțele de nisip. Odinioară, urâse josnicia mulțimii pariziene. Existase o vreme când își pleca privirile atunci când se întâlnea cu aceste femei din Paris, de teamă ca vreun trecător să nu-și închipuie că le dorește; i-ar fi fost rușine.^[19] Acum, iubea josnicia asta. „E materia mea.” Gorila latină, maimuța pariziană, incendiatoarea cu față vineție, sanchilotul cu gura ca un găoz și cu voce de fată, toți oamenii aceștia cenușii înclinați să facă rău – să înșele, să fure, să f... să șmecherească, să se fofileze, toți deșucheții iudeo-latini (la exterior) care-l îngrozesc și-l atrag pe decentul nordic, pentru că stau mărturie a deșucherii lăuntrice, făgăduind că totul aici e cu puțință, tot gunoiul ăsta bătut de soare (gunoi trupesc și sufletesc) cu el își îngrășa Costals pământul, cu el îl făcea să

încolțească atât de vârtos. Dar mai știa și că se află multe nestemate în gunoiul ăsta; și „poți oare trece cu vederea un giuvaier, doar pentru că l-ai găsit în glod?” (Fénelon). După cum găseai și puritate în toată scârboșenia asta, ca dinții albi din botul unui câine mort. Chiar așa, astăzi se simțea dispus să vâneze, căci de dimineață nu se răsese, far atunci când pornea la vânătoare de femei îi plăcea să nu fie ras și să fie îmbrăcat cam neglijent, ca sportul să fie cu atât mai dificil, dar mai cu seamă să arate că disprețuiește miza și, dacă putem spune astfel, că-și domină subiectul: să-mi bat capul pentru ele! N-au decât să mă ia așa cum sunt! Asta ori alta. Barba îi sporea siguranța de sine: „Dacă vânez când sunt neras, înseamnă că într-adevăr sunt dat naibii!” – și în același timp îi furniza o scuză în caz de eșec: „Cred și eu, cu barba asta ca de sălbăticiune!” Pentru prima oară de când se întorsese, ieșise fără pardesiu și fără pălărie: dezbrătat de simbolurile astea ale respectabilității, parcă se trezea la o viață nouă, ca o femeie care s-a tuns scurt: trupeț ușor, neîmpiedicat de nimic, îți vei putea urmări adversarul mai ușor, vioi și bine dispus, ca pasagerii aceia pe care la prânz i-ai lăsat pe vas prost îmbrăcați, trași la față și descompuși, iar la ora trei îi vezi porniți după gagici prin cartierul portului, țăntoși și ferchezuiți. Apoi și-a aprins o țigară. Pe urmă, cu același gest instinctiv cu care omul cavernelor își încingea șoldurile înaintea aventurii, soldatul își mai strângea o gaură la centiron înainte de ora H, iar matadorul își... înfășură capa în jurul mijlocului în clipa când pătrundea în arenă, s-a închis la nasturele din mijlocul hainei și s-a lăsat înghițit de junglă. Așa cum fiarele sălbatice pornesc în fiecare zi să-și caute hrana, el își relua viața, ceea ce însemna să iasă în fiecare zi în căutarea unei prăzi propește. Nu atât din nevoie de pradă, cât din nevoia de-a vâna: Lessing a spus că, dacă Dumnezeu ar vrea să-i dăruiască adevărul, s-ar împotrivi, fiindu-i

prea mult pe plac căutarea lui; un obuz care explodează nu mai e interesant, cel care se vestește te pasionează. – Astăzi, lui Costals nu-i era foame din cale-afară; dar lua hotărârea aceea periculoasă pentru că-și spunea: „Porcii ăștia ar fi în stare să mă împiedice să fac ce-mi e pe plac!” Când celelalte motive ale lui erau prea slabe, acesta îl făcea totdeauna să se hotărască.

Apologetii amorului ar trebui să tragă concluzia din toate acestea că orice om care se îmbolnăvește devine bun și iartă, iar primul gest al omului care se vindecă este acela de-a face ravagii. Infirmiera nici n-a apucat să se uite la termometru, că a și văzut că febra scăzuse: omul își redobândise expresia de corsar. Identitatea dintre rău și viață. (De aceea un om sănătos dorește întotdeauna războiul; impulsul lui vital o cerere, pe când rațiunea îi arată tot binele ce-ar putea fi făcut pe timp de pace și tot ce s-ar prăpădi în război.) De aceea toate puterile sociale luptă împotriva vieții, care le-ar da prea mult de furcă; neputând ataca direct viața în trupuri, de care acestea au nevoie pentru forța națiunii, o atacă în suflete: le inoculează acestora morala și religia. Costals, în timp ce urca pe bulevarde, se amuza îmbrâncind oamenii (mai cu seamă femeile, pe cele ridicole și pretențioase) ori năpustindu-se drept spre ei, ca să vadă dacă se dau la o parte. Și se dădeau totdeauna la o parte, fără a protesta vreodată: erau francezi din 1928. (Să nu joci rugby pe străzile din Algeria, din Spania și din Italia.) Femeile cu capetele lor ca de oaie, cu fundul mare, cu fața năclăită de cremă, ca niște tumori date cu unguente, nu-și făcea nicio iluzie în privința lor, desigur, iar el recunoștea că nu meritau deloc să fie dorite. Singura lui dorință era să pună doar o pecete, însemnul lui, pe fiecare dintre ele; apoi să nu mai audă de asta: la fel ca și plăcerea pe care o are un proprietar de țară văzând cum se lățește o întreagă turmă de ovine, purtând toate semnul lui. Mergea măsurând dintr-o privire

pe orice trecător, pe femei pentru ceea ce avea de luat de la ele, pe bărbați, pentru cât de periculoși ar fi fost pentru el. Întreba privirile, ferindu-se de una, urmărind-o pe o alta, pe jumătate hăituitor, pe jumătate hăituit – întocmai ca animalele care vânează pe jumătate feroce, pe jumătate laș – întocmai ca aceste animale. Îi făcea o nespusă plăcere jungla aceea, tot atât de mult ca faptul că el însuși era în alertă că-i pune pe alții în alertă. În valuri, teama îl lua cu asalt, ca o ușoară pânză de apă ce-ar trece peste-o stâncă; stânca aceea era credința lui că era invulnerabil: *Gott mit uns*. Încununat de tinerețea lui, de sănătate, de impudoare, de opera sa, de fiul lui grațios, de salba lui de foarte tinere metrese, ca și de toate avantajele puterii, fără niciuna din neplăcerile ei, se simțea invulnerabil: mai puternic, mai suplu, mai răufăcător și pricepându-se mai bine decât ei să îndure. Cu capul înclinat înainte, ca un șarpe, ca să adulmece de departe prada și pericolul, și cu pieptul un pic greoi, ca bivolul pe care-l văzuse Rosenbaum în el, bivol și șarpe, așa și era, simțind acest lucru aproape neîncetat. Iar forța vieții, patima de-a lua, patima de-a face ravagii, patima de-a corupe, patima de-a înșela i se citeau pe față, nu în sudoare, ci într-un soi de lăcuire ce-l aurea: strălucind ca Moise când coborâse de pe Muntele Tabor. Și în tot acest timp crea, în umbletul acela al lui de fiară. Și-avea să creeze chiar mai bine după ce va fi adus sacrificiul. Cu cât aducea mai multe sacrificii, cu atât jinduia la mai mult: cele mai frumoase trofee le dobândea atunci când nu avea chef, când se distra, dar pornise atacul; și cu atât mai apt era atunci s-o facă: liniile pe care trec multe trenuri sunt curate și lucitoare, în timp ce acelea de pe căile puțin frecventate ruginesc. Doctorii ne spun că organismele vii dispun de capacități sexuale nebănuite. Niciodată Costals nu observase vreo diferență cât de mică de capacitate intelectuală sau fizică, de luciditate, stăpânire de

sine, pe scurt, de tot ce reprezintă valoarea unui om, între perioadele când se deda deliciilor în aparență excesive și cele în care era silit la o abțință absolută (la război, pe mare, la munte). Dimpotrivă, cu cât aducea sacrificii mai multe, cu atât se afla într-o formă mai bună, înțelegând prin asta atât mintea, cât și trupul. Atunci când se distra, repede un sacrificiu: era apoi ca nou, bucuros ca un cățel care face sluj, iar pe urmă fuge, dându-ți ocol ca un nebun. O abundență secreție amoroasă era necesară sănătății sale, chiar așa.

Înviind de pe cea lume – lumea bolii și a morții, lumea deznădejdi și a eșafodajelor extravagante, ca să nu-i cazi pradă, Costals se întorcea la viață, la viața lui, ca un convalescent care iese la aer pentru prima oară, ca un ofițer dintr-un colț uitat de lume, care se pornește pentru prima oară într-un oraș, după doi ani de oboseală și pericole petrecute în sud. De aici, și ușoara frenezie pe care-o punea într-o acțiune atât de banală ca plimbatul pe bulevardele acelea mohorâte. De aici faptul că, după zece minute de mers, excitarea nervoasă și o anxietate anormală deveniseră de nesuportat, anxietate dată de trofeul apropiat, dar și de eșecul posibil, anxietate izvorâtă din gândul unei posibile *cogida*^[20] exista dragonul Bolii de care scăpase, Hipogriful, pe care-l nimicise, monstrul operei pe care-l doboră în fiecare zi; acum mai trebuia să înfrunte și Gorgona asta, fără să se aleagă cu cine știe ce pericole. Pleoapele începuseră să-l doară, o oboseală sacră îi sugera obrajii, căci își regăsise suferința obișnuită, aceea că nu le putea „pune jos” pe toate tinerele acelui oraș, fără excepție. Cu puțin înainte de-a ajunge la colțul străzii Richelieu (unde exista o casă cu două ieșiri: aviz piraților), s-a adăpostit o clipă sub un portal pe unde pătrundeau trăsurile, a închis ochii, ca să domolească vibrațiile ce-l zguduiau ca să i se poată destinde fața, atât de strânsă, atât de lacomă, atât

de vicleană, atât de grăitoare, încât se simțea ajuns în mod oribil la paroxismul propriei ființe, părăndu-i-se că figura lui îl desemna față de toți ca pe-o ființă de care trebuie să te ferești, pe când el nici că-și dorea ceva mai fierbinte decât să treacă neobservat, să-i ducă pe oameni cu zăhărelul.

Niște glăscioare caraghios de tremurate, voci de pe altă lume, din lumea umbrelor și-a larvelor, au înjghebat deasupra mulțimii ceva ca o muzicuță de clavicard spart, afară de cazul când va fi fost o cantilenă de fetuși: „Cumpărați Biblia!” Urâtenia monstruoasă a acestor nazareeni explica totul. „Va trebui oare să ajung să mor, fără să fi dat foc nici uneia dintre aceste creaturi?” își zicea Costals. Și și-a întors capul. Mânia și îngreșoșarea îi făceau rău de-a binelea, așa că le evita pe cât putea.

La colțul cartierului Montmartre a șovăit, neștiind dacă dorea sau nu dorea o trecătoare; care avea nu știu ce sărăcie plină de făgăduieli în încălțări; puțin lipsea să-i fie pe plac. A scos un sunător și, punându-l în palmă, a dat cu banul. A lăsat-o pe trecătoare să se ducă.

În fața străzii Rougemont, după ce i-a dat un foc unui bătrân, i s-a părut că a săvârșit un act de altruism. Face omul ce poate.

Ceva mai sus, a tresărit. Soarele, trecând prin cele cinci cifre perforate în acoperișul înclinat al unui autobuz, deasupra platformei, pune un număr pe spatele unuia dintre călători. Cu numărul acela din cifre mari și luminoase, pe haina lui de culoare închisă, omul te ducea cu gândul la un ocnaș. „Hm!” a mormăit Costals. După o pauză a adăugat: „Dar există oare ceva care să nu merite să fie trăit?”

În fața cartierului Poissonnière, s-a strecurat într-un pisoar. Văzuse o „fostă” de-a lui și s-a cutremurat la gândul că sfârșitul unei zile atât de promițătoare ar fi putut fi otrăvit de milă. N-avea niciun chef de ea, dar, din milă, dacă o aborda, s-ar fi simțit obligat să-și petreacă seara cu ea, în vreun

loc de distracție, în loc să umble haihui. „Nu, Dumnezeu n-o să mă părăsească”, și-a spus el în pisoar. Ceea ce nu era o blasfemie, de vreme ce nu credea în Dumnezeu. Dumnezeu nu l-a părăsit: fosta a dispărut.

Și iar s-a cufundat. Și-a reluat destinul.

Și a început să se gândească la noaptea ce urma să vină, lipsită de demoni și de vise, pe fața lui odihnită.

A început să se gândească la cea dintâi licărire de lumină a dimineții ce-avea să vină, când luminile orașului tremură îngrozitor, ca și cum ar ști că nu le-au mai rămas decât câteva minute de trăit, dar cea mai înaltă stea de pe boltă, care știe că și ea se va stinge, se îmbătoșează și nu tremură. Zorii de zi, oră necunoscută prin comparație cu apusurile de soare literare, ca o persoană prea delicată ce nu se pune îndeajuns în valoare. Și gravitatea aurorelor: ce se va întâmpla în cursul acestei zile? Incertitudinea în fața zilei, ca în fața unei vieți tinere. Iar el se va afla la masa lui de lucru, lucid, pur, și tenace, cu ochii ce vor fi fost adăpați de blândul somn.

Primul zgomot va fi clinchetul bidoanelor de lapte ale unui copil-lăptar. Iar el se va duce la fereastră, cu pieptul aurit tot de mierea proaspetelor raze de soare, și va asculta razele zilei vibrând la atingerea cu pieptul lui. Se va duce la fereastră, pentru ca primul chip pe care-l va fi văzut să fie cel al unei ființe tinere, drept binețe și chezășie de speranță a zilei ce începe.

Și va urma bucuria apei, veche bucurie tritoniană și romană, *luduș matutinalis*. (Făcuse din viața lui o mare sală de baie.)

Eterna uimire a unui pahar cu apă rece-rece nu te costă șase franci la masă, și e cu-atât mai bun decât toate alcoolurile lor. Eterna uimire că amestecul nostru cu partenera acvatică nu e un „păcat”, într-atât e de bun; să nu fii pasibil de patru ani fără suspendare, pentru a te fi vârât într-o cadă

de baie. Eterna uimire că nu riști să ajungi nici la paralizie generală, turnându-ți apă pe creștet. O, certitudini (cele ale senzațiilor). Și nepedepsite! Și care nu au altă limită decât sațietatea!

Și ar ieși, ar pătrunde în Bois, unde păsările mai cântă încă pentru ele singure, cu manuscrisul și stiloul în mână, lucrând din mers. Vor exista știutele *insulae* ale bogaților abjecți, și curând poporul mărunț de la ora șapte dimineața, trudind în mijlocul lor fără a le urî: strângătorii de hârtii în țepușă – îi știa pe toți și le dădea ziua bună; cantonierii liniștiți și rustici; pândarii care nu sunt în stare să-ți arate pe unde-i drumul spre Bagatelle; măcelarii pe vehiculele lor cu trei roți, care, văzându-l, își vor înălța vehiculul pe cele două roți din spate, glorioși, întocmai ca un câine care atunci când te zărește face pipi ca să te minuneze; paznicii de noapte care pleacă după ce îi vor fi apărut pe bogați, care nu sunt uciși pentru că plătesc oameni din popor ca să fie uciși în locul lor, după cum vor ajunge și în cer, deoarece neamurile lor vor fi plătit o groază de liturghii pentru ei.

Și, puțin câte puțin, zănaticii sportivi în tricou, alergând, oprindu-se, făcând mișcări ritmice. Și bogații care se încordează îmbătoșându-se, ca să nu plătească pensia celei de care au divorțat, în timp ce pe singurul lor băiat îl aruncă în internat, dar își plimbă în fiecare zi prin pădure cockerul, nu pentru că javrei i-ar plăcea, ci pentru că a dat două mii de franci pe ea. Și băieții burghezi, plimbându-se la aer curat, ușor, ca niște bășici de săpun. Și satirii cu fața tristă, cu priviri rapide și neliniștite (cu pungi la ochi), prefăcându-se a fi de-o dezinvoltură regească.

Iar pe fundal, Sena albăstrie, coline albăstirii, o ceață albăstrie, o clopotniță ascuțită ce evocă întreaga spiritualitate franceză etc... (dacă nu fac o frază despre clopotniță, înseamnă că nu sunt bărbat), vapoare care-și apleacă hornul când se află

sub pod, aducând prin gestul ăsta cu femeia care cedează. Și amatorii, și amatoarele de călătorie, în aleile lor, și micuții cai bine țesălați, bine cerniți, mișcându-și fesele cât se poate de nepotrivit, dar mândri nevoie mare că au vinele ieșite în afară pe față. Și puștani care bombăne (doar văzându-i la față și-ți dai seama că în sinea lor bombăne), pe biciclete de culoarea libelulei și de otravă, culori văzute doar prin oaze, puștani uimitor de gravi, mergând ca într-un vis (iau parte la Turnul Franței), plutonul lor dând iama într-un roi de fluturi albi care n-au înțeles. Și tăcerea religioasă a plutonului când trece.

Și peste tot Costals ar recunoaște locuri unde s-a plictisit ori umilit cu femei, și în fața fiecăreia dintre ele, în sinea lui, ar face un ocol, ca un cal ce-ar trece printr-o răspântie unde a văzut odată o viperă. Și le-ar respinge iar, locurile astea, dar plăcerea de-a le respinge ar fi de parcă le-ar mânca din nou. Și, trecând prin fața boschetului unde o sărutase pentru prima oară pe Solange, s-ar gândi: „Moartă fiara, mort veninul”.

Și și-ar spune că, peste o săptămână, fiul lui se va afla chiar aici, lângă el, pe țacla lui cu elitre de smarald, încăpățânându-se să facă echilibristică pe una din aleile interzise, și punându-i mâna pe umăr de fiecare dată când țacla își dă ochii peste cap...

Și ar merge, printre păsările vesele, în dimineața plină de har.

XXIII

Te țin la pas fără milă,
Știind cât suferi.

Cântec al beduinilor din sudul Tunisiei
(călărețul se adresează iepei lui)

O viață care se agită dincolo de ceea ce vrei tu,
ca lanțurile acelea groase pe care începi să le
legeni ușor și care curând ți-ar lua mâna, și chiar și
pe tine, de nu te-ai da îndărăt...

A. are un vechi prieten de pe vremea liceului, B.
De când B. locuiește la Chartres și vine din două
în două săptămâni pentru patruzeci și opt de ore la
Paris, și-a pus în cap că una din cele două seri
pariziene trebuie să și-o petreacă împreună cu A.;
A. e de părere că e prea mult, și că vechile lui
prietanii față de B. I-ar fi de-ajuns o seară
petrecută împreună din două în două luni. I-ar
spune bucuros, așa cum Mahomed i-a spus lui Abu
Hozerah: „O, Abu Hozerah, vizitează-mă mai rar,
prietenia mea pentru tine n-ar face decât să
sporească”. (Saadi.) Nu i-o spune, dar de două ori
la rând se scuză, ceea ce e de-ajuns. B. Înțelege. Își
rărește vizitele.

Vechiul prieten de liceu o fi el o persoană destul
de grosolană, ocupându-se cu afacerile și cu *make*
money, dar e bărbat sau e făcut din aluat de bărbat,
ceea ce va să însemne că are în el nu doar o anume
demnitate, ci și un soi de inteligență ce-i îngăduie
să se pună în locul celuilalt: acceptă faptul că
resimte o mai mare plăcere de pe urma serii
petrecute cu prietenul său decât resimte acesta,
recunoaște că la urma urmei e dreptul acestuia, dar
că asta nu-i o piedică în prietenia lui.

În schimb, totdeauna e foarte anevoios să dai de
înțeles unei femei ori că n-o iubești, ori că n-o mai

iubești, că prezența ei nu-i pentru tine decât povară și timp pierdut, și că tot ce aștepti din partea ei e să se facă nevăzută. Când vrei să îneci încetul cu încetul o femeie, e ca și cum ai vrea să îneci o pisică: dai de o vitalitate nebănuită. Iată de ce legăturile cu adevărat plăcute sunt numai cele în care ești părăsit brusc.

Costals simțea soiul acela de stinghereală pe care o încerci pe un vas care s-a desprins de țărm, după ce ți-ai fluturat mâna și-ai zâmbit rudelor rămase jos, dar nu le poți vorbi din cauza distanței și nu prea știi ce atitudine să iei. Fapt e că își luase rămas-bun de la Solange, iar acum se aflau iar unul în apropierea altuia, încercând cumva să-și zâmbească, în timp ce distanța dintre ei sporea, până în clipa când n-aveau să se mai vadă. Din două în două zile, la ora zece seara – pentru că știa că la ora aceea slujitorul nu se afla niciodată acolo, și Costals venea să răspundă, Solange telefona. „Când ne mai vedem?” Dumnezeule mare! Cât de mult trebuia să se abțină ca să n-o trimită la plimbare! Numai că vocea lui silită, glacială, poticnindu-se parcă, ar fi trebuit s-o pună în gardă pe pisăloagă. Fiecare dintre convorbirile lor telefonice se termina invariabil prin: „Sunt prins până peste cap în perioada asta. Îți dau eu un semn de viață peste câteva zile.” O dată pe lună îi spunea: „Marți am o întâlnire la unsprezece și jumătate. Vrei să ne vedem la zece jumătate, în fața Gării de Centură?” (Furia lui de-a le da femeilor întâlniri pe stradă.) – „Dar o să avem atât de puțin timp!” La început, invocase tot felul de pretexte – dar atât de stângace – pentru telefoanele ei: „Doar un cuvânt. Librarul de pe strada d’Antin m-a rugat să te întreb dacă ai vrea să dai cărți cu dedicație la el în librărie”. Care librar cu siguranță că n-o rugase nimic de felul ăsta, deoarece primise de-o săptămână răspunsul lui Costals în legătură cu chestiunea asta. Acum, când îl suna, Solange nu mai pretexta nimic.

— Când ne mai vedem? Dar ne-am văzut acum o săptămână!

— O săptămână!... Ne-am văzut pe 24; sunt exact șaptesprezece zile de-atunci. Și știi doar bine că-mi place să te văd, să-ți vorbesc!

— Dă-mi voie să-ți spun că plăcerea asta a duminică mi se pare de neînțeles. Puțin lipsește să-ți spun că e întrucâtva patologică.

Exact așa și credea, căci era atât de îmbufnat când se afla cu ea, atât de puțin „curtenitor”, că într-adevăr i se părea ceva anormal ca lui Solange să-i facă plăcere prezența lui. Își vorbeau aproape ca niște străini, luându-se de mână din obișnuință. Acum, Solange nu mai voia să se mărite, pe cât spunea, decât cu un prieten de-al lui Costals, ca să poată menține cu el relații (de simplă prietenie) imposibile altminteri.

Costals s-a resemnat să pună în fiecare seară întrerupătorul la telefon, riscând să scape apeluri importante. Solange i-a telefonat atunci la opt dimineața: a pus întrerupătorul dimineața. A început să plouă cu bilete: n-a răspuns la ele.

Era sătul de ea până peste cap: totdeauna ultimele ore ale călătoriei ne par cele mai lungi. Își ducea mâinile la cap și se văita: „Zău dacă există ceva pe lume mai plictisitor decât o femeie! Iar o femeie care suferă! N-avem nevoie de dragostea lor, pe care vor să ne-o impună. Cât despre nevoia lor de-a fi iubite... zău, prefer de-o mie de ori la o persoană dragostea de arginți, decât nevoia de-a fi iubită: iată la ce au ajuns să ne împingă. Femeile nu înțeleg că deranjează, nu înțeleg nerăbdarea pe care-o simte un tânăr bărbat în prezența lor. Definiție: «Femeia? O ființă care racolează și o ființă care hăituie». O femeie care nu hăituie e ceva atât de rar, încât aș vrea ca toate femeile de felul ăsta să fie decorate cu Legiunea de Onoare (după ce vor fi fost supuse unei anchete și dovedite cu martori).”

Avea obiceiul ca odată cu venirea primăverii să se ducă dimineața în Bois și să se așeze pe-o bancă de pe o alee din vecinătatea casei lui, unde lucra. Din nefericire, îi dezvăluisese amănuntul ăsta lui Solange. Într-o dimineață, pe când stătea pe banca plăcută lui, sosește și ea, fremătând toată, cu fața răzătoare: „Nu care cumva să-ți închipui că am venit să te văd. Mă duc la cutare de pe strada Michelangelo, și-am făcut un ocol ca să iau aer curat”. Costals și-a împăturit foile. (Oricine își poate imagina dispoziția în care e un scriitor întrerupt din lucru.) A reținut-o zece minute, apoi a concediat-o fără fasoane: o femeie indiscretă transformă un bărbat în mitocan, *genuit indiscreta muflum*. Dar n-a plecat fără să întrebe: „Când ne mai vedem?”

Costals a ales o altă bancă, foarte departe de prima. Și nu lucra decât cu spaimă, convins că se va pricepe să-l descopere și-acolo.

Atunci Solange a inventat altceva: se crampona de el ca un fundaș care te marchează la fotbal, fiind totdeauna în fața ta. Când Costals pleca de la întrunirea vreunui juriu literar, la colțul străzii dădea peste domnișoara Dandillot, mirându-se foarte: „Dumneata aici!” Citise în ziar că făcea parte din juriul acela și-l aștepta pe trotuar de-un ceas. Dacă trecea pe la librarul lui obișnuit, ca din întâmplare Solange se afla și ea acolo, răsfoind cărți: vânzătorul îi spusese cu o zi în urmă: „Domnul Costals o să treacă mâine, pe la ora zece”. Când o zărea, se schimba la față. Solange, nevăzând nimic, ori ca și cum n-ar fi văzut nimic, continua imperturbabil să facă ce trebuia ca să-i provoace oroare.

Am spus de mai multe ori, pe parcursul acestor cărți, că o anumită trăsătură a unuia dintre personajele noastre, pe care ni se întâmpla să-l întâlnim, depășea competența noastră psihologică, și că preferăm s-o mărturisim decât să aruncăm praf în ochii cititorului cu o explicație de șarlatan.

Ne ferim să precizăm cu certitudine dacă domnișoara Dandillot nu vedea că îl plictisea de moarte pe Costals, orbită fiind de întâlnirile pe care i le dădea din trei în trei săptămâni, făcându-și pomană cu ea într-o asemenea măsură, încât le lua drept o dovadă de afecțiune; nici dacă vedea acest lucru, dar continua să se înverșuneze în ciuda a tot și toate, neavând nevoie nici să-l ia în căsătorie, nici să se culce cu ea, ci doar să-l vadă și să discute cu el, chiar dacă simțea că pentru Costals lucrul acesta era o adevărată corvoadă.

Oricum va fi fost, pentru Costals era ca și cum ar fi văzut săvârșindu-se sub ochii lui unul dintre acele lucruri monstruoase, asemănătoare metamorfozelor din natură, așa cum ni le arată mișcările la ralanti ale cinematografului (omida transformându-se în fluture etc.) *Solange se metamorfoza în Andrée Hacquebaut.*

Fata asta atât de rezervată, care pe vremuri nu telefona niciodată ea cea dintâi! Aceeași frenezie de a-ți sări cu labele pe pantaloni, ca să-și ia porția de zahăr, aceeași furie de a nu vedea ceea ce sărea în ochi, aceeași furie de-a se crampona, aceeași încredere mărginită și aceleași manevre inutile: aceeași capodoperă de voință zadarnică. Adevărul sărea în ochi: toate femeile erau Andrée Hacquebaut. Andrée Hacquebaut părea un fel de ideal gigantic – de statură mai mare decât cea naturală, ca Atena lui Fidias, și, la fel ca și ea, în același timp înspăimântătoare, ridicolă și grandioasă, întrupând întregul sex femeiesc, miliarde și miliarde de persoane aparținând acestui sex se cufundaseră în ea, pentru ca apoi să se ivească sub toate înfățișările lor. Andrée Hacquebaut era *Femeia*.

Într-o dimineață, Costals se îmbrăca în grabă și cu gesturi nervoase. Prânzeau în oraș la ora unu, era douăsprezece și jumătate și-și spunea că nu se cuvenea să întârzie mai mult de douăzeci de minute. Sună telefonul. Și vocea aceea plină de

jovialitate, voce care numai ea singură dovedea în ce măsură *ea* nu-și dădea seama de situație: „Ei, mai trăim, mai trăim?” De data asta, Costals, care astupa receptoarele cu spuma de săpun din urechi, n-a mai răbdut. Șase luni de zile – timp în care își impusese să fie curtenitor și milos – au fost năruite într-o clipă: o ramură pe care-o ții aplecată și care dintr-odată își reia poziția normală.

— Ascultă, domnișoară Dandillot, ți-aș fi tare recunoscător dacă nu mi-ai mai telefona din trei în trei zile.

— Scuză-mă, te deranjez... a bălmăjit vocea, prăbușindu-se ca o pasăre atinsă de alicie.

— Da, mă deranjezi. Putem cădea de acord, dacă vrei, să ne vedem o dată pe lună, așa că telefonează-mi o dată pe lună. Ne-am văzut săptămâna trecută. Sună-mă peste trei săptămâni. La revedere.

Și a închis...

Domnișoara Dandillot nu i-a mai telefonat și nu i-a mai scris. Când introducem o persoană în existența noastră, suntem îngrijorați în privința felului în care o vom expulza într-o bună zi. Dar îngrijorarea asta e cel mai adesea de prisos. Cel mai adesea, viața ia asupra-i să despartă ființele fără lovituri dureroase, prin simplu consimțământ mutual (cu excepția câtorva cazuri în care se lasă cu asasinat).

Knock-out al domnișoarei Dandillot. Comentariu tehnic. – în prima și în a doua rundă, Costals marcase un avantaj. În a treia, numărat, fusese pus la podea („da”-ul hipogrifal). Dacă atunci Solange s-ar fi ținut tare, iar mama ei ar fi spus: „Primăria într-o săptămână sau adio pe vecie”, Costals ar fi pierdut prin abandon. Dar ea l-a lăsat să-și revină, iar el și-a revenit, căci e rezistent din fire, și remontat până la K.O.-ul său, fără de care ar fi câștigat la puncte. Costals a ajuns curând să creadă că își impusese jocul. „Mă

păstram pentru runda a treia. Dar clasa și-a spus cuvântul.”

Cu mai multă profunzime, se gândea, încercând să se dezvinovățească: „Nu ca femeie m-a făcut să sufăr; nu admit să sufăr din cauza femeilor. Nu din cauza ei am suferit, ci dintr-a mea. Ea n-a fost decât un pretext pentru mine ca să-mi dezvolt angoasa față de căsătorie. Nu puteam să sufăr din cauza ei, de vreme ce nu făcea nimic împotriva mea. Am suferit din cauza «logodnicei în sine». Și încă și mai precis, am suferit de pe urma ideii pe care mi-o făceam despre logodnica în sine.”

urmă, viața și-a luat din nou avânt. „De fiecare dată când pun capăt unei legături, viața își ia din nou avânt.”

EPILOG
ANUL 1928

I

PIERRE COSTALS
Paris
cătref
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard

17 septembrie 1928

Dragă domnișoară,

Între 1925 și 1927, mi-ai trimis cam două sute de scrisori. N-am găsit că-i un lucru rău, ba chiar uneori mi-am dat osteneala să-ți răspund.

În urma scrisorii dumitale din 30 decembrie 1927, care a însemnat reînceperea unei noi perioade epistolare, după o supărare de șase luni, mi-ai scris douăzeci și una de scrisori noi. Niciuna dintre ele n-a fost deschisă în clipa primirii. Au rămas în plic, așa cum le-am primit, delicat clasate într-un clasor *ad-hoc*. Să spunem adevărul, clasorul ăsta era o cutie de pantofi; dar cum fabricantul era din Londra, onoarea dumitale e salvată. Voiam să văd câte scrisori îi poate trimite o fată unui domn, fără ca el să-i răspundă. Douăzeci și una nu e o cifră excesivă.

Identific cu greu forța stranie care mă face astăzi să-ți răspund, după ce-am avut chef să-ți deschid, în sfârșit, scrisorile; ori mai curând, vai! o cunosc prea bine. Să-i spunem, dacă ești de acord, în cazul de față, respect față de persoana umană – al acestei persoane umane pe care o respect în dumneata. Trebuie să mă înțelegi: în calitate de romancier și chiar ca om, mă pun chiar și în situația celor pe care nu-i iubesc. Mai deunăzi, scrisorile dumitale vechi (din 1927) mi-au căzut în mână. Să te șantajez? Dar nu vreau nimic de la dumneata; se spune de altminteri că darul face cântecul, iar dumneata nu mi te-ai dăruit; cel puțin nu în sensul

propriu-zis al cuvântului; nu te-am avut niciodată, dacă nu mă înșală memoria. Ți-am frunzărit scrisorile, le-am citit în diagonală pe alocuri. Îți amintești de cea pe care ai scris-o din Paris, la începutul unei săptămâni dureroase, scrisoarea „solemnă” care începe așa: „Focul trosnește, iar jos, în stradă, Parisul colcăie sub ploaie?” Nu mă pot împotrivi ca această simplă frază să nu însemne pentru mine începutul unei vibrații. Și parcă te-am văzut acolo în cămăruța aceluia mic hotel (unde ți s-a furat flaconul de parfum), înghețată, cu paltonul pe umeri, scriindu-mi nebunește la lumina becului pus prea sus, în tavan. Trei ani au trecut de atunci, iar trei ani din viața mea pot umple o viață întreagă, atunci când e vorba de altcineva. (De nu cumva chiar mai multe vieți; dar să fim rezervați.) Și totuși, am dat peste câteva imagini care s-au cuibărit în mine pentru totdeauna, pe cât îmi pare.

Te rog să mă înțelegi așa cum trebuie. N-am nutrit niciodată pentru dumneata strop de dorință, strop de afecțiune și strop de tandrețe. După cum nici azi nu nutresc asemenea sentimente. Dar am avut și continuu să am față de dumneata simpatie. De unde și până unde simpatia asta? Faptul că mă iubeai nu putea decât să mă irite, de vreme ce eu nu te iubeam. Faptul că ai suferit din cauza mea îmi era indiferent, de vreme ce nu te iubeam. Cred că simpatia asta vine, așa cum o arată și numele, de la afinitățile ce există între noi. Dacă lumea ți-ar citi scrisorile din 1927, ar spune că ești o persoană impudică; dacă le-ar citi pe cele din 1928, ar spune că ești scrântită; și dacă le-ar citi pe toate, de la început până în ziua de azi – că ești o pisăloagă și un crampon vrednic de nemurire. Iată niște judecăți pe care eu, unul, nu le împărtășesc. De mai multe ori mi s-a reproșat că sunt prea familiar cu dumneata. Mi s-a spus că e *de neînchipuit* ca un om ca mine să-și piardă timpul întreținând relații cu o persoană pe cât de puțin importantă, pe atât

de neinteresantă ca dumneata, că e vorba de inconștiență din parte-mi ori de viciu. Eu însă știu ce fac. Există în dumneata ceva grandios, și sunt sigur că nu mă înșel. Și-mi plac scrisorile trimise mie în ultima perioadă, cântarea aceea rătăcită ca a unor copii mici care-și cântă, povestindu-și tot felul de lucruri. Nu prea înțelegi? Cred și eu! Cine să te fi învățat să înțelegi? întreaga educație care li se dă fetelor e greșită. Ai fost un pic cam indecentă? Lasă, lasă, celelalte se oferă la fel ca dumneata, numai că fac mai multe fapte. „Domnule locotenent, până la urmă cineva o să vă facă de petrecanie: prea le spuneți lucrurilor *pe nume!*”, așa îmi zicea ordonanța în timpul războiului. Și-apoi, e bine cunoscut faptul că singurătatea are gesturi impuse. Rămân insultele pe care mi le-ai scris. Numai că faptul de-a fi insultat e pentru mine un amuzament.

În fine, era să uit de necuprinsa mea milă față de femeii, bine cunoscută de dumneata prin efectele ei. Când mă gândesc la atâtea fuste pe care nimeni nu le-a ridicat vreodată, îmi vine să le cer iertare celor care n-au fost iubite.

Doresc destul de mult să te revăd. Nimic, firește, nu s-ar schimba în relațiile ce-au existat totdeauna între noi. Să spunem că e vorba din partea mea de un soi de curiozitate divină...

C.

P.-S.I – Am mai dat și peste fraza în care-ți mărturisești emoția în fața șarpelui sculptat de la Muzeul Dennery, care se turtește atunci când trece peste marginile carapacei de broască țestoasă. Undeva, în China, cu secole în urmă, un om s-a minunat văzând cum corpul unei năpârci se turtește atunci când trece peste marginile unei carapace de broască țestoasă, și iată că, în 1928, o domnișoară din Saint-Léonard-Loiret privește la rândul ei același lucru, emoționându-se. Mi-ar plăcea ca fraza în care-ți mărturisești emoția să fie

dintre cele care mă aduc spre dumneata. Ce lanț în timp, din clipa când artistului i-a venit în minte să teșească puțin corpul năpârcii, și cât de minunat de îndreptățit a fost să procedeze așa!

P.-S.2 – Cât despre cuvintele pe care i le-ai spus fratelui mezin al prietenei dumitale, sfătuindu-l să facă ceva, să citească având creionul în mână, nu te lăsa descumpănită de bătaia de joc a unora. Chiar dacă universul întreg ar pufni în râs la spusele dumitale, ai dreptate.

P.-S.3 – Cât privește scrisoarea din 29 ianuarie, exprimându-ți dorința unui coit cu mine, e desăvârșită. De cine e? Domnișoara Lespinasse? Adrienne Lecouvreur? Marie Darval?

P.-S.4 Și nu tu furunculoză, nu tu decalcifiere, în ciuda atâtor neazuri. Un minunat teren psihologic. Bravo!

II

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

20 septembrie 1928

Dragă Costals,

Neîndoielnic că deții taina să destrami farmecul: pentru prima oară realizez înțelesul deplin al acestei expresii. Sunt cincisprezece luni de când nu mi-ai mai dat niciun semn de viață, de nouă luni n-ai mai răspuns la niciuna din scrisorile mele, și uite că azi mă informezi cu drăgălășenie că le-ai ținut fără să le fi citit. Puse bine, una peste alta, parcă le și văd: orbirea s-a transformat în baltă zăcătoare. Și rid de toate astea.

Așadar, te întorci. Încerci să mă tragi spre dumneata, să mă înhami iar la carul dumitale. „Fugi de-aici... Apropie-te... Iubește-mă ceva mai puțin... Așa, ba nu, așa... Nu, nici de data asta nu-i tocmai ce trebuie...” O cățelușă pe care o înveți să sară printr-un cerc. „În dragoste, îmi place să am eu inițiativa.” Și totuși, de data asta dumneata ești acela care cedează teren. Îmi scrii cu smiorcăieli ascunse, căci, să n-avem vorbe: dacă ieși așa din tihna dumitale, după mai bine de-un an de tăcere, înseamnă că-mi simți nevoia. Numai că m-ai mai chemat încă o dată în felul ăsta și, după ce ți-a trecut teama de-a mă pierde, m-ai făcut să îndur tot felul de jigniri, în garsoniera dumitale de pe bulevardul Port-Royal. Începem să te cunoaștem. Ești un iluzionist. Dai impresia că ești veșnic schimbător, cu mii de fețe. Dar ești veșnic același, deznădăjduitor de identic cu dumneata însuși. Totdeauna reiei același acord, ca muzica lui

Mozart. Revii cu aceleași ticuri de acum doi ani. Prost ai fost, prost o să fii. Am renunțat să te schimb.

Ei bine, te înșeli. Obiceiul de a-ți scrie era atât de înrădăcinat în mine, încât am continuat s-o fac, asta-i tot. Îți scriam așa cum îmi scriam jurnalul înainte de-a te cunoaște, cum aș fi scris un roman: niciodată n-am putut trăi fără un confident. Ți-am spus atâtea lucruri despre mine, cum niciodată n-au știut tatăl și mama mea: ai avut în fața dumitale o femeie sadea. Dar, de un an, nu mai țineam la dumneata decât ca la un martor al vieții mele lăuntrice. Ceva murise. Eram ca misticii care continuă să iubească lent, dar nu mai simt nimic. Înainte, dacă îmi era semnalat fie și cel mai mărunț articol de-al dumitale, îmi comandam numărul ziarului cu pricina (adesea dând numele și adresa vreunei prietene, de teamă ca „domnișoara din Saint-Léonard” să nu ajungă vestită printre librari); îmi dădeam capul pe spate citindu-ți frazele, mă gargarisem cu ele; decupam articolul; mi se întâmpla chiar să-l vâr în sân, uneori pentru a-mi bucura inima, alteori pentru ca inima mea să-i transmită ceva din duioșia pe care dumneata n-o manifestai față de mine. Pe când acum, de un an, nici măcar n-am citit cele două ediții cu tiraj restrâns pe care le-ai publicat. Înainte, când mă duceam la librar, fie la Paris, fie la Orléans, și ceream vreuna dintre cărțile dumitale, mă prefăceam că uitasem cum îl chema pe autor, ca să nu trebuiască să-ți rostesc numele; niciodată nu-l rosteam decât de față cu mine însămi. Astăzi, îl rostesc fără urmă de emoție. Nu ți-am dat jos poza de pe perete; și e de-ajuns că se află acolo, n-o privesc niciodată. Mi-ai scris în iunie 1927 că nu vrei să-mi fii amant ca să nu „decazi” în ochii mei. Voiai să rămâi pe un pedestal. Ei bine, n-ai rămas pe niciun pedestal.

Eram fericită în starea asta. Pe vremuri, absența a măcinat relațiile dintre noi. De data asta, absența

și tăcerea dumitale mi-au făcut nespus de bine! Au fost o adevărată opoterapie pentru mine. Imaginația mea broda totul, n-aveam nevoie de dumneata decât pentru a te recrea după placul meu. De-ai ști toate lucrurile cu care ți-am umplut tăcerea! Tot ce-am realizat în felul ăsta și cu atâta simplitate! Mi-am creat o altă viață alături de viața mea adevărată. Am visul pe care omul îl numește iubire. Căci am fost amanți, nu-i așa? Cât de romanțios va fi totul în viața acestei fetițe!

Și iată că n-am mai primit nicio scrisoare de la dumneata, scrisori pe care le deschideam cu inima bătându-mi, nu mai aveam nimic de așteptat din parte-ți, nu mai aveam nimic să-ți cer, să insist, să mă străduiesc să înțeleg. Să renunț. Să recunosc că am făcut tot ce mi-a stat în putință, că de-acum înainte nu mai depindea de mine. Să nu mai caut nimic, zicându-mi că, poate, într-un anume sens, am ajuns unde am vrut și am găsit. Liniștea și deznădejdea. (Firește, deznădejde în sens literal: o pierdere a nădejdi). Liniște în locul zbuciumului. Dar când știm prea bine că totul pe lumea asta are două fețe...

În aceste împrejurări, să te regăsesc neschimbat, afară doar de anul ăsta ce s-a mai adăugat? (Și care ți se citește foarte bine pe față, de e să dau crezare ultimei dumitale fotografii din *Vu*.) Mă simt dinainte obosită. Mi-am tocit în povestea asta prea mult din curajul și încrederea ce le aveam în mine. Să te văd ar însemna dezumflarea balonului prodigios pe care l-am umflat în absența dumitale. Chiar și-așa, scrisoarea dumitale a trezit în mine un soi de fiară dureroasă care picotea și care ar fi trebuit lăsată să doarmă. Să dau iarăși peste atmosfera aceea irespirabilă de uscăciune în care m-ai făcut să trăiesc vreme de șase ani, ca într-o pădure cuprinsă de îngheț, când pământul e tare și crăpat? Și toată acea atmosferă de-odinioară, de tachinare și grosolănie îngemănate, de insolență mângâietoare și de compătimire iritabilă – din care

scrisoarea dumitale îmi dă o mustrare? Și faimoasa dumitale luciditate, care nu caută altceva decât să jignească ceea ce o persoană onestă socoate drept sfânt, și care te descalifică până și în calitate de romancier, căci ce preț are viziunea unui om care refuză valorile normale? Ei bine, nu. Stendhal spune că marea încercare în prietenia dintre un bărbat și o femeie este dragostea, iar ea nu poate fi depășită decât printr-o mare cinste sufletească. Nu știu care dintre noi doi nu a avut această cinste, dar știu că încercarea nu a putut fi depășită. Dacă ții la mine, așa cum o dovedește întoarcerea dumitale, dar dacă în același timp te lauzi că nu simți pentru mine nici cea mai neînsemnată atracție fizică, și nu-mi ascunzi acest lucru (o femeie pe care n-o dorește, ce plească pentru un bărbat! Se răzbună pe ea pentru toate celelalte! Femeia nedorită își are rolul ei în creație, după cum revoltatul își are rolul lui în ordinea socială), atunci însoară-te cu mine, ce altceva vrei să-ți spun, dăruiește-mi un fiu, găsește altceva decât prietenia, o altă legătură. Orice altceva, numai prietenie nu. Nu mai sunt în stare de așa ceva. Iubirea moartă ar otrăvi-o, ca muștele moarte în parfum, despre care vorbește Scriptura și care strică mireasma cea plăcută. Nu ți s-a întâmplat niciodată, în tren de pildă, ca – simțind o nevoie feroce să dormi – să închizi ochii doar câteva minute, iar când îi deschizi să-ți dai seama că cele cinci minute au fost de-ajuns ca să-ți piară cheful de somn? Scrisorile mele de anul ăsta, fără răspuns, au fost aceste „cinci minute”: au fost de-ajuns ca să mă facă să-mi piară cheful de dumneata. Acum, totul s-a resorbit. Ce deosebire e între un trup care a juisat și unul care nu a juisat, la urma urmei? Lucrurile pe care credeam că le iubim dispar, și dintr-odată, într-o bună zi, hotărâm că le-am văzut destul și că n-au decât să dispară, îți spuneai: „Cum să mai pot trăi fără nimic?” Pe urmă, de vreme ce așa stau lucrurile, vezi că poți

foarte bine trăi și fără nimic. Învață asta, drăguțule. O să-ți slujească la romanele dumitale.

Tăcerea unui târgușor, întunericul serii ce învăluie totul, luminile din bucătării și din staule, zgomotul lanțurilor, pașii greoi ai țăranilor, și pe urmă becul luminii electrice care nu mai luminează decât masa ta, lăsând tot restul în umbră, numai că acest rest e într-atât de asemănător cu el însuși, într-atât de cunoscut de treizeci și unu de ani... în ambianța asta totul se reduce la esențial și începi să vezi foarte adânc în tine, dacă te-nvoiești s-o faci. Iar ceea ce văd eu în mine e că te-am iubit tare prost, de vreme ce n-am făcut sacrificiul pe care mi-l cereai ca să te păstrez, pe scurt că nu m-am iubit decât pe mine și plăcerea mea. Chiar și astăzi, nu pun decât o condiție ca să mă întorc, să renunți la veto-ul dumitale... Dar știu bine că n-o s-o faci. Așa că, în cele din urmă, eu nu voi fi vrut.

Adio, dragă domnule, și fii fericit: rămâi pentru totdeauna excepțional în fericirea dumitale omenească. Deoarece dacă n-ai fi fericit, cu toate mijloacele pe care ți le iei pentru a fi...

A.H.

Poate de asemenea (scrisorile mele trimise în gol) și dorința de a menține în dumneata cu orice preț viața sufletească...

III

ANDRÉE HACQUEBAUT

Saint-Léonard

lui

PIERRE COSTALS

Paris

24 septembrie 1928

Dragă Costals,

O să mă socoți smintită. Dar ți-am citit scrisoarea în timp ce la radio se transmitea muzică în surdină, și nimic din ce ți-am scris nu mai stă în picioare. Voiai să mă vezi, iar eu te-am refuzat cu trufie! Am cam întrecut măsura. Iau trenul mâine dimineață. Scrie sau telefonează seara pe la opt la hotelul R... pe strada Verneuil. Voi fi făcut tot ce mi-a stat în putință pentru frumusețea și plenitudinea destinului meu. A dumitale.

ANDRÉE

IV

PIERRE COSTALS

Paris

către

ANDRÉE HACQUEBAUT

Hotelul R...

Strada Verneuil, Paris

25 septembrie 1928

Prin poșta pneumatică

Dragă domnișoară,

Știi unde se află restaurantul armenesc de la numărul 4, de pe strada Chaussee-d'Antin, aproape colț cu bulevardul Capucinilor? Am mâncat acolo de cincizeci de ori cu o femeie pe care „o iubeam” și n-ar fi rău defel să dezinfectez locul, mâncând cu o femeie pe care n-o iubesc. Am să te aștept acolo mâine, marți 26, la ora unu. Văd pe calendar că e ziua tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul. Aniversarea asta nu prevestește nimic bun, după părerea mea. Dar, cu Dumnezeu înainte!

Dacă ești de acord, nu-mi răspunde.

Al dumitale,

C.

V

ANDRÉE HACQUEBAUT

Paris

lui

PIERRE COSTALS

Paris

26 septembrie 1928

Pneumatic

Prin urmare, *așa cum prevăzusem*, nu m-ai făcut să vin la Paris decât pentru o mistificare și o răzbunare. Între ora unu și ora două, fără să dau cu ochii de dumneata, m-am aflat la restaurantul de la numărul 4, de pe bulevardul Capucinilor. N-am îndrăznit să stau acolo o oră fără să iau masa, așa că a trebuit să dau treizeci de franci pentru un singur fel de mâncare sau pe-aproape! Nu știu ce altceva ți-aș putea spune decât atât: purtarea dumitale mă îngrețosează.

A.H.

P.-S.

— Am dat de plicul dumitale și văd că întâlnirea era la numărul 4, de pe strada Chaussee-d'Antin. Dar, cum după aceea pomeneai de bulevardul Capucinilor, am confundat (nu luasem la mine biletul de la dumneata), iar nenorocirea a făcut să existe tot un restaurant și la numărul 4 de pe bulevardul Capucinilor. Scuză-mă. Vrei să prânzim împreună mâine sau poimâine?

VI

PIERRE COSTALS

Paris

către

ANDRÉE HACQUEBAUT

Paris

septembrie 1928

Dragă domnișoară,

Te-am așteptat de la ora unu până la două fără un sfert la restaurantul unde-ți dădusem întâlnire. Sunt o persoană nu care iartă, ci care uită – uită efectiv până și cele mai grave impoliteți. Dar nu sunt o persoană căreia să-i faci farse, fie și din prostie. Adio, așadar, de data asta de-a binelea.

COSTALS

(Scrisoare rămasă fără răspuns. Costals n-a mai primit niciun semn de viață din partea domnișoarei Hacquebaut. Totul e bine când se sfârșește cu bine.)

ANUL 1929

VII

SOLANGE DANDILLOT

Paris

lui

PIERRE COSTALS

Paris

2 octombrie 1929

Dragă prietene,

Trebuie să recunoști că, de un an și trei luni de când nu ne-am mai văzut și nu ne-am mai scris, n-am prea încercat să pătrund în viața dumatăle.

De aceea, nu-ți scriu ca să-ți dau vești despre mine, zicându-mi că, dacă lucrul ăsta te-ar fi interesat, ai fi putut foarte bine să afli ce mai fac. Îți scriu în legătură cu slujnica noastră. Știi că încă de pe vremea când veneai pe la noi nu stătea bine cu sănătatea. Acum, doctorii au găsit-o tuberculoasă de-a binelea și trebuie să intre într-un sanatoriu. Și-mi amintesc că mi-ai spus că mama dumatăle ți-a lăsat moștenire fundația unui loc într-un sanatoriu de al cărui nume nu-mi mai aduc aminte. Ai putea cumva face ceva pentru fata asta care ne-a fost devotată vreme de șase ani? Îți mulțumesc cu anticipație. Telefonează-mi, dacă vrei.

Cele bune,
SOLANGE

VIII

PIERRE COSTALS

Paris

către

SOLANGE DANDILLOT

Paris

3 octombrie 1929

Dragă prietenă,

Cât de fericit sunt că te-ai gândit la mine ca să-mi ceri un serviciu! Trimite-mi-o pe slujnică într-una din dimineți, între unsprezece și douăsprezece: îmi plac mult tuberculoasele; se înduioșează ușor. Dacă n-o să-i pot găsi un loc în sanatoriul de la R... cu siguranță că îi voi face rost în altă parte (spun asta fără niciun fel de gând ascuns). Singura problemă e dacă vrea să trăiască sau ba, căci tuberculoza se reduce la o chestiune de bani, dacă o tratezi din timp. Voi ști lucrul ăsta atunci când o voi vedea la față, căci nu mai știu cum arată.

Mă întreb ce te face să crezi că nu-mi mai pasă de dumneata. Dacă faptul că nu ți-am mai dat niciun semn de viață de un an și trei luni te îndreptățește să crezi asta, nu ești serioasă. Până și pe prietenii mei cei mai dragi nu simt nevoia să-i văd mai des decât o dată la trei ani.

Cele bune, cum zici.

ANUL 1930

IX

Domnul Alphonse Groger, inginer principal la oțelăriile și forjele din S... cavalier al Legiunii de Onoare, și doamna Alphonse Groger, precum și doamna Charles Dandillot au onoarea să vă aducă la cunoștință căsătoria domnișoarei Solange Dandillot, nepoata și fiica lor, cu domnul Gaston Pégorier, inginer E.C.P.

Și vă roagă să asistați la binecuvântarea nupțială ce le va fi dată la 20 decembrie 1930, la biserica Saint-François-de-Sales, strada Bremontier.

Bulevardul Villiers

ANUL 1931

X

DOAMNA GASTON PÉGORIER

Paris

lui

PIERRE COSTALS

Paris

8 octombrie 1931

Dragă prietene,

într-un moment de descumpănire, am cerut automat numărul dumitale, încredințată de altminteri că mi se va spune că nu ești acasă sau că celebrul întrerupător e pus; dacă aș fi știut că răspunzi chiar dumneata, cred că nu te-aș fi sunat. Fapt e că întrebarea dumitale „Cine-i la aparat?”, rostită la capătul firului cu voce răgușită, autoritară, dezagreabilă, m-a făcut să intru în panică. Mi-ai recunoscut sau nu vocea, n-o voi ști niciodată. Am început să răsuflu gâfâit în receptor, și rușinea pe care mi-o pricinuia gâfâitul ăsta ca de animal la pândă, ce trebuie să-ți fi ajuns amplificat la urechi, plus panica... pe scurt, am închis.

Și, la fel ca pe vremuri, când faptul de a-ți vorbi mă intimida prea mult, îți scriu. Tot așa procedam și cu soțul meu la început. Găsea scrisoarea sub șervet, când se așeza la masă. Eu veneam numai după ce-o citea. Îl priveam, el nu, și masa se scurgea într-o tăcere desăvârșită. În sinea mea țipam, dar în afară nimic: hipnotizată și pasivă. Parcă mă și vezi, așa îmi închipui. Veșnic firicelul de sparanghel.

Mă tem ca ăsta să nu ți se pară a fi (și n-ai avea deloc dreptate) un prim pas din partea mea. Dar cum să-ți ascund mai mult că tăcerea dumitale interminabilă mă mâhnește? E drept că și eu, la rândul meu, am tăcut. Să nu crezi că din cauza indiferenței față de dumneata; ci pentru că mi-e

teamă să nu te stingheresc; mă cunoști îndeajuns ca să-ți amintești că mi-e groază să-i sâcâi pe cei pe care-i iubesc. Pe cât se pare, nu ții să mă revezi. Cred că nimic din purtarea mea n-a știrbit stima ce mi-o purtai și sper că mi-o porți în continuare. Cât despre afecțiunea pe care o aveai față de mine, mă întreb ce-a mai rămas din ea. Și totuși, aș fi fericită dacă nu te-aș pierde de tot. Nu ne-am putea întâlni din când în când la dumneata? Oare nu-mi datorezi măcar atâta lucru? Soțul meu se află acum pentru șase săptămâni în Haute-Saône. Numai prietenia dumitale aș vrea s-o păstrez sau s-o regăsesc. Dar aș putea fi pentru dumneata exact ceea ce-ai vrea să fiu. Știi bine că n-aș face decât ceea ce ai dori.

Soțul meu e un băiat minunat și un om de mare capacitate, dar nu mă înțelege deloc, tot așa cum tăticu n-o înțelegea pe mămica. Mămica îmi spune, ca să mă consoleze: „Toți bărbații sunt așa – Și-atunci, de ce m-ai silit să mă mărit?

— Așa trebuie. Asta-i viața”. De când m-am măritat mă simt ciudat, mă simt prost, ca într-o rochie prost croită care te ține, fără să știi exact unde anume. Dar în vremea din urmă a fost cu mult mai rău. Sunt zile când am impresia că parcă aș fi căzut într-o plasă; încă puțin și-aș începe să țip. Îmi vine să dau totul peste cap, ca să fiu iar singură și liberă...

Acum patru ani, dragă prietene, ne aflam la Genova. Da, se împlinesc patru ani săptămâna în curs. Amintirea asta te înduioșează cumva? Mă îndoiesc. Pentru mine, fii convins că merită durerea cu care am plătit-o. Și poate că mi-e atât de dragă tocmai pentru că m-a costat atâta.

Nădăduiesc într-un răspuns plăcut din partea dumitale. Dar m-ai obișnuit atât de mult cu renunțările... Și-apoi: „Femeile, pline de memorie, târând veșnic trecutul după ele ca pe un pânțec de nouă luni, în timp ce bărbatul este uitarea veșnică, puterea bărbătească și copilărească de-a uita^[21]”.

Nu contează, niciodată în viața mea n-am așteptat
așa cum te aștept acum.

Fie ca scrisoarea de față să-ți dea cel puțin
certitudinea întregii mele duioșii.

A dumitale,
SOLANGE

XI

PIERRE COSTALS

Paris

către

DOAMNA GASTON PÉGORIER

Paris

10 octombrie 1931

Dragă doamnă Gaston Pégorier,

Mi-ai spus odată: „Cuvintele pe care mi le spui nu sunt niciodată cele pe care le-aștept”. Și de data asta, neîndoielnic că nu vor fi cele pe care le-aștepți.

M-am simțit odinioară atras de dumneata; te-am avut. Apoi am nutrit duioșie față de dumneata, ți-am vrut binele; a existat un moment când mi-era necaz că te iubesc atât de mult. Pe urmă ai vrut să transformi înclinarea asta a mea; care era firească, într-o îndatorire, adică în ceva nefiresc și pieritor; ai încercat să mă atragi – pe mine, un ins de capul meu – pe un teren care nu era al meu: ai vrut să mă „căpătuiești”. Iar din ziua aceea, la toate sentimentele mele față de dumneata s-a adăugat și ura; spun *la toate*, pentru că duioșia față de dumneata continua să existe. Până în ziua când ți-am spus: „Niciodată”. Din ziua aceea n-am mai nutrit ură față de dumneata, ci o indiferență pe care am ascuns-o cât de bine m-am priceput luni de zile, dintr-un sentiment pe care ar fi trebuit să-l accepți cel mai puțin, dar pe care l-ai acceptat totuși, căci femeile acceptă orice, numai să înhațe; sentimentul ăsta era mila. Până în ziua când mi-a fost greu să mai țin capul la suprafață, căci începeam să mă înec într-un altruism fără ieșire. Dacă te-aș revedea acum, cu ce sentimente aș face-o? Ar fi vorba iarăși, iarăși și veșnic tot de milă: căci suferința dumitale actuală mi-e indiferentă.

Sub pretext că te-ai măritat cu un idiot, vrei să cad din nou pradă aceleiași mile, care e cancerul bărbatului. Înainte de dumneata și după dumneata, am fost fericit. N-am fost fericit „în timpul dumitale”, din cauza milei și a îndatoririi de care vorbeam. De jur-împrejurul dumitale e numai sănătate și fericire, în timp ce dumneata, în mijloc, însemni nenorocire și rău: ai fost pentru mine ca un cap tăiat în mijlocul unui vas de aur. Ți-amintești cum îmi închipuiam întruna că viitorul îmi va fi otrăvit dacă nu te iau de nevastă, de regretul de-a nu fi făcut-o. Ei bine, de trei ani de zile, aproape că nu e zi de la Dumnezeu în care să nu cad în genunchi lângă pat și să-mi zic: „Mulțumescu-ți, Doamne, că ai îngăduit să nu mă însor cu ea! Mulțumescu-ți, Doamne, că ai îngăduit să mă împotrivesc milei!” Și dacă, la primirea scrisorii dumitale mi-am zis (ce poate fi mai omenesc, nu?): „După trei ani, o să mă găsească îmbătrânit”, apoi dintr-un foc mi-am răspuns: „Și ce dacă! Bine că n-am îmbătrânit lângă ea”.

În manuscrisul unui roman pe care mi l-a supus atenției o fată (necunoscută), citesc formularea asta: „Prostia femeilor e bezna ce acoperă lumea”. (Ar fi putut la fel de bine să spună: „Dragostea femeilor...”) Ah! Bezna asta nu-i singura ce întunecă lumea, mai sunt multe altele. Una dintre ele e mila. Care preface în artificii ceva ce n-ar trebui să rămână decât cea mai firească dintre porniri. Care roade neîncetat dragostea, uzurpându-i locul, furându-i prerogativele și până și chipul. Care preface zâmbetul într-o grimasă de zâmbet. Un poet persan a scris: „Cel care a fost milos cu șarpele nu și-a dat seama că asta înseamnă o nedreptate față de copiii lui Adam”. Iar eu voi spune, într-un mod mai general: „Cel care s-a lăsat cuprins de milă n-a știut că asta înseamnă o nedreptate față de dragoste”. Mă rușinez din cauza actelor mele de caritate, iată de ce dumneata ai fost

una din rușinile mele. Gata cu grimasele. Nici că năzuiesc mai mult spre ceva decât să mă dezvăț de toate grimasele pe care le-am învățat, căci ceea ce se numește educație nu face altceva decât să te învețe grimase. Mă străduiesc ca lumina zilei să răsară în mine, în cea de-a doua parte a vieții mele, în locul acelei bezne, care asemeni ei, învăluie lumea, iar propriul apus de soare să fie ca un fel de auroră. Nu veni să-ți arunci bezna peste toate acestea.

Dacă scrisoarea asta e aspră, e pentru că nu-i decât o consecință, căci nu poți susține la nesfârșit o greutate mai presus de puterile tale. Susții, susții, până când mușchii cedează, greutatea cade, iar dacă cineva a pus piciorul în locul nepotrivit, greutatea i-l zdrobește. Fără îndoială că asta numesc femeile „a trăda”. Dumneata ai văzut greutatea căzând pe piciorul uneia dintre suratele dumitale, cea pe care ți-am arătat-o în garsoniera mea din bulevardul Port-Royal. Și dimpotrivă, când iubești, greutatea nu cade, căci îți vine ușor s-o susții.

Într-o bună zi, am hotărât cu limpezime să-mi acord prioritate mie însumi în relațiile cu dumneata, iar din ziua aceea totul a intrat în ordine. Tot răul venea din faptul că existau clipe când te preferam mie însumi. Îmi spui: „Aș putea fi pentru dumneata exact ceea ce-ai vrea să fiu”. Ceea ce vreau e să nu fii nimic pentru mine. Te întrebi ce-a mai rămas din afecțiunea pe care am avut-o față de dumneata. Nimic n-a mai rămas. Dacă ai ști în cât de mare măsură nu te iubesc, te-ai speria. N-ai lăsat pic de urmă în ființa mea; până și fața dumitale s-a șters. Cu toate că îți datorez câteva ceasuri demne de mine, ansamblul amintirii dumitale mi-e penibil. Îmi amintesc de tot ceea ce era înduioșător în dumneata, uneori chiar sublim, dar toate astea nu mă mai țin prins, e ca un cârlig al cărui șurub s-a lărgit; „stima se tocește și ea la fel ca dragostea” (Vauvernagues). Cea mai mare

parte din ceea ce te privește a pierit în întregime din amintirea mea. Dacă mi se întâmplă să-mi arunc ochii peste cutare zi din agenda mea pe 1927, când am fost împreună la Teatrul Sarah Bernhardt, nu numai că nu răzbate nimic – nicio clipă – din toată seara aceea, dar chiar aş fi jurat că nici n-am călcat vreodată împreună prin teatrul cu pricina. Și-i foarte bine că lucrurile stau așa. Memoria era o muză. Uitarea ar trebui să fie o zână.

Și tot indiferență nutrești și dumneata față de mine de trei ani încoace, în ciuda acestei aparente înflăcărări provocate de șederea domnului Gaston Pégorier în regiunea Hautes-Saône. Și, te rog să mă crezi, indiferența absolută, indiferența compactă între două ființe e un sentiment perfect sănătos. Chiar și atunci când s-au iubit. Lucrurile se resorb și nu produc mai mult rău decât dacă ai lăsa niște scrisori fără răspuns. Metamorfoza asta nu face parte din necazurile omului, ci din virtuțile lui. Crede-mă că există ceva îmbătător să te simți în starea asta. Aproape că ar merita să iubești doar ca să treci prin așa ceva într-o bună zi. Ai impresia că zbori în înalturi.

Unul dintre motivele pentru care am putut îndura multe din partea dumitale e că nu-mi scriai scrisori lungi. „Neînțeleasă” sau nu, să nu apuci pe calea scrisorilor. Nu pot face nimic pentru dumneata: nu poți face nimic pentru cei pe care nu-i iubești. Caută în altă parte, lumea-i mare, ți-am spus-o de-atâtea ori. Și, dacă ai totuși nevoie de o consolare, spune-ți că, în ciuda a tot și a toate, m-ai făcut să *trăiesc* vreme de un an. Mi-ai dăruit sentimente. Până în cea din urmă zi a vieții dumitale îți vei putea așadar spune că n-ai făcut umbră pământului degeaba: și asta-i ceva dobândit. Purtând în trăistioară câștigul ăsta, hai, gata, du-te.

Toate cele.

C.

(Scrisoare rămasă fără răspuns. Costals n-a mai primit niciun alt semn de viață din partea doamnei Pégorier. Totul e bine când se termină cu bine.)

APENDICE

Costals tocmai terminase de citit niște însemnări de-ale lui, inedite, scrise în urmă cu un an, peste care dăduse acum. Și-și spunea în sinea lui:

„Gândesc și tot gândesc rău despre femei, și-o spun, și mă montez. Pe urmă vine clipa când mă opresc, clipesc din ochi și mă întreb: «Ce-i cu mine?» cu senzația că de-o vreme încoace ceea ce cred și spun nu mai corespunde realității. Și-atunci încep să mă învinuiesc, îmi tom cenușă în cap, am remușcări. Numai că, atunci când termin cu toate astea, cu surprindere îmi dau seama ca nu mă înșelasem deloc și că pretinsele mele exagerări corespundeau cât se poate de exact cu ceea ce se întâmpla.

Femeia asta de șaizeci de ani, de pildă, care de patruzeci de ani trăiește alături de soțul ei (de șaptezeci de ani) și care, în timp ce continuă să locuiască sub același acoperiș ca soț și soție, să mănânce unul în fața altuia, introduce acțiune de divorț, aduce portărelul ca să facă inventarul bunurilor din casă și să sigileze casa de bani a soțului. Iar când acesta spune: «Partenera asta o să mă ucidă», ea răspunde: «Știu»: și toate astea din gelozie, adică «din dragoste»...

Sau nevestele de aviatori care-ți spun: «Tu crezi că Georges e un tip al naibii de curajos, dar îi e frică în lift, nu îndrăznește să facă o observație servitoarei, și e de-ajuns să spun eu o vorbă ca să ia o hotărâre sau alta. E ca un copil etc...»

Și femeia aceea tânără, franțuzaica din Maroc pe care am auzit-o zicând despre soțul ei, robotind acolo, la mama dracului, zece ore pe zi: «René n-are încotro și trebuie să tragă. Află și el acum cât costă o femeie!»

Și multe alte povești de felul ăsta, la nesfârșit... Câte una pentru fiecare foaie a calendarului. Nu,

atunci când socot că m-am rătăcit departe de
realitate, atunci mă înșel...”

Iată textul pe care îl citise scriitorul:

LEPROASELE

Câteva rele grave ale Occidentului modern (Schemă)

Femeie, ce-avem în comun,
tu și cu mine?
Isus către mama sa

Lipsa de realism. – *Ochelari de cal. Teama de realitate, fie din lașitate, fie din prostie idealistă în timp ce numai realitatea îți poate spăla sufletul. „Arunc la gunoi documentele pe care mi le trimit întruna militarii privitor la armamentul german.” (Briand către Streseman, la Thoiry)*

Dolorismul – *Apostolul spune că acela care nu cade pradă supărării e bastard, nu copil legitim. Supărații își freacă mâinile: șo pe ai fericiți! Supărații susțin că trebuie să suferi, așa cum autorii lipsiți de stil susțin că un roman trebuie să fie prost scris: totul e să ai dreptate. Suferința morală, susțin ei, te ajută să aprofundezi lucrurile, în vreme ce nu ea aprofundează^[22], ci criza (nu-i același lucru). Și va fi motiv de considerație, de îngrijiri, de iertare, unul dintre elementele pretins indispensabile ale calității lăuntrice și ale geniului. Un om nu va putea spune că e fericit fără să fie socotit fie prost, fie grosolan, fie un impostor care vrea să fie invidiat, fie un tip care insultă mizeria speței omenești. De unde și poza generală față de suferință, „neliniște” etc.: se știe prea bine că suferința plătește. În vreme ce suferința morală e aproape întotdeauna semn de inferioritate psihologică (cel slab își face griji), sau de inferioritate intelectuală (o persoană inteligentă știe cum să înlăture din sine ei cele mai multe dintre suferințele morale).*

Dorința de-a plăcea. – *Nici vorbă să spui lucrurilor pe nume, nu ceea ce gândești, ci ceea ce crezi că ar putea plăcea. Dorința de-a aproba este*

numitorul comun tuturor indivizilor din toate burgheziile.

Gregarismul. – Teamă și ură față de gândirea personală și autosugestia colectivă. Omenirea e roasă de locul comun ca vița de filoxeră. Toți gândesc în același fel, în același timp, ca paiațele pe care mânuitorul de păpuși le face să execute același gest deodată.

Sentimentalismul. – Care se substituie judecății și dreptății. Moralismul ca lux ieftin și falsul sublim (opera de trei parale) al religiei, al școlii și al presei.

Or, în fiecare dintre aceste cinci plăgi ale corpului social găsim aceeași abundență de barili sub formă de ioni. Cu alte cuvinte, toate aceste vorbe sunt de esență feminină. Să le luăm la rând:

Lipsa de realism. – „Nici nu vreau să mă gândesc la asta” și „Să sperăm că”: sunt două expresii tipice ale femeii. Femeia e prea infirmă pentru a suporta realitatea: realitatea o rănește. De unde „refugiile” ei: dragostea, religia, superstiția, mitomania, conveniențele,^[23] idealismul: falsificată la față și la trup (din cauza infirmității ei), femeia nu se simte în largul ei decât într-un mediu falsificat. Bărbatul se teme mai mult de cuvinte decât de realități; femeia se teme deopotrivă de realități și de cuvinte. Struțul și femeia își vâra capul sub aripă și-și închipuie că nu-i mai vede nimeni. Și bărbatul își vâra capul sub aripă, dar știe că e văzut. În povestea lui Andersen, femeile, bineînțeles, lăudau cu cea mai mare ardoare hainele inexistente ale regelui: bărbații erau nevoiți să se ia după ele fără tragere de inimă; doar copilul spunea că regele e gol.

(De unde și succesul, într-o societate care acordă un loc excesiv femeii, unei arte – roman, teatru, cinema – în care viața e reprezentată așa cum nu e, și oroarea pe care o încearcă această societate față de orice fel de artă care reprezintă viața așa cum este.^[24]

Dolorismul – *Aflată multă vreme într-o situație socială anemiată, femeia s-a repezit plină de avânt asupra doctrinei că durerea reprezintă o promovare și un câștig: bacilul în formă de ioni și cel în formă de cruce au afinități dintotdeauna știute. Nimeni altcineva decât ele nu repetă cu mai multă emfază și tenacitate că e necesar să suferi; nimeni altcineva nu-l insultă mai mult pe cel care cunoaște arta de-a suferi puțin, înverșunându-se din răspuțuri să dea de ochiurile lipsă ale armurii lui. „Îl urăsc pentru că nu suferă.” (Doamna Tolstoi despre Tolstoi) Istoria omenirii, de la Eva încoace, este istoria strădaniilor făcute de femeie pentru ca bărbatul să fie micșorat și să sufere, devenind în felul ăsta egalul ei.*^[25]

În Occident, care-i dominat de femei, cultul suferinței, în Orient, unde bărbatul e stăpân, cultul înțelepciunii.

Dorința de-a plăcea. – Femeia vrea să placă, să placă cu orice preț, în orice împrejurare și oricui. (Inutil să dezvolt.)

Gregarismul. – „Cât de diferită ești de celelalte!” Orice femeie a auzit asta de la un bărbat care scoate limba la ea. (Titlu de roman: Cei care scot limba. Când de fapt ar fi trebuit să înțeleagă așa: „Ce mult semeni cu celelalte!”) Animalul care secretă cel mai mult locul comun e femeia. Pentru că, slabă fiind și lipsită de încredere în ea însăși, simte nevoia să se bazeze pe asentimentul opiniei publice; și asta pentru că, lipsită de gândirea personală, are nevoie de gândirea bărbatului, ca să și-o însușească; pentru că s-a obișnuit să spună ceea ce crede că va fi pe placul bărbatului. Și totuși, „Eu nu fac parte din turmă” sunt cuvinte tipice de femeie! Să nu fi fost decât cele mai rele animale din turmă care să fi strigat împotriva turmei?

Sentimentalismul. – Un bărbat care iubește cu adevărat o femeie, dragostea pe care i-o dăruiește – toate acestea sunt cu totul altceva decât ceea ce

așteaptă ea: femeia încearcă neîncetat să corupă dragostea pe care i-o dăruiește bărbatul. Femeile au prefăcut afecțiunea într-o nevroză, iar din dragostea-afecțiune – un sentiment divin atunci când înseamnă duioșie amestecată sau nu cu dorință – în această monstruozitate vrednică de răs pe care-o numim Hamor, prin același procedeu folosit de Flaubert când a făcut cuvântul henaume: ca să arate în același timp pretenția și ridicolul. Hamorul e dragostea-așa-cum-o-înțeleg-femeile: prostie, gelozie, gust pentru dramă, „Ia să vedem cum mai stăm noi?”, anxietate feminină, de care femeia îl molipsește pe bărbat, nevoia de a fi iubit în schimb, aptitudinea de a se schimba în indiferență, aptitudinea de a se schimba în ură, scolastica ineptă al cărei obiect devine atât de inconsistent, încât ajungi să-ți spui: „Dar ce naiba, despre ce-i vorba aici?” Pe scurt, unul dintre cele mai josnice produse ale ființei omenești, de o mie de ori mai impur, mai vulgar și mai răufăcător decât actul sexual în simplitatea lui, principal „refugiu” al femeii și al bărbatului împotriva rațiunii și conștiinței: Hamorul, răul european, marea isterie occidentală.

Arabii din vechime răstigneau alături de dușmanul răpus hoitul unui câine. Dacă Hamorul ar avea o formă omenească, tot așa aș vrea și eu să-l răstignesc.

*

Să deschidem o paranteză.

Cineva pe care-l cunosc se simte uneori în Franța la fel de pierdut pe cât este un bărbat intrat din greșeală într-un mare magazin cu noutăți, ticsit de femei care sporovăiesc, și numai de ele: „Ce caut eu aici?” Cu ani în urmă, scriam într-unul din textele mele: „Un popor feminin, ca Franța...” Apoi mi-am spus: „Atenție! Poate că generalizez cu ușurință. Poate că e una din ideile mele fixe.” Și am șters cuvintele.

Or, de atunci, iată peste ce mi-au căzut ochii: „Orice francez are în el ceva dintr-o femeie ”. De cine e zisă asta? De Voltaire. „Rolul jucat de francezi printre bărbați este acela pe care-l joacă femeile în toată speța umană.” Cine a spus asta? Goethe. „În orice francez, domină femeia. E un popor decadent.” Cine a zis-o? Tolstoi.

...Și regret că acum zece ani n-am fost mai sigur pe mine.

*

Să continuăm.

Acestei inferiorități morale a femeii, căreia i-am enumerat câteva trăsături, i se adaugă un număr considerabil de inferiorități; fiziologice (într-o carte de medicină pe care o am sub ochi, simpla enumerare a acestora ocupă zece rânduri); de toate acestea femeia e conștientă,^[26] – fără ca măcar să mai fie nevoită să arunce o privire, pe pacheturi, spre cutia specială în care e poftită să se descotorosească de „lenjeria și obiectele stânjenitoare ”. Și cum oare nu s-ar recunoaște femeia într-o specie mizerabilă, când vede că totdeauna ea e aceea care cere, totdeauna ea are nevoie, totdeauna ea bate din aripi cerând de mâncare? (Nevoia ei de-a fi iubită, sărutată, luată în brațe e o adevărată boală. Ce rușine, implorarea asta nesfârșită, mărturisită ori nu, această cerșetorie veșnică, uneori camuflată sub penele mari ale cochetăriei!) Sentimentul inferiorității îi dictează pe dedesubt întreaga purtare. De aici tendința ei de-a acapara, de-a reține, de-a aduna, de-a dori să fie pusă la adăpost: de-ai zice că-i e mereu teamă să nu ducă lipsă; femeia nu dă decât copilul, dar îl dă după ce a primit (și tocmai în acest rol de receptacul, ne spun fiziologii, rezidă întreaga importanță biologică). De aici și frenezia caracteristică ei, cu care, se pricepe să se vâre, să se agațe, să insiste ca să-și facă loc în viața ta sau ca să-i faci vreun serviciu. (Când, aflându-te în mulțime, te simți

apucat sau îmbrâncit cu violență, autorul e în nouă cazuri din zece o femeie sau un copil. Cunosându-și slăbiciunea, cel slab își pune întreaga forță într-un gest ce n-ar fi pretins atâta violență.)

Cum altfel să ne explicăm decât printr-un complex de inferioritate nevoia asta înnăscută în aproape orice femeie, de-a se preface, de a-și preface firea (poza), fața (fardul), trupul (să nu mai enumerăm...) mirosul ei natural (parfumurile), scrisul? Cei puternici nu mint sau pe-aproape; nu-și dau osteneala asta; sunt sinceri, chiar cinici, din dispreț: „Noi adepții adevărului”, spuneau nobilii din Antichitatea greacă. Și toate speciile servile prin natură sau aservite de împrejurări mint. Cum altfel să ne explicăm decât prin sentimentul unei insuficiențe a personalității nevoia femeii de a se face interesantă, de a mima stări sufletești de împrumut totdeauna „distinse”? Cum altfel să ne explicăm decât printr-un sentiment de inferioritate fiziologică situația în care e pusă deseori femeia, aceea de a simula juisarea sexuală?

În sfârșit, nu arareori se întâmplă ca o femeie ambiguă să apeleze la chirurgie pentru a-și transforma sexul. În timp ce până și ispita de-a nu se duce la război nu dă ghes nici unui bărbat ambiguu de-a deveni răspicat femeie.

*

O civilizație – a noastră – în care literatura, fie ea populară sau academică, ziarele, cinematograful, radioul, romanțele răspândesc până la saturație sloganul: „C-așa e voia femeii în care toate aceste mijloace au reușit să le vâre în cap bărbaților acest lucru; în care de secole au stabilit, au asigurat, au înveninat puterea femeii, ce ar fi neînsemnată fără ajutorul lor, silind copilul și bărbatul să rămână cu gura căscată în fața ei, cu ajutorul unei conspirații uriașe a opiniei publice, a moralei, a nenumărate locuri

comune. (Așa se face că fermierul, fata lui, băiatul lui, cu bâta în mână, pocnesc zdravăn armăsarul ca să-l facă să sară pe iapă.) Toate aceste puteri sociale coalizate sunt o gigantică organizare de trucare a opiniei, pe lângă care publicitatea marilor firme și propaganda statelor totalitare devin derizorii; – și cum idolatrizarea femeii înseamnă pentru bărbat renunțarea la independența și la demnitatea lui, ca și toate celelalte necazuri, rămâi în fața acestei hăituieli cu același sentiment de oroare pe care ți-l dă reclama la o băutură alcoolică ucigătoare. Măcar dacă femeile ar fi destul de mândre sau destul de delicate ca să-i trimită la dracu ' pe cavalerii ăștia! Dacă i-ar întâmpina cu cotoare de varză pe păzitorii de turmă deghizați în conferențieri, sau pe cineăștii care slobod poncife-așa-cum-mărul dă-mere, ale căror prostii scăldate în apă de trandafir le dezonoarează: „Ia mai slăbiți-ne cu Eva cea victorioasă. Decât apărători ca voi, mai bine lipsă. Avem nevoie de respectul pe care-l merităm ca ființe omenești; în vreme ce galanteria voastră ne scârbește.” Da ' de unde, nici urmă de scârbă. Până și cele mai delicate dintre ele nu se satură să audă iar și iar aceleași tâmpenii.

*

Iar dacă femeia totuși domnește, în ciuda unei nevrednicii vădite, în ciuda unei neputințe capabile să-i dăuneze ei însăși, mărturie fiind lipsa ei de clarviziune, judecata slabă, tertipurile-i puerile faptul e cu puțință doar datorită prostiei bărbatului.

Prostie care se trage în parte de la dorință. Dorind, bărbatul fletează obiectul dorit, pentru a-i cuceri favorurile, exagerându-i totodată farmecele, pentru a-și justifica pofta și slăbiciunile aduse de ea, după părerea lui și-a altora.^[27] Dar prostia în cauză nu e pretinsă neapărat de dorință. Popoarele din antichitate, popoarele Orientului –

căroră nimeni nu le-ar putea pune la îndoială dorința de femeie -

o situau sau o situează totuși la locul ei adevărat.

Prostia în cauză vine mai cu seamă de la sechelele, de la ideologia aplicată odinioară femeii: dragoste creștină (fantasmul căsătoriei), dragoste curtenească, dragoste romantică etc. (De dezvoltat)

Femeia își face jocul, și nu putem să i-o reproșăm. Reproșul trebuie adresat bărbatului, care-și face prost propriul joc. Faptul că nu contestă autoritatea secolelor care idolatrizează gineceul, că nu îndrăznește să fie nici lucid, nici conform adevărului, nici riguros cu femeia (tot ceea ce femeile și cei care le sunt pe plac numesc „a fi mitocan”), și toate astea fie dintr-o falsă onoare, pentru că sugestionat, fie din lașitate, temându-se, dacă procedează altfel, să nu-și ridice opinia publică în cap. Femeia știe bine acest lucru și, atâta vreme cât nu va fi pusă cu forța față în față cu ceea ce este, ca muribundul față în față cu moartea, se va fofila, va umbla cu ascunzișuri și va supralicita.

E așadar una din îndatoririle europeanului modern care vrea să trăiască rezonabil – îndatorirea de grosolănie în dragoste. Să dezlege cu „nerușinarea” nodurile gordiene care înnoadă femeia, complicațiile astea care nu sunt complicații. Să lupte împotriva a ceea ce ar putea năzui în el spre terenul acela mocirlos sau minat unde încearcă să-l cheme ea. Să opună cu fermitate o ușurătate sistematică complicațiilor și sublimărilor lui nesănătoase. Să înceteze a-și crea, sub pretextul dorinței, îndatoriri prostești, vreau să zic îndatoririi neîntemeiate. Să lupte împotriva reflexelor artificiale ale „galanteriei”, spunându-și de fiecare dată: „Dacă ființa omenească are dreptul la respect, femeia are și ea dreptul la respect, și nimic mai mult. Femeia nu are dreptul la un respect special. Nu există un motiv

îndreptătit în virtutea căruia cu o femeie să te porți altfel decât cu un bărbat.” Să opună o indiferență solidă, adevărată sau prefăcută, acestui gablonz atât de vulgar al falsului sublim, al falsei distincții spirituale, al idealismului de alcov, al Hamorului-conveniență socială, al acestei opere de trei parale care e virtutea atunci când e concepută de un cap de femeie, și să râdă în hohote atunci când femeia îl face încăpățânat, deoarece el pretinde că e vorba de o limbă pe care n-o înțelege. Pe scurt, pe de-o parte să dezonoare Hamorul, iar pe de altă parte, în măsura în care femeia nu e indispensabilă, să se elibereze de ea. Iar după toate astea vor vedea că femeile nu încetează să vină la ei, ba poate că unele vor veni mai abitir. Și să ia leproasa în brațe și să juișeze de pe urma ei, făcând-o ca la rândul ei să juișeze, de ce nu? biată pisicuță – dar fără să se molipsească de lepră.

După toate astea, așa cum totdeauna se găsește câte cineva care să se uite pe dos la unul care mănâncă de dulce în Vinerea Mare, după toate astea, cu siguranță că se va găsi un porc de bărbat care să grohăie: „Ah! unde-i vechea curtenie franțuzească?” Iar voi va trebui să vă amintiți atunci că a existat o curtenie greacă la un moment dat în Antichitate, o curtenie arabă înaintea islamismului, o curtenie persană pe vremea lui Șah Named și a Beharistanului, o curtenie germană care preamărea cultul eroilor, o curtenie japoneză a samurailor- autentice toate în întregime: vreau să spun, însemnate toate de o autentică insanitate cavaleriească-și că în niciuna dintre ele femeia nu juca nici cel mai neînsemnat rol^[28] (după am nu juca nici „Dumnezeu”, să notăm în trecere).

Tuturor celor care, „sfâșiindu-și veșmintele!”, vor țipa: „Blasfemie! Crimă de ses-amor!”, le vom răspunde iarăși că nu amorul îl defăimăm, ci caricatura lui, Hamorul. Iubirea parentală și

iubirea filială, prietenia adevărată, chiar și iubirea de „Dumnezeu” și iubirea față de omenire, așa cum pot fi văzute la anumite suflete înalte, ba și chiar și unele sentimente socotite a fi palide reflexe ale iubirii și fără a se putea măsura întru nimic cu acesta, afecțiunea intelectuală a unui discipol pentru maestru, omenia superiorului față de inferior, camaraderia de arme sau de aventuri, interesul pe care un educator îl poartă elevului său; și până și unele sentimente pe care îndeobște le așezăm încă și mai jos, precum prietenia omului față de câinele sau calul lui, sunt tot atâtea sentimente cu mult mai nobile și mai demne de respect decât Hamorul.

*

Progresul se face nu prin
femei, ci în pofida lor [...]. Știința,
rațiunea, justiția, tot ceea ce
patrimoniul speței umane are mai bun
e amenințat de ridicarea femeii.
AMIEL (*Jurnal*)

Faptul că ceea ce spun aici a mai fost spus de nenumărate ori poate să pledeze mult și bine împotriva mea, important e că pledează în favoarea a ceea ce spun. Civilizația căreia i-am descris una dintre trăsăturile principale nu e o civilizație a vreunei insule utopice. Ci a fost vreme de mii de ani aceea a lumii antice, care ulterior a fost lăudată secole întregi, fără ca să fi observat vreodată cineva că „toate lucrurile mari făcute de omenirea antică își aflau forța în faptul că bărbatul se afla alături de bărbat și că nicio femeie nu putea avea pretenția să fie pentru bărbat obiectul dragostei celei mai apropiate și mai înalte, sau numai obiectul unic al acestei dragoste” (Nietzsche)^[29].

E civilizația Asiei, a cărei înțelepciune o lăudăm, uitând că locul „de unde vine lumina” este locul unde femeia nu are niciun alt rol decât

cel sexual. E civilizația care cârmuiește lumea musulmană, în legătură cu care tradiția relatează că Profetul a spus: „Când stă la îndoială, un musulman își întreabă nevasta, ca să procedeze exact invers decât spune ea”. (Citat de Djami) Două mii de ani ai unei civilizații diferite, aflată doar pe o parte a globului (Europa și Lumea Nouă), împotriva miilor de ani ai acestei civilizații...^[30]

Poate că unei specii viitoare epoca în care femeia a domnit va părea la fel de deplasată pe cât le pare oamenilor de azi epoca în care domnea preotul. Hamorul va fi dispărut, la fel ca saurienii uriași din epoca secundară. Concepția modernă a cuplului (sublimare, bătaie de cap și frenezie) va provoca aceeași uluire îngrozită pe care ne-o produc astăzi căsătoria dintre frate și soră sau prostituția sacră în cutare civilizație antică. Se prea poate ca această perioadă de însănătoșire să nu dureze decât o vreme: civilizațiile sunt efemere prin însăși natura lor, ca și regimurile politice. Cantitatea de prostie omenească rămâne pe cât se pare aceeași; când ai făcut-o să dispară ici, se ivește dincolo, ca furunculele (ce listă năucitoare s-ar putea alcătui cu tâmpeniile succesive ale omenirii!), dar se întâmplă ca între două furuncule să existe o clipă de odihnă. Dacă civilizația în care femeia nu va mai domni este doar o pauză în furunculoza planetei noastre, e oricum onorabil să te numeri printre cei care au chemat-o.

— Nu-i așa? trebuie să mărturisești că n-am înjghebat-o prea rău, i se adresă Costals vesel femeii peste umărul căreia își citise textul și care continua să-l țină în mâinile ei ascuțite, cu brațele sprijinite-n șolduri (pe jumătate egipteană, după mamă, aceasta era clădită ca figurile egiptene ce pot fi văzute pe monumente).

— Specie infamă!

Costals îi sărută creștetul, ba chiar și țeasta, sub păr; părul ei mirosea în trei feluri deosebite, pe creștet, la tâmple și la rădăcina frunții.

— Da, chiar că aparții unui sex infam.

Se lăsă o tăcere. Apoi Costals adăugă:

— Și totuși, îți sunt recunoscător că încă nu mi-ai spus: „De ce scrii lucruri pe care nu le crezi?”

— Nu ți-am spus pentru că nu cred așa ceva. Dar mărturisesc că sunt descumpănită...

— Tot ce-am scris aici cred cu convingere, și asta de la vârsta când începi să te pricepi la oameni. Numai că uneori mi se pare că aș putea susține cu tot atâta sinceritate, adică pe deplin sincer, un punct de vedere exact opus: cel care ar arăta măreția femeii. După cum tot la fel mi se pare și că... Dar stai, mai bine să-ți povestesc o întâmplare. A fost odată într-un liceu un băiat care era într-adevăr persecutat de către unul din profesorii lui, care se arăta a fi de-o nedreptate îngrozitoare față de el. Într-una din ultimele zile ale anului școlar, o zi de iunie, profesorul îl chemă la el pe elev, care se prezintă țăfnos și încordat zicând: „Cred că iar m-ați chemat ca să-mi faceți zile fripte”. Dar profesorul îi spune: „Nu, te-am chemat pentru că plec definitiv din liceu și n-o să ne mai vedem. Și voiam să-ți spun că, dacă ți-am făcut atâtea neazuri, e pentru că țineam prea mult la tine. Și-acum dă mâna cu mine și poți să pleci.” Și-au strâns mâna și s-au despărțit. Și așa cum îi spusese, nu s-au mai văzut.

— Și care-i înțelesul poveștii ăsteia? întrebă tânăra femeie încruntându-se un pic.

— Nu-i limpede?

Își întoarce fața spre el, așa cum stătea în spatele ei, încercând să-i citească în ochi (ca o adevărată femeie ce era), nu atât ca să priceapă, cât să știe dacă putea fi liniștită ori ba.

Dar el zâmbea ca totdeauna, gândindu-se la altceva.

[1] „Totdeauna am disprețuit cu vârf și îndesat femeile. Nu mi-am format cu ușurătate părerea asta despre ele, ci din experiență. Scrierile mele, ce-i drept, au tendința să preamărească sexul lor; imaginația totdeauna mi s-a complăcut în a le înveșmânta cu *frumosul ideal*. Dar nu am făcut decât să le desenez așa cum ar trebui să fie“ (În părerile culese de Medwyn). (n.a.)

[2] Joc de cuvinte pe seama cuvântului *sot* (prost), dar care se pronunță la fel ca și *saul* (salt). (n.tr.)

[3] „Grădină împrejmuită“ (lat.) (n.tr.)

[4] „Ar trebui, așadar, să acceptăm să ne supunem femeii în speranța copiilor?“ – Djâmi, *Beharistân* (n.a.)

[5] Cf. *Demonul binelui*, „Terremoto“ (n.a.)

[6] Într-unul din precedentele volume, Costals spune: „Plăcerea noastră e plăcerea celui alt“. (n.a.)

[7] „Sat, localitate izolată“ (arabă) (n.tr.)

[8] Un alt copil din flori al lui Costals, de care refuzase să se intereseze. (n.a.)

[9] Tapetul fusese lipit de curând, cu prilejul aranjării locuinței după moartea domnului Dandillot. (n.a.)

[10] Costals spusese: „Pricep. Trebuie să fi fost o păpușă care *mergea*“. (n.a.)

[11] Ued (arabă) = curs de apă temporar din regiunile aride ale Africii de Nord (n.tr.)

[12] Citat din doctorul Fiessinger (n.a.)

[13] Doamna Roland, în cotiga ce-o ducea la ghilotină, a cerut hârtie ca să-și scrie impresiile (dar a fost refuzată). (n.a.)

[14] *La Jeune Fille Violaine* 1901, devenită ulterior *L'Annonce faite à Marie* (1912), dramă de Claudel (1868-1955) (n.tr.)

[15] Însemnul acesta, tăcut de editor, va să spună că exemplarele acelea erau „servicii de presă“ și, prin

urmare, nu puteau fi vândute (n.a.).

[16] Scrisoarea aceea nu fusese deschisă de Costals (n.a.).

[17] Stil vorbit (n.a.)

[18] În 1928, fațada bisericii Madeleine era luminată noaptea în violet, o capodoperă de prost gust. (n.a.)

[19] „(Pariziencele) sunt cel mult acceptabile ca înfățișare și în genere arată mai curând rău decât bine.” (J.-J. Rousseau, *Noua El.*, II, XXI) (n.a.)

[20] Rănirea toreadorului de către taur (sp.)(n.a.)

[21] Citat dintr-o carte a lui Costals (n.a.)

[22] „Supărarea pe mulți i-a ucis, și nu se află folos în ea” (*Ecleziastul*) (n.a.)

[23] „Femeile distinse cred că un lucru nu există, atunci când nu e cu putință să vorbești despre el în lume.” (Nietzsche) (n.a.)

[24] Femei-autor. Manuscrisele lor sunt veșnic pline de greșeli de ortografie și de punctuație, dar ele nu le văd, după cum nu văd nici ceea ce sare în ochi în viață. Ca și acele mame care, după doisprezece ani, tot n-au văzut că băiatul lor are o cicatrice pe cap sau o pată de vin pe pulpă. De treizeci de ani, lanțurile care închid platformele autobuzelor pariziene te lasă să treci dacă le ridici la unul din capete. Și totuși, multe femei care vor să urce se înverșunează să tragă de sus în jos la extremitățile lor, în timp ce-i evident că ar trebui făcut gestul contrar, pentru ca în cele din urmă să arunce o privire imploratoare spre călătorii de pe platformă, ca să le sară în ajutor, ca o pisică ce și-a vârât un os în gingie și care, după ce s-a mânjit toată pe bot de sânge încercând să-l scoată de-acolo, vine la tine s-o ajuți. Or, *niciodată* n-am fost martor la o asemenea scenă care să aibă drept actor un bărbat. Nu vreau să trag cine știe ce concluzii. Mi s-a părut numai că observația de mai sus merita să fie făcută, oricât de neînsemnată ar putea să pară. (n.a.)

^[25] „Nu cunoști deloc psihologia feminină, pentru că nu știi deloc ce-i suferința, pentru că satisfacția carnală te împiedică să deznădăjduiești (pe când *carnea care nu suferă e o carne avortată*).” Și mai departe: „Un bărbat poate fi așa și pe dincolo, dar o femeie va rămâne întotdeauna femeie, totdeauna *va fii să dăruiască suferința, ce-i mai frumoasă decât dragostea, la fel și decăderea, ce-i mai puternică decât viața*, ființele tari, care întotdeauna sunt cele mai orgolioase și cele mai proaste.” (Scrisoare a unei corespondente necunoscute adresate lui Costals). (n.a.)

^[26] „Unul dintre faptele care mi-au îngăduit să-mi fundamentez concepția asupra psihologiei individuale este demonstrarea sentimentului mai mult sau mai puțin conștient de inferioritate existent la toate femeile și la toate fetițele, prin simplul fapt că sunt femei. Iar acest lucru le influențează în asemenea măsură viața psihică, încât întotdeauna găsești la ele aspirații virile, deși adeseori sub o formă ascunsă, mai cu seamă sub forma unor trăsături aparent feminine” (Adler). (Vacile se încălescă, deși nu încearcă nici o plăcere de pe urma acestui lucru, dintr-o simplă imitare prostească a masculului.) (n.a.)

^[27] De unde și pornirea, în Occidentul modern, împotriva celor care contestă supremația femeii, și asta din partea celor mai mulți dintre bărbați. Deoarece, arătând că supremația în cauză nu-i întemeiată, indirect înseamnă să-i consideri pe ei, cei care au întemeiat-o, drept nătângi. Și-apoi, vezi Doamne, cum să spulberi visele unor inși ca ei! (n.a.)

^[28] După cum nu joacă nici în spiritul militar, în spiritul cercetășesc sau în cel sportiv, unde, în zilele noastre, se pot regăsi urme ale sentimentului cavaleresc. (n. a.)

^[29] Sau: „Să te înșeli în legătură cu problema fundamentală dintre bărbat și femeie, să negi

antagonismul profund dintre ei și necesitatea unei tensiuni veșnic ostile, să visezi poate la drepturi egale la educație egală, la pretenții și îndatoriri egale, iată tot atâtea indicii *tipice* ale platitudinii de gândire. Un bărbat înzestrat cu profunzime în gândire și în dorință, precum și cu profunzime în bunăvoință, care e în stare de severitate și de duritate [...] nu va putea avea niciodată altă opinie despre femeie decât aceea orientală [...]. Ar trebui să se bazeze în această chestiune pe prodigioasa judecată a Asiei, pe superioritatea de instinct a Asiei, așa cum au făcut odinioară grecii, cei mai buni moștenitori ai ei, elevii Asiei - grecii care, [...], de la Homer și până în epoca lui Penele, au îngemănat laolaltă *progresul* culturii cu sporirea forței fizice și rigoarea față de femeie, o rigoare tot mai orientală.“ (Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*) Și iată acum, aproape textual, cuvintele rostite de Napoleon pe insula Sfânta Elena: „Noi, popoarele din Occident, am stricat totul purtându-ne prea bine cu femeile. Le-am pus, absolut pe nedrept, în situația de-a fi aproape egalele noastre. Popoarele din Orient au mai multă minte și judecă mai drept; le-au declarat cu adevărat proprietatea bărbatului și, într-adevăr, natura le-a făcut sclavele noastre. Numai datorită minții noastre sucite au putut avea pretenția să ne fie suverane“, (n. a.)

^[30] Faptul că încercările făcute în URSS de-a pune un strop de bun-simț în cuplul familial par să eșueze nu vine din faptul că sunt „împotriva firii“, cum zic gânditorii noștri. Deoarece, dacă creștinismul a reușit, tot ce e împotriva firii poate reuși. (n.a.)

Table of Contents

PARTEA ÎNTÂI	4
I	5
II	16
III	18
IV	29
V	35
VI	48
VII	59
VIII	61
IX	67
X	77
XI	80
PARTEA A DOUA	85
XII	85
XIII	99
XIV	103
XV	112
XVI	118
XVII	127
XVIII	139
XIX	150
XX	152
XXI	159
XXII	170
XXIII	184
EPILOG	191
I	192

II	196
III	201
IV	202
V	203
VI	204
VII	206
VIII	207
IX	209
X	211
XI	214
APENDICE	219